

ԿՈՐՊՈՐԱՏԻՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ՎԱՅՐԱՄ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՓԱՍՏԱՑԻ ԵՎ ՁԵՎԱԿԱՆ ՏԵՂԱՇԱՐԺԵՐԸ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	4
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԳՐԵՏԱ ԱՐՉՈՒՄԱՆՅԱՆ ՀԱՅՑԻ ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ, ՏԱՐՐԵՐԸ ԵՎ ՏԵՄԱԿՆԵՐԸ	15
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ԱՐՓԻՆԵ ՀՈՎԱՆՆԻՍՅԱՆ ՇԵՆՔԵՐԸ ԵՎ ՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՈՐՊԵՄ ԱՆՇԱՐԺ ԳՈՒՅՔ	23
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ԱՐԹՈՒՐ ՊՈՂՈՍՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԹԵՎԵՐԻ ՀԱՐԱՔԵՐԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	33
ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՈԱՏԻԿ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՄԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՄ ՄԻՆՉԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒԹՅՈՒՄ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔ	42
ԱՐԱ ԴԱՉԱՐՅԱՆ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ ԲԱՑԱԿԱՅՈՒԹՅԱՄՔ ԴԱՏԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ ԱՆՑԿԱՑՆԵԼՈՒ ՍԱՄԻՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՆՈՐՄԵՐԸ	50
ՀՈՒՆԱՆ ՏԵՐ-ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ ԱՐԴԱՐ ԴԱՏԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ	56
ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ՀԱՅԿ ԱՐԱՄՅԱՆ ՄԱՐՄՆԱՎԱՃԱՌՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՄ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԵՐԵՎՈՒՅԹ	66
ՍԵՐԳԵՅ ՄԱՐԱԲՅԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿՐԿՆԱԿԻՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԱՔԵՐԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՄԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՈՒՅՑԻԳԻՎԻ ՀԵՏ (ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ, ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅԻ ԵՎ ՋԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԻ ՍԱՄԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ)	72
ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ ՀՀ ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ	82
ՔԵՅՈՄԵ	110

ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի դոցենտ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՓԱՍՏԱՑԻ ԵՎ ՁԵՎԱԿԱՆ ՏԵՂԱՇԱՐԺԵՐԸ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Եվրոպական միությունում (այսուհետ՝ Միություն) ընկերությունների տեղաշարժի ուսումնասիրությունը հանդիսանում է Հայաստանի Հանրապետության կորպորատիվ և միջազգային մասնավոր իրավունքների արդիական խնդիրներից մեկը: Հայաստանի Հանրապետությունում արտաքին քաղաքականության գերակայություններից մեկը հայտարարված Եվրոպական ինտեգրման ուղղության առկայության պայմաններում¹ անհրաժեշտ է հետևել Միությունում ընթացող կորպորատիվ օրենսդրության ներդրմանակեցման գործընթացներին, ինչպես նաև ուսումնասիրել այդ բնագավառում ձևավորված Եվրոպական դատարանի պրակտիկան, ինչը մեզ հնարավորություն կընձեռի Հայաստանի Հանրապետությունում ընթացող օրենսդրական բարեփոխումներն իրականացնել Միությունում ձևավորված չափորոշիչներին համահունչ: Բացի այդ, կարծում ենք, որ վերը նշված խնդրի լուսաբանումը գործնականում օգտակար է նաև Միության անդամ պետություններում հիմնադրված իրավաբանական անձանց հետ առնչվող պետական մարմինների, գործարարների և Հայաս-

տանի Հանրապետությունում գրանցված իրավաբանական անձանց համար:

25.03.1957թ. կնքված Եվրոպական միության մասին Հռոմի պայմանագրի² (այսուհետ՝ Պայմանագիր) նպատակն է նպաստել համագործակցության անդամ պետությունների տնտեսական ինտեգրմանը, ինչպես նաև աշխատանքների, ծառայությունների և ապրանքների միասնական շուկայի ստեղծմանը: Այսինքն, աշխատանքները, ծառայությունները և ապրանքները Միության տարածքում պետք է շրջանառվեն այնպես, ինչպես դրանք կշրջանառվեն մեկ պետության տարածքում: Այդ նպատակով էլ պայմանագրում ի սկզբանե ամրագրվեցին չորս հիմնական ազատություններ՝

- ապրանքների ազատ շրջանառությունը.
- անձանց ազատ տեղաշարժը (հիմնադրման ազատությունը).
- ծառայությունների մատուցման ազատությունը.
- կապիտալի տեղաշարժի ազատությունը:

Անձանց ազատ տեղաշարժման իրավունքը ենթադրում է շահույթ ստանալու նպատակով ինքնուրույն

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 – 2 (114 – 116)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

տնտեսական գործունեություն իրականացնելու համար այլ պետության տարածքում հիմնավորվելու, ինչպես նաև այդ նպատակով Միության անդամ ցանկացած պետությունում ընկերություն հիմնադրելու իրավունքը: Ավելին՝ Միության անդամ որևէ պետությունում ստեղծված ընկերությունն օժտված է իր գտնվելու վայրը մեկ պետության տարածքից մեկ այլ պետության տարածք տեղափոխելու իրավունքով (Պայմանագրի 43-րդ և 48-րդ հոդ.):

Մեկ պետության տարածքից գտնվելու վայրը մեկ այլ պետության տարածք տեղափոխելու հնարավորությունն անխափոխորեն կապված է միասնական շուկայի ստեղծման գաղափարի հետ: Ընկերությունն իր տնտեսական գործունեությունը Միության տարածքում ծավալելու համար պետք է հնարավորություն ունենա ընտրել առավել բարենպաստ տնտեսական, իրավական, սոցիալական և այլ պայմաններ ունեցող երկրներ, իսկ այդ պայմանների փոփոխման դեպքում կարողանա փոփոխել իր գտնվելու երկիրը:

Միության անդամ պետությունների ազգային օրենսդրությունները գործնականում խոչընդոտում են ընկերությունների ազատ տեղաշարժի իրավունքի իրականացմանը և լիարժեք կերպով երաշխավորում են միայն Պայմանագրի 43-րդ հոդվածով ամրագրված մասնաճյուղերի ու ներկայացուցչությունների ստեղծման իրավունքը: Ներկայումս Միության տարածքում շարունակվում են իրավաբանական անձանց ազատ տեղաշարժի իրավունքի իրականացման ապահովման գործընթացները: Մասնավորապես՝ դրան է ուղղված 20.04.1997թ. 14-

րդ հրահանգի նախագիծը³, որը նվիրված է կիրառվող օրենսդրության փոփոխմամբ ընկերության կանոնադրական գտնվելու վայրի փոփոխմանը: Գտնվելու վայրի փոփոխման իրավունքի ճանաչման գործընթացն է նկատվում նաև Եվրոպական դատարանի պրակտիկայում:

Պայմանագրի 43-րդ և 48-րդ հոդվածներում ամրագրված տեղաշարժի ազատությունը գործնականում հնարավոր է իրականացնել երկու ձևով՝ գտնվելու վայրի **ձևական** և **փաստացի** փոփոխման միջոցով:

Գտնվելու վայրի ձևական փոփոխման դեպքում ընկերությունն իր կանոնադրական գտնվելու վայրը հիմնադրման վայրից տեղափոխում է Միության անդամ որևէ պետություն: Այսպիսի տեղաշարժը ենթադրում է, որ ընկերությունն իր հիմնադրման վայրի պետությունում հանվում է ընկերությունների գրանցամատյանից և ներառվում ընդունող պետության գրանցամատյանում: Ընդ որում, ինքնաբերաբար փոխվում է ընկերության նկատմամբ կիրառվող իրավունքը. այդպիսի իրավունք է դառնում ընդունող պետության իրավունքը և ընկերության հիմնադիր փաստաթղթերը համապատասխանեցվում են այդ պետության իրավունքի հետ:

Ընկերության ձևական տեղաշարժի հետ կապված հարցերը մինչ օրս չեն դարձել Եվրոպական դատարանի քննարկման առարկա, թեև ազգային դատարանների կողմից փորձեր կատարվել են Եվրոպական դատարան ուղարկել համապատասխան հարցումներ: Օրինակ՝ գեյդեյբերգյան տեղամասային դատարանը, որը գրանցում էր առևտրային ընկերու-

Կորպորատիվ իրավունք

թյուններ, բախվել էր հետևյալ խնդրի հետ. Գերմանիայում հիմնադրված ընկերությունը որոշել էր կանոնադրական գտնվելու վայրը տեղափոխել Իսպանիա՝ մնալով գերմանական իրավունքի ընկերություն: Եվրոպական դատարանը հարցման քննությունը մերժել էր այն հիմնավորմամբ, որ հարցումը տրվել էր ընկերությունների գրանցմանն առնչվող գործունեության կապակցությամբ, երբ ազգային դատարանը հանդես էր եկել որպես «վարչական մարմին»: Քանի որ նման գործունեությունը չի հանդիսանում արդարադատության իրականացում, ուստի Եվրոպական դատարանը գտել էր, որ այդ գործը դատարանին ընդդատյա չէ: Որպեսզի դատարանը նման հարցում կատարելու համար դիտվեր իրավասու, պահանջվում էր, որ գրանցման մերժում ստացած ընկերությունն այդ մերժումը գանգատարկեր դատարանում, որից հետո միայն դատարանը կարող էր դիմել Եվրոպական դատարան:⁴

Ընկերության գտնվելու վայրի ձևական փոփոխությունն ուղեկցվում է մի շարք խնդիրներով, որոնք առնչվում են ընկերության պարտատերերի, տեղաշարժի հարցում չհասագրգռված մասնակիցների, աշխատակիցների, ինչպես նաև նման տեղաշարժի դեպքում հարկատու կորցնող պետության հարկաբյուջետային շահերին:

Նշված խնդիրները հազիվ թե կարող են արդյունավետորեն լուծվել յուրաքանչյուր պետության կողմից առանձին-առանձին: Կարծում ենք, որ Պայմանագրի դրույթները տվյալ դեպքում պետք է որոշակիացվեն

Միության սեկունդար իրավունքի ակտերում: Այդ նպատակով էլ Եվրոպական հանձնաժողովի կողմից մշակվել է վերը նշված «Կիրառվող իրավունքը փոխարինող ընկերությունների գտնվելու վայրի փոփոխության մասին» հրահանգի նախագիծը:

Ընկերության ձևական տեղաշարժից անհրաժեշտ է տարբերել փաստացի տեղաշարժի դեպքում կանոնադրական գտնվելու վայրը մնում է անփոփոխ, և ընկերությունն այլ երկիր է տեղափոխում միայն իր կառավարման կենտրոնը կամ փաստացի գտնվելու վայրը: Ընկերության փաստացի գտնվելու վայրը ժամանակակից իրավաբանական մարմինները վերաժվում են ընթացիկ վարչական ակտերի:⁵ Որպես կանոն, դա ընկերության ընթացիկ գործերի համար պատասխանատու կառավարման մարմնի անդամների գործունեության վայրն է: Հաշվի է առնվում այն հանգամանքը, որ կապի ժամանակակից միջոցների զարգացման պայմաններում ընկերության ղեկավարությունը հնարավորություն ունի ընդունել որոշումներ՝ ֆիզիկապես ներկա չգտնվելով որևէ կոնկրետ վայրում: Այսինքն, ընկերության կառավարման կենտրոնը գտնվում է այնտեղ, որտեղ ընդունվող որոշումները վերաժվում են ընթացիկ վարչական ակտերի:

Գրականության մեջ ընկերության կառավարման կենտրոնի (փաստացի գտնվելու վայրի) փոխադրումը կոչվում է փաստացի փոխադրում կամ փաստացի տեղափոխություն:⁶ Փաստացի գտնվելու վայրի փոփո-

Կորպորատիվ իրավունք

խության դեպքում գրանցամատյանից դուրսգրում կամ նոր պետության գրանցամատյանում վերագրանցում տեղի չի ունենում: Լավագույն դեպքում ընկերությունը կարող է իր կառավարման կենտրոնն ընդունող պետությունում գրանցել որպես մասնաճյուղ:

Փաստացի տեղաշարժի դեպքում խնդիրն այն է, որ մասնակից պետությունների իրավունքը հաճախ պարունակում է այդպիսի տեղաշարժը սահմանափակող նորմեր, օրինակ, փաստացի գտնվելու վայրն արտասահման տեղափոխելու համար անհրաժեշտ է ստանալ հիմնադրման վայրի պետության իրավասու հարկային մարմինների համաձայնությունը:⁷ Սակայն առավել տարածված են կոլիզիոն-իրավական սահմանափակումները՝ կապված այն հանգամանքի հետ, որ մի շարք մասնակից պետություններ ընկերության փաստացի տեղաշարժի դեպքում նախատեսում են կիրառվող իրավունքի փոփոխություն:

Որոշ պետությունների միջազգային մասնավոր իրավունքում ընկերության նկատմամբ կիրառվող իրավունքը պայմանավորում է այն երկրի իրավունքով, որտեղ գտնվում է ընկերության փաստացի գտնվելու վայրը՝ նրա կառավարման կենտրոնը: Այդ դրույթը ստացել է «նստակեցության տեսություն» անվանումը: Այս տեսությունից հետևում է, որ ընկերության փաստացի տեղաշարժը հանգեցնում է նրա նկատմամբ կիրառվող իրավունքի փոխարինման: Այսինքն, ընկերության անհատական օրենքն (lex societatis) է դառնում ոչ թե այն պետության իրավունքը, որտեղ այն հիմ-

նադրվել էր, այլ ընդունող պետության իրավունքը՝ տեղի է ունենում ստատուտի փոխություն: Անհատական ստատուտի կատեգորիան չափազանց կարևոր է իրավաբանական անձի համար, քանի որ հենց դրանով է պայմանավորված այդ անձին իրավունքի սուբյեկտ ճանաչելու, իրավաբանական անձի մարմինների կառուցվածքի, մասնակիցների պատասխանատվության և իրավաբանական անձի կենսագործունեության համար էական նշանակություն ունեցող հարցերը:⁸ Փաստորեն, ստատուտի փոխարինումը հանգեցնում է նրան, որ ընկերության իրավունակության հարցը պետք է կրկին լուծվի, այժմ արդեն՝ ղեկավարվելով ընդունող պետության իրավունքով:

Ի տարբերություն նստակեցության տեսության, միավորման (ինկորպորացիայի) տեսությունն ընկերության անհատական ստատուտը պայմանավորում է այն պետության իրավունքով, որտեղ ընկերությունը հիմնադրվել է: Ընկերության այլ երկիր փաստացի տեղաշարժը չի հանգեցնում այդ ընկերության իրավասուբյեկտության փոփոխմանը, այլ շարունակվում է պահպանվել գրանցման պետության իրավունքը:

Երկու կոլիզիոն-իրավական տեսություններն էլ ներկայացված են համագործակցության սահմաններում: Գերմանիան, Ֆրանսիան, Ավստրիան, Բելգիան, Լյուքսեմբուրգը, Հունաստանը, Պորտուգալիան, Իսպանիան և Իտալիան հետևում են նստակեցության տեսությանը, իսկ Մեծ Բրիտանիայում, Իռլանդիայում, Դանիայում, Շվեդիայում, Ֆինլանդիայում, Նիդեռլանդներում ներկա-

Կորպորատիվ իրավունք

յացված է միավորման տեսությունը⁹:

Միավորման տեսության հիմնական գաղափարն այն է, որ մի պետությունում ստեղծված ընկերությունը պետք է ճանաչվի մյուս պետությունների կողմից նույնիսկ այն դեպքում, եթե դրա փաստացի գտնվելու վայրը միավորման պետության սահմաններից դուրս է: Փաստացի գտնվելու վայրը փոփոխելիս ընկերությունը չպետք է մտահոգվի իրավունակության կորստի ռիսկով: Սա ընկերությունների համար ապահովում է բավականին շարժունակություն, ինչն էլ ի սկզբանե հանդիսացել է միավորման տեսության նպատակը:

Նշված դրականի հետ մեկտեղ միավորման տեսությունն ունի որոշ թերություններ, մասնավորապես՝ հնարավոր են դեպքեր, երբ ընկերության հիմնադրումը կատարվի՝ շրջանցելով այն պետության օրենսդրությունը, որտեղ այն հետագայում պետք է իրականացնի իր գործունեությունը, կամ միավորման իրավունքն ընտրելիս ընտրությունը կկատարվի հոգուտ այն իրավունքի, որն առավել վատ է պաշտպանում ընկերության պարտատերերի, մանր բաժնետերերի, աշխատողների և այլ անձանց շահերը:

Վերը նշված տեսությունների հետ կապված՝ փորձենք քննարկել իրավաբանական անձանց տեղաշարժի հետևյալ դեպքերը.

- ընկերությունն իր փաստացի գտնվելու վայրը տեղափոխում է նստակեցության տեսությանը հետևող պետություն,

- նստակեցության տեսությանը հետևող պետությունում ստեղծված ընկերությունն իր փաստացի գտնվելու

վայրը տեղափոխում է նստակեցության կամ միավորման տեսությանը հետևող պետություն:

Իրավաբանական անձի փաստացի գտնվելու վայրը նստակեցության տեսությանը հետևող պետություն տեղափոխելն առաջ է բերում կարգավիճակի փոփոխություն՝ անկախ այն հանգամանքից, թե ինչ տեսության է հետևում հիմնադրման վայրի պետությունը: Ընկերության անհատական ստատուտն է դառնում ընդունող պետության կորպորատիվ իրավունքը, որի հիման վրա էլ լուծվում է ընկերությանն իրավունքի սուբյեկտ ճանաչելու հարցը: Սա ենթադրում է ընկերության գրանցման հետ կապված ներպետական պահանջների պահպանում: Իրավասուբյեկտության կորուստը հանդիսանում է նստակեցության տեսության նյութաիրավական հետևանքը: Դրանից հարկ է տարբերել այն հետևանքները, որոնք ընդունող պետության նյութական իրավունքը կապում է իրավասուբյեկտության կորուստի հետ: Այսպես, Բելգիան, Լյուքսեմբուրգը, Իսպանիան, Պորտուգալիան և Ֆրանսիան թույլ են տալիս օտարերկրյա ընկերության հետագա գոյությունը, եթե

- գրանցման պետությունը չի պահանջում ընկերության լուծարում.

- օտարերկրյա ընկերության հիմնադիր փաստաթղթերը համապատասխանում են ընդունող պետության իրավունքին:

Այլ պետություններում, օրինակ՝ Գերմանիա, Հունաստան, ցանկացած դեպքում պահանջվում է նոր իրավաբանական անձի ստեղծում:

Ընկերության կողմից իր փաստացի գտնվելու վայրը նստակեցության

Կորպորատիվ իրավունք

տեսությանը հետևող պետությունից այլ պետություն տեղափոխելը նույնպես առաջացնում է կարգավիճակի փոփոխում: Ընկերության հիմնադրման վայրի պետության համար որպես ընկերության անհատական օրենք դիտվում է ընդունող պետության իրավունքը: Իսկ ընդունող պետության և ընկերության միջև առաջացած հարաբերությունները կարգավորվում են՝ կախված այն հանգամանքից, թե ընդունող պետությունը ո՞ր տեսությանն է հետևում: Եթե այն հետևում է նստակեցության տեսությանը, ապա այն նույնպես տեղի ունեցածը գնահատում է որպես ստատուսի փոփոխություն և ընկերության նկատմամբ կիրառում է իր նյութական իրավունքը, որի արդյունքում ընկերության իրավունակությունը կարող է չճանաչվել: Իսկ եթե ընդունող պետությունը հետևում է միավորման տեսությանը, ապա ընկերության իրավունակությունը որոշելու համար հղում է կատարվում ստեղծման պետության իրավունքին: Տեղի է ունենում, այսպես կոչված, հետադարձ հղում (renvoi): Թո՞ւյլ է տալիս, արդյոք, renvoi-ն պահպանել ընկերության իրավունակությունը և խուսափել դրա լուծարումից: Հարցի պատասխանը կախված է այն հանգամանքից, թե ստեղծման վայրի պետության նյութական իրավունքն ինչպիսի հետևանքներ է կապում ընկերության այլ պետություն հեռանալու հետ: Եթե այն, ինչպես օրինակ, Ֆրանսիայի, Հունաստանի, Իտալիայի, Լյուքսեմբուրգի և Բելգիայի կորպորատիվ իրավունքն է, թույլատրում է ընկերության արտասահման հեռանալն առանց լուծարման, ապա պատասխանը դրական կլինի: Իսկ

եթե ստեղծման երկրի օրենսդրությունն ընկերության արտասահման փաստացի տեղաշարժը դիտում է որպես դրա լուծարման հիմք (օրինակ՝ Գերմանիա և Իսպանիա), ապա renvoi-ն ընկերության իրավունակության պահպանմանը չի հանգեցնում:

Ըստ էության, նստակեցության տեսությունն ունի պաշտպանական գործառույթ: Այն ուղղված է նստակեցության տեսությանը հետևող պետություն օտարերկրյա ընկերությունների մուտք գործելու դեպքում ընկերության պարտատերերին, մասնակիցներին և աշխատակիցներին պաշտպանել հնարավոր վտանգներից: Բանն այն է, որ նստակեցության տեսությանը հետևող պետությունը վերը նշված շահերը պաշտպանում է ընկերության հիմնադրման փուլում (օրինակ՝ նվազագույն կապիտալի առկայության պահանջի սահմանում), իսկ այլ պետությունների իրավունքը կարող է այդպիսի կառուցակարգեր չնախատեսել, ուստի երկրի ներսում օտարերկրյա ընկերությունների գործունեությունը կարող է հանգեցնել ընկերության պարտատերերի, մասնակիցների, աշխատակիցների և քաղաքացիական շրջանառության այլ մասնակիցների շահերի ոտնահարման: Նման վտանգներից խուսափելու համար էլ նստակեցության տեսությանը հետևող պետություններն օտարերկրյա ընկերություններին որպես իրավունքի սուբյեկտ չեն ճանաչում:

Միությունում նստակեցության տեսության, ինչպես նաև դրա հետ կապված կորպորատիվ և հարկային իրավունքի նորմերի առկայությունը հանգեցնում են նրան, որ ընկերությունների տեղաշարժի հնարավորու-

Կորպորատիվ իրավունք

թյունն առավելագույնս բարդանում է և կորցնում գործնական գրավչությունը: Կարծում ենք, որ նստակեցության տեսությանը հետևող պետությունները, չճանաչելով օտարերկրյա ընկերության հիմնադրման ժամանակ ձեռք բերած իրավունակությունը և ընկերությանը գրկելով իրավունակության պահպանմամբ իրենց փաստացի գտնվելու վայրն այլ պետություն տեղափոխելու հնարավորությունից, անհարկի սահմանափակում են Պայմանագրի 43-րդ և 48-րդ հոդվածներում ամրագրված տեղաշարժի ազատությունը:

Եվրոպական դատարանի կողմից բազմիցս քննության է առնվել նստակեցության տեսության, ինչպես նաև ընկերությունների փաստացի տեղաշարժի ազգային սահմանափակումների Պայմանագրին համապատասխանության հարցը: Առավել հատկանշական են 1987թ. «Daily Mail», 1997թ. «Centros» Ltd և 2000թ. «Uberseering B. V.» գործերը:¹⁰

«Daily Mail» գործով քրիտանական ներդրումային ընկերությունը մտադրվել էր իր կառավարման կենտրոնը Մեծ Բրիտանիայից տեղափոխել Նիդեռլանդներ: Այդ որոշումը պայմանավորված էր հարկային նկատառումներով, մասնավորապես, կառավարման կենտրոնը տեղափոխելով Նիդեռլանդներ՝ ընկերությունը ցանկանում էր դուրս գալ քրիտանական հարկային օրենսդրության դաշտից: Մեծ Բրիտանիայի ֆինանսների նախարարությունը, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ արդյունքում պետական գանձարանը հարկային մուտքերի մի մասից կզրկվի, ընկերությանը տեղաշարժ-

վելու համաձայնություն տալը մերժեց: Մերժումը բողոքարկվեց Եվրոպական դատարան և այն Պայմանագրին հակասող չճանաչվեց:

Հարկ է նշել, որ «Daily Mail»-ի գործով ազգային սահմանափակումը բխում էր ոչ թե միջազգային մասնավոր իրավունքից, այլ Մեծ Բրիտանիայի հարկային իրավունքից: Նշված գործով Դատարանն անդրադարձավ մասնակից պետությունների կողմից ընկերության ստեղծման և դրա գտնվելու վայրի փոփոխության նկատմամբ ներկայացվող պահանջներին և արձանագրեց, որ որոշ պետություններ պահանջում են, որպեսզի իրենց տարածքում գտնվի ոչ միայն ընկերության կանոնադրական, այլև փաստացի գտնվելու վայրը, որի արդյունքում փաստացի տեղաշարժն առանց լուծարման հնարավոր չէ, իսկ մյուսներն էլ թույլատրում են փաստացի գտնվելու վայրի տեղափոխություն, բայց կարող են, ինչպես Մեծ Բրիտանիան, սահմանափակել այդ իրավունքը: Արդյունքում դատարանը հանգել է այն հետևության, որ ինչպես կանոնադրական, այնպես էլ փաստացի գտնվելու վայրի փոփոխման հետ կապված հարցերը տեղաշարժի ազատության մասին Պայմանագրի դրույթներին համապատասխան լուծվել չեն կարող:

Այսպիսով, «Daily Mail»-ի գործով Եվրոպական դատարանն ըստ էության չընդունեց 43-րդ և 48-րդ հոդվածների անմիջական գործողությունը և, դրանով իսկ, երաշխավորեց տեղաշարժման ազատության ազգային սահմանափակումների հետագա գոյությունը:

Սկզբունքորեն այլ կերպ, քան

Կորպորատիվ իրավունք

«Daily Mail»-ի գործն էր, Եվրոպական դատարանի կողմից լուծվեց «Centros» Ltd-ի գործը:

Դանիայի քաղաքացիները Մեծ Բրիտանիայում գրանցել էին «Centros» Ltd ընկերությունը և Դանիայում մասնաճյուղ գրանցելու համար դիմել Դանիայի Առևտրի նախարարությանը: Մասնաճյուղի գրանցումը մերժվել էր այն պատճառաբանությամբ, որ «Centros» Ltd-ն Մեծ Բրիտանիայում ոչ մի տնտեսական գործունեություն չի իրականացրել, այսինքն՝ «Centros» Ltd-ն մտադրված է Դանիայում բացել ոչ թե մասնաճյուղ, այլ կենտրոնական, որպեսզի այնտեղ իրականացնի իր հիմնական գործունեությունը: Իսկ ընկերությունը հիմնադրվել էր Մեծ Բրիտանիայում այն պատճառով, որ բրիտանական օրենսդրությամբ տվյալ կազմակերպարավական ձևի համար նվազագույն կանոնադրական կապիտալի առկայություն չէր պահանջում: Այդ ճանապարհով ընկերության հիմնադիրները մտադրվել էին շրջանցել ընկերություն ստեղծելիս նվազագույն կանոնադրական կապիտալի վճարման մասին դանիական օրենսդրության պահանջը: Եվրոպական դատարանը մասնաճյուղի գրանցումը մերժելը ճանաչեց տեղաշարժի ազատության սահմանափակում և դիտեց որպես Պայմանագրի 43-րդ և 48-րդ հոդվածների խախտում:

Պայմանագիրը հիմք է տալիս առանձնացնել ընկերությունների ազատ տեղաշարժի առաջնային և երկրորդային ձևերը, որոնց միջև սահմանազատումը հստակ տրված չէ: «Centros» Ltd-ի դեպքում վեճն առերևույթ վերաբերում էր մաս-

նաճյուղի բացմանը, իսկ իրականում ընկերությունը ցանկանում էր փոփոխել իր փաստացի գտնվելու վայրը: Փաստորեն նման պայմաններում փաստացի տեղաշարժի արգելքը դյուրին է շրջանցել մասնաճյուղերի ստեղծման միջոցով, ինչն ընկերությունների ազատ տեղաշարժի առաջնային և երկրորդային ձևերի միջև սահմանազատման անցկացումը գործնականում անիմաստ է դարձնում:

«Centros» Ltd-ի գործով Դատարանը գտավ, որ Պայմանագրի 43-րդ և 48-րդ հոդվածներն ունեն անմիջական գործողություն, և առավել ազատական նորմեր ունեցող մասնակից պետությունում հիմնադրված ընկերության կողմից այլ մասնակից պետությունում այդ ընկերության մասնաճյուղի բացման իրավունքն անմիջականորեն բխում է Պայմանագրում ամրագրված տեղաշարժի ազատությունից: Ընդ որում, համայնքում կորպորատիվ իրավունքի լիովին ներդաշնակեցված չլինելը որևէ նշանակություն չունի: Այն փաստը, որ ընկերությունը գրանցման վայրում որևէ գործունեություն չի իրականացնում և իր ամբողջ գործունեությունն իրականացնում է մասնաճյուղի գտնվելու վայրի պետությունում իրավունքի չարաշահում չի հանդիսանում, և տվյալ պետությանն իրավունք չի տալիս չկիրառել տեղաշարժի ազատության մասին Պայմանագրի նորմերը: Դատարանը չբացառեց նաև մասնակից պետությունների Պայմանագրում ամրագրված իրավունքները չարաշահող անձանց կողմից ազգային օրենսդրության շրջանցումը կանխելու ուղղությամբ միջոցներ ձեռնարկելու իրավունքը:

Կորպորատիվ իրավունք

Ըստ էության, «Centros» Ltd-ի գործով Դատարանը ճանաչեց Պայմանագրի 43-րդ և 48-րդ հոդվածների անմիջական գործողությունը, արդյունքում նստակեցության տեսությունը գրկվեց իր անձեռնմխելիությունից և, լինելով տեղաշարժի ազատության սահմանափակում, այժմ կարող էր արդարացվել միայն հասարակական շահերով:¹¹ Փաստորեն նստակեցության տեսությունը կորցրեց ընկերության պարտատերերի, մասնակիցների և աշխատակիցների շահերի պաշտպանության արդյունավետությունը, քանի որ այդ տեսությունն այլևս չի կարող օտարերկրյա ընկերություններին արգելել մասնաճյուղերի միջոցով գործունեություն ծավալել այլ պետությունում: Իսկ օտարերկրյա ընկերության մասնաճյուղի գործունեությունը գտնվելու վայրի պետության շահերին կարող է պատճառել ոչ պակաս վնաս, քան ընկերության գործունեությունը:

Այդուհանդերձ, կարելի է պնդել, որ «Centros» Ltd-ի վճիռը նստակեցության տեսության ճակատագիրը չկանխորոշեց, քանզի նշված գործում երկու պետություններն էլ հետևում էին միավորման տեսությանը:

Այս տեսանկյունից որոշակի պարզություն մտցրեց 2002թ. նոյեմբերի 5-ին «Uberseering B. V.» գործով ընդունված վճիռը:

Նիդեռլանդական «Uberseering B. V.» ընկերությունը գերմանական ընկերության հետ կնքել էր Դյուսելդորֆ քաղաքում գտնվող, ընկերության սեփականությունը հանդիսացող երկու շենքերի վերանորոգման պայմանագիր: Պայմանագիրը կնքելուց հետո «Uberseering B. V.» ընկերությունում

մասնակցության ամբողջ բաժնեմասը ձեռք էր բերվել Գերմանիայի երկու քաղաքացիների կողմից: Որոշ ժամանակ անց վերանորոգման աշխատանքները պատշաճորեն չէին կատարվել, և «Uberseering B. V.» ընկերությունը պարտապանի դեմ հայց էր ներկայացրել գերմանական դատարան: Սակայն հայցի քննությունը դատարանի կողմից մերժվել էր այն պատճառաբանությամբ, որ «Uberseering B. V.» ընկերության բաժնեմասը Գերմանիայի քաղաքացիների կողմից ձեռք բերելը հանգեցրել է ընկերության փաստացի գտնվելու վայրի տեղափոխման: Դատարանը, ղեկավարվելով նստակեցության տեսությամբ, գտել էր, որ «Uberseering B. V.» ընկերությունը Գերմանիայում չի վերագրանցվել, ուստի օժտված չէ իրավասություններով և դատարանում չի կարող հանդես գալ որպես հայցվոր:

Նշված խնդրի հետ կապված Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության Գերագույն դատարանը դիմել է Եվրոպական դատարանի հետևյալ հարցադրումներով. հակասում է, արդյոք, հիմնադրման ազատության իրավունքին մասնակից պետություններից որևէ մեկում հիմնադրված ընկերության իրավունակության սահմանումն այն պետության իրավունքով, որտեղ ընկերությունը տեղափոխել է իր փաստացի գտնվելու վայրը, մասնավորապես, այն դեպքում, երբ այդ պետության իրավունքից բխում է, որ ընկերությունը դատարանում չի կարող հանդես գալ որպես հայցվոր:

Պայմանագրի 43-րդ և 48-րդ հոդվածներից ենթադրվում է արդյոք, որ ընկերության իրավունակությունը

Կորպորատիվ իրավունք

պետք է սահմանվի դրա հիմնադրման վայրի պետության իրավունքով:

Կատարված հարցադրումների կապակցությամբ Եվրոպական դատարանը տվել է հետևյալ պատասխանը. «Մասնակից պետություններից որևիցե մեկի իրավունքով հիմնադրված ընկերության իրավունակության չճանաչումն ընդունող պետության կողմից անհամատեղելի է տեղաշարժի ազատության հետ: Տեղաշարժվող ընկերության իրավունակությունը պետք է որոշվի դրա հիմնադրման վայրի պետության իրավունքով»:¹²

Դատարանի վճիռով «Uberseering B. V.» ընկերությունը Գերմանիայում դիտվեց որպես նիդեռլանդական իրավունքի ընկերություն: Սա նշանակում էր, որ գերմանական դատական պրակտիկան անհամատեղելի էր Պայմանագրի հետ, և Գերմանիայում իր կենտրոնն ունեցող օտարերկրյա ընկերությունը պարտավոր չէ վերագրանցվել որպես գերմանական իրավունքի ընկերություն:

Կարծում ենք, որ օտարերկրյա ընկերության նկատմամբ գերմանական իրավունքի նման վերաբերմունքը հանգեցնում է իրավունքի սուբյեկտի յուրօրինակ «երկատման»: Այսինքն՝ կանոնադրական գտնվելու վայրի պետությունն ընկերությանը ճանաչում է որպես իրավունքի սուբյեկտ (եթե, իհարկե, այն չի հանդիսանում մատակցության տեսությանը հետևող պետություն), միաժամանակ Գերմանիան, որտեղ տեղափոխվել է ընկերության կառավարման կենտրոնը, կարող է այն ճանաչել որպես գերմանական ընկերություն, որը միաժամանակ հանդի-

սանում է օտարերկրյա ընկերության «իրավահաջորդը»: Արդյունքում իրավունքի մեկ սուբյեկտի փոխարեն առաջանում են միևնույն իրավունքների համալիրին հավակնող երկու սուբյեկտներ՝ դրանից բխող բոլոր բացասական հետևանքներով:

«Uberseering B. V.» ընկերության գործով օտարերկրյա ընկերության իրավունակության չճանաչումը Եվրոպական դատարանը գնահատել է որպես Պայմանագրի 43-րդ և 48-րդ հոդվածներով սահմանված հիմնադրման ազատության սահմանափակում:

Դատարանը մատնանշեց, որ հիմնադրման ազատության իրականացումը կախված չէ որևէ համաձայնագրի կնքումից կամ ներդաշնակող հրահանգների հրատարակումից, այլ հիմնադրման ազատության իրավունքին վերաբերող դրույթները գործում են անմիջականորեն: Տվյալ եզրակացությունը հանդիսանում է նահանջ «Daily Mail»-ի վճռից, որում ամրագրվել էր ուղղակի հակառակը:

Սակայն «Uberseering B. V.» ընկերության վճռում Եվրոպական դատարանը լիովին չհրաժարվեց «Daily Mail»-ի վճռով մշակված սկզբունքից: Դատարանը հստակ սահմանագիծ անցկացրեց այնպիսի դեպքերի միջև, ինչպիսիք էին «Uberseering B. V.» ընկերության և «Daily Mail»-ի գործերը: Եվրոպական դատարանի կարծիքով մասնակից պետությունը կարող է այդ պետությունում ստեղծված ընկերությունների համար սահմանել տեղաշարժի սահմանափակումներ: Որպես հիմնավորում՝ Եվրոպական դատարանը կրկնեց «Daily Mail»-ի վճռում մատնանշված փաստարկները.

- կոնկրետ ազգային իրավակար-

Կորպորատիվ իրավունք

գից դուրս ընկերություններն իրական չեն.

- հիմնադրման ազատության վերաբերյալ Պայմանագրի դրույթները չեն շոշափում առկա ազգային տարբերությունները.

- ընկերության իրավասուբյեկտության պահպանման հարցը՝ կանոնադրական կամ փաստացի գտնվելու վայրը այլ մասնակից պետություն տեղափոխելու դեպքում լուծվում է հիմնադրման վայրի պետության իրավունքով:

Այսպիսով, «Uberseering B. V.» վճիռը հանդիսանում է յուրօրինակ փոխգիջում Եվրոպական դատարանի նախկին վճիռների միջև՝ արտասահմանից տեղաշարժի դեպքերում գործում է «Centros» Ltd-ի գործով տրված բանաձևը, որը ենթադրում է հիմնադրման ազատության սահմանափակումների արգելք, իսկ արտասահման տեղաշարժի դեպքերում՝ «Daily Mail» գործով տրված բանաձևը, համաձայն որի՝ հիմնադրման վայրի պետության կողմից սահմանված հիմնադրման ազատության

սահմանափակումները հանդիսանում են թույլատրելի: Եթե ընկերության հիմնադրման վայրի պետությունը թույլատրում է փաստացի գտնվելու վայրի արտասահման տեղափոխում, ապա ընդունող պետությունը պարտավոր է ճանաչել այդպիսի ընկերության իրավասուբյեկտությունն անկախ այն հանգամանքից, թե ինչ տեսության է հետևում տվյալ երկիրը: Իսկ եթե հիմնադրման վայրի պետությունը հետևում է մատակցության տեսությանը, ապա ընդունող պետությունը չպետք է ճանաչի ընկերության իրավասուբյեկտությունը՝ անկախ այն հանգամանքից, թե որ տեսությանն է հետևում, քանի որ ընկերությունն իր փաստացի գտնվելու վայրն արտասահման տեղափոխելիս կորցնում է հիմնադրվելիս իր կողմից ձեռք բերված իրավասուբյեկտությունը: Հետևաբար, մասնակից պետությունը կարող է իր հայեցողությամբ լուծել տվյալ երկրում հիմնադրված ընկերությունների հիմնադրման ազատությունից օգտվելու սահմանները:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

1. www.president.am, www.armeniaforeign ministry.am.
2. ԵՄ Տեղեկագիր, NC, 340, էջ 173:
3. «Տնտեսական իրավունքի ամսագիր», Ցետշրիֆտ, Գերմանիա, 1997թ., էջ 172:
4. www.curia.europa.eu.
5. **Pennington R.** Company Law. London. 1995, p. 135.
6. **Schwarz G.C.** Europaisches Gesellschaftsrecht. Baden-Baden, 2000, p. 500.
7. **Davies P.** Legal Capital in Private

- Companies in Great Britian, London, 1998, p. 350.
8. **Ануфриева Л.Н.** Международное частное право. М., 2000, с. 231.
9. **Богуславский М. М.** Международное частное право. М., 1998, с. 125.
10. www.curia.europa.eu.
11. «Kraus»-ի և «Gebhard»-ի գործերով կայացված վճիռներ, www.curia.europa.eu:
12. Հարցումը շարադրված է «Եվրոպական տնտեսական իրավունք» ամսագրում, Ցետշրիֆտ, Գերմանիա, 2000թ., էջ 412:

ՀԱՅՅԻ ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ, ՏԱՐԻՐԸ ԵՎ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

«Հայց» եզրույթն արտացոլում է տվյալ հասկացության բնույթը՝ «խնդրել», «փնտրել», «ուզենալ»:¹ Նշված հասկացությունը նույն իմաստն ունի նաև ռուսերեն լեզվում՝ «иск», «искать», «добиваться защиты»:² Չնայած նման՝ թվում է՝ պարզ սահմանմանը, քաղաքացիական դատավարության իրավունքի տեսության մեջ հավանաբար չկա ավելի վիճահարույց հիմնախնդիր, քան հայցի հասկացության ու էության հարցը: Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում հայցի սահմանումը տրված չէ, իսկ գործող օրենսդրության ուսումնասիրությունը բերում է այն հետևության, որ օրենսդրի կողմից «հայց» եզրույթն օգտագործվում է տարբեր իմաստներով. մի դեպքում իբրև սուբյեկտիվ իրավունքի, ազատության և օրինական շահի պաշտպանության մասին դատարանին ուղղված պահանջ (օրինակ՝ ՀՀ ՔԳ-Օ 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատարանը քաղաքացիական գործը հարուցում է միայն հայցի կամ դիմումի հիման վրա), մյուս դեպքում՝ իբրև նյութաիրավական պահանջ, ընդ որում այնպիսի պահանջ, որը բխում է իրավունքի մասին վեճից (ՔԳ-Օ 87-րդ հոդ. 2-րդ կետի 7-րդ ենթակետ, 89-րդ, 90-րդ, 97-102-րդ հոդվածներ և այլն): Որպես նյութաիրա-

վական կատեգորիա՝ դատական պրակտիկայում հայցն օգտագործում է, օրինակ, այսպիսի կապակցություններում՝ «հայցվորը հայց է հարուցել ընդդեմ պատասխանողի», «պատասխանողը հայցը չի ընդունում», «հայցը բավարարել» և այլն: Քաղաքացիական դատավարության իրավունքի տեսության մեջ հայցի հասկացության և էության շուրջ գոյություն ունեցող տարաձայնությունների պատճառներից մեկն էլ հենց գործող օրենսդրության մեջ «հայց» եզրույթի բազմիմաստ լինելն է:

Այժմ փորձենք ներկայացնել ձևավորված տեսակետները և դրանց տեսական ակունքները:

Քաղաքացիական դատավարության իրավունքի տեսության մեջ հայցի քննության դատավարական կարգի և հայցվորի պահանջով պաշտպանության ենթակա սուբյեկտիվ նյութական իրավունքի, ազատության կամ օրինական շահի փոխհարաբերության, հետևաբար և հայցի էության վերաբերյալ 1940-ական թվականներից ձևավորվել և մինչ այժմ իրար հակադրվում են գիտական երեք ուղղություններ:³ Առաջին ուղղության ներկայացուցիչները, որոնք հենվում են գերմանացի դատավարագետ Ի.Ուզների և նախահեղափոխական ռուս դատավարագետ Ա.Խ.Գոլմստենի գաղափարների

Քաղաքացիական դատավարություն

վրա (դատավարագետներ Մ.Ա.Գուրվիչ, Ն.Բ.Ջեյդեր, Ա.Ն.Աբրամով, Պ.Ֆ.Ելիսեյկին, Մ.Ս.Շաքարյան և ուրիշներ) հայցը բնութագրում են որպես երկու առանձին ճյուղերի՝ նյութական և դատավարության իրավունքի կատեգորիա և առանձնացնում են հայցի երկու ինքնուրույն հասկացություններ. ա) հայց՝ նյութաիրավական իմաստով, բ) հայց՝ դատավարական իմաստով: Ընդ որում, նյութաիրավական իմաստով հայցը նրանք համարում են սուբյեկտիվ իրավունք, դատարանի կողմից պաշտպանվող բարիքը, իսկ դատավարական իմաստով հայցը՝ որպես սուբյեկտիվ իրավունք, ազատությունը կամ օրինական շահը պաշտպանելու մասին դատարանին ուղղված պահանջ:⁴

Մեր կարծիքով նշված տեսակետը չի համապատասխանում հայցի՝ իբրև իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության միջոցի, միասնականության և համապարփակության պահանջին: Ցանկացած վեճով դատարանին ուղղված հայցվորի պահանջը պարտադիր կերպով ուղեկցվում է հայցվորի՝ պատասխանողի դեմ ուղղված պահանջով: Այդ պահանջները հայցում հանդես են գալիս միասին՝ կազմելով հայցի միասնական հասկացություն՝ իր երկու կողմերով:

Երկրորդ ուղղության ներկայացուցիչները (դատավարագետներ Ա.Ֆ.Կլեյնման, Ա.Ա.Դոբրովոլսկի, Ս.Ի.Իվանովա, Մ.Կ.Տրեուշնիկով, Ն.Ի. Ավդեենկո, Դ.Մ.Չեչուտ և ուրիշներ), որոնք Գ.Լ. Օսկինայի կարծիքով կազմում են մեծամասնություն, հայցը դիտարկում են որ-

պես միասնական հասկացություն՝ երկու կողմով՝ նյութաիրավական և դատավարական: Այստեղ իրավունքը պաշտպանելու մասին դատարանին ուղղված պահանջը կազմում է հայցի դատավարական կողմը, իսկ հայցվորի կողմից պատասխանողին ուղղված պահանջը՝ հայցի նյութաիրավական կողմը: Ըստ նշված ուղղության ներկայացուցիչների՝ դատարանը գործ ունի հայցի միայն մեկ հասկացության հետ և իր վճռով տալիս է մեկ պատասխան՝ ներկայացված հայցով: «Խախտված կամ վիճարկվող իրավունքը, պահանջը, - ասում է Ա.Ա.Դոբրովոլսկին, - դա դեռևս հայց չէ: Հայցը նյութական իրավունքի պաշտպանության միջոց է ու հատկապես դրա համար այն չի կարելի նույնացնել պաշտպանության ենթակա նյութական իրավունքի հետ»: Ըստ Ա.Ա.Դոբրովոլսկու՝ պաշտպանության միջոց հայցն անխզելիորեն կապված է պաշտպանության օբյեկտի՝ սուբյեկտիվ իրավունքի հետ, անմիջականորեն բխում է նրանից ու դրա համար կազմում է միասնական հասկացություն, որը կոչվում է «հայց»: «Հայցը հայտնվում է միայն այն ժամանակ, երբ իրավունքի պաշտպանության համար պահանջվում է որոշակի միջամտություն արտաքուստ՝ պետության և հասարակության կողմից, և երբ վիճելի պահանջը ենթակա է քննության որոշակի դատավարական կարգով»: Խոսելով հայցի մասին՝ Ա.Ա.Դոբրովոլսկին հայցվորի կողմից պատասխանողին ուղղված նյութաիրավական պահանջն առանձնացնում է որպես հայցի գլխավոր տարր: Ըստ նրա՝ հայցը ամենից առաջ նյութաիրավական պահանջ է, որով հայցվորը դիմում է

Քաղաքացիական դատավարութուն

պատասխանողին՝ դատարանի միջոցով: Հետևաբար, իր բնույթով այն նյութաիրավական հասկացություն է: Սակայն, քանի որ այդ պահանջի դատական պաշտպանության պայմանները որոշվում են դատավարության իրավունքի նորմերով, հայցի ինստիտուտը հանդիսանում է նաև դատավարական ինստիտուտ:⁵

Մ.Ա.Գուրվիչն իր աշխատության մեջ, որը հրատարակվել է հետմահու, քաղաքացիական դատավարությունում հայցը սահմանում է հետևյալ ձևով. «Հայցը հայցվորի կողմից դատարան ներկայացված պահանջ է՝ օրենքով սահմանված որևէ եղանակով պաշտպանելու համար վիճելի քաղաքացիական իրավունքը կամ օրենքով պահպանվող շահը դիմումում ցույց տրված փաստերի հիման վրա, որոնց հետ հայցվորը կապում է պատասխանողին ուղղված իր պահանջը»:⁶

Գժվար չէ նկատել, որ նշված սահմանման մեջ հեղինակը պարզորոշ կերպով առանձնացնում է հայցվորի երկու տեսակի պահանջները՝ դատարանին ուղղված պահանջը և պատասխանողին ուղղված պահանջը: Ընդամին, առաջնությունը տրվում է դատավարական տարրին: Այնուհայտ է, որ թե՛ Մ.Ա.Գուրվիչը և թե՛ Ա.Ա.Գոբբովոլսկին հիմնվում են միևնույն նախադրյալի վրա՝ հայցը սահմանելով միաժամանակ որպես հայցվորի կողմից պատասխանողին և դատարանին ուղղված պահանջ: Այդ կապակցությամբ Գ.Լ.Օստկինան իրավագիտորեն առաջընթաց է նկատում Մ.Ա.Գուրվիչի հայացքներում, երբ նա հայցի սահմանման մեջ միավորում է երկու տարր՝ դատավարական

և նյութաիրավական: Ա.Ա.Գոբբովոլսկու հայացքներից Մ.Ա.Գուրվիչի հայացքների տարբերությունն այն է, որ նա դատավարական տարրը՝ պաշտպանության համար դատարանին դիմելը, դնում է առաջին տեղում, իսկ նյութաիրավական տարրը՝ հայցվորի կողմից պատասխանողին ուղղված պահանջը, երկրորդ տեղում: Սակայն հայցի հասկացության հետազոտման նկատմամբ էական մոտեցման մեջ սկզբունքային տարբերություններ չկան:⁷ Այսպիսով, ինչպես ճիշտ կերպով նշվում է գրականության մեջ, գիտնականների երկու խմբերի դատողությունների տրամաբանական գիծն ամբողջովին և լիովին համընկնում է, քանի որ թե՛ մեկը և թե՛ մյուսը հայցը դիտարկում են որպես հայցվորի՝ պատասխանողին ուղղված նյութաիրավական պահանջ և միաժամանակ դատարանին ուղղված պահանջ: Այն, որ հայցի երկու ինքնուրույն հասկացություններին փոխարինում է մեկը՝ կազմված երկու մասից՝ նյութաիրավական և դատավարական, վկայում է ոչ էական, հիմնականում եզրաբանական տարբերությունների մասին:

Պրոֆեսոր Ռ.Գ.Պետրոսյանն առաջարկում է հետևյալ սահմանումը. «Հայցը վիճելի նյութական իրավահարաբերություններից բխող և որոշակի իրավաբանական փաստերի վրա հիմնված նյութաիրավական պահանջ է, որը մեկ անձ (սուբյեկտիվ նյութական իրավունքի ենթադրյալ կրողը) ներկայացնում է մեկ այլ անձի (սուբյեկտիվ պարտականության ենթադրյալ կրողին), և միաժամանակ վեճը դատավարության օրենքով սահմանված որոշակի կարգով քննե-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

լու և լուծելու պահանջն է, որ ներկայացվում է դատարանին»:⁸

Գ.Լ.Օստկինայի կարծիքով հայցի նման ըմբռնման դեպքում այլ անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությամբ հանդես եկող անձանց պահանջները չի կարելի հայց անվանել, քանի որ այն չի պարունակում հայցի էական հատկանիշը՝ պատասխանողին ուղղված հայցվորի նութաիրավական պահանջը: Դրա համար հայցի հասկացությունը պետք է լինի համապարփակ և ընդգրկի իրավունքի կամ օրինական շահի վեճերով գործ հարուցելու օրենքով նախատեսված բոլոր դեպքերը: «Հայցի նպատակը, - գրում է Գ.Լ.Օստկինան, - արդարացված կարող է լինել այն դեպքում, եթե անձը, անկախ այն բանից, թե ում իրավունքն ու շահն է խնդրում պաշտպանել, ի հիմնավորում իր պահանջի, հենվում է համապատասխան իրավաբանական փաստերի վրա, որոնք հաստատում են ինչպես պաշտպանության ենթակա իր իսկ իրավունքի կամ շահի առկայությունը, այնպես էլ այդ իրավունքի կամ շահի խախտումը կամ վիճարկումը: Քանի որ այդ փաստերի համակցությունը որոշվում է նյութական իրավունքի նորմով, այն չի կարող փոխվել՝ կախված այն բանից, թե ով է հարուցել հայցը, այսինքն՝ չի կարող փոխվել նրանից, թե արդյոք շահագրգիռ անձը պաշտպանում է ի՞ր, թե «օտար» իրավունքը»: Գ.Լ.Օստկինան առաջարկում է հայցի հետևյալ սահմանումը. «Հայցն իրենից ներկայացնում է իր կամ ուրիշի իրավունքի կամ օրինական շահի պաշտպանության մասին շահագրգիռ անձի՝ նյութական իրավափոխարարություններ

րից բխող պահանջ, որը ենթակա է քննության և լուծման օրենքով սահմանված կարգով»:⁹ Քանի որ պաշտպանությունը միշտ իրականացնում է դատարանը, ապա նրա կարծիքով հայցի սահմանման մեջ այդ մասին հատկապես նշելն ավելորդ է: Նույն տեսակետին է նաև Ա.Ա.Վլասովը:¹⁰

Մեր կարծիքով Ա.Ա.Դոբրովոլսկու տեսակետն այն մասին, թե բոլորովին անհնար է վերացնել հայցի նյութաիրավական կողմն այն դեպքերում, երբ հայցը դատարան ներկայացվում է ոչ թե վիճելի իրավափոխարարության սուբյեկտի, այլ դատախազի և այլ անձանց պաշտպանությամբ հայց հարուցելու իրավունք ունեցող անձի կողմից¹¹, իր նշանակությունը չի կորցրել նաև ներկայումս, քանի որ դատարանը բոլոր դեպքերում քննում է շահագրգիռ անձանց օգտին ներկայացված նյութաիրավական պահանջը, ու դատարանի վճռի օրինական ուժը տարածվում է միայն շահագրգիռ անձանց վրա, որոնք էլ գործով կողմեր են հանդիսանում: Այստեղ առկա է նաև հայցի երկրորդ կողմը՝ դատավարականը, սակայն հայցի այդ կողմի կրողը ոչ թե նյութական իրավափոխարարության սուբյեկտ հանդիսացող շահագրգիռ անձն է, այլ դատախազը, պետական մարմինները, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, հասարակական և այլ կազմակերպությունները, առանձին քաղաքացիները (այսպես կոչված՝ «դատավարական հայցվորները»), որոնց իրավունք է վերապահված այլ անձանց իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանության համար հայց ներ-

Քաղաքացիական դատավարություն

կայացնել դատարան: Տեղին է նշել, որ ՌԴ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը, պահպանելով դատավարական հայցվորների ինստիտուտը, հիմնականում պահպանել է նաև քաղաքացիական դատավարությունում նրանց մասնակցության հիմքերին ու կարգին վերաբերող նորմերը, մի բան, որ չի կարելի ասել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության գործող օրենսգրքի մասին, որն այլ անձանց իրավունքների պաշտպանությամբ դատարան դիմող սուբյեկտների շրջանակը, նրանց իրավական վիճակը չի կարգավորում, ինչը նահանջ է ՀԽՍՀ 1964թ. քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի համեմատությամբ: Նման իրավիճակն անհրաժեշտ է շտկել ՔԴՕ-ում այլ անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությամբ դատարան դիմող սուբյեկտների շրջանակը և դատավարական դրությունն ամրագրող համապատասխան փոփոխություններ մտցնելու ճանապարհով:

Գիտնականների երրորդ խումբը (Կ.Ս.Յուդելսոն, Կ.Ի.Կոմիսարով, Վ.Ս.Սեմյոնով, Վ.Պ.Վոլոժանին, Գ.Ա.Աբուլոնին, Վ.Վ.Յարկով, Ս.Վ.Գևորգյան և ուրիշներ) ենթադրում է, որ հայցը զուտ դատավարական կատեգորիա է, քաղաքացիական դատավարության իրավունքի ինքնուրույն ինստիտուտ: Սուբյեկտիվ նյութական իրավունքը նրանք դուրս են մղում հայցի շրջանակներից: Ըստ նրանց՝ այդ իրավունքը կազմում է հայցի նպատակը և ոչ թե բովանդակությունը:

Այսպես՝ Կ.Ս.Յուդելսոնի կարծիքով, հայցն ընդհանրապես կապված չէ նյութական իրավունքի հետ, այլ

իրենից ներկայացնում է միայն դատավարական գործունեություն հարուցելու միջոց, իրավունքը կամ օրինական շահը պաշտպանելու նպատակով դատարանին ուղղված դիմում:¹²

Ս.Վ.Գևորգյանը գտնում է, որ հայց է կոչվում խախտված կամ վիճարկվող քաղաքացիական սուբյեկտիվ իրավունքը կամ օրենքով պահպանվող շահը պաշտպանելու նպատակով առաջին ատյանի դատարանին ուղղված դիմումը:¹³

Գ.Ա.Աբուլոնինը գտնում է, որ ոչ մի անհրաժեշտություն չկա հետազոտելու այն հարցը, թե ինչպիսին է հայցվորի նյութական իրավունքը, որի կապակցությամբ նա հայց է ներկայացնում: Հայցի հասկացության մեջ ընդգրկելով նյութաիրավական իմաստ՝ դատավարագետներն այս կամ այն չափով ներխուժում են քաղաքացիական նյութական իրավունքի ոլորտը ու այդպիսով խուսափում քաղաքացիական դատավարության նորմերի հետազոտման ու կատարելագործման առաջնահերթ խնդիրներից:¹⁴

Մեր կարծիքով նման դիրքորոշումը ճիշտ չէ: Հայցի նշանակությունը միայն դատավարության սկզբնական պահին, միայն գործ հարուցելու ակտին հանգեցնելու համար ոչ մի հիմք չկա: Եթե հայցը հասկացվի միայն որպես դատարանին դիմելու, որպես դատավարություն հարուցելու միջոց, ապա այն, որպես կանոն, կդադարի գոյություն ունենալ դատարանի կողմից գործն իր վարույթն ընդունելուց հետո, նշված իրավունքը կիրացվի, կսպառվի՝ վարույթ հարուցելով: Մինչդեռ դատարան դիմելը հայցի իրացման գործում միայն

Քաղաքացիական դատավարութիւն

առաջին քայլն է համարվում: Բացի դրանից, հայցի սահմանումը «դիմել» կատեգորիայի միջոցով ի վիճակի չէ բացատրելու այնպիսի հայցային ինստիտուտների գոյությունը, ինչպիսիք են հայցի փոփոխման իրավունքը, հայցի ընդունման իրավունքը, հայց ներկայացնելու իրավունքը և այլն:¹⁵

Հարկ է նշել, որ հայցի գուտ դատավարական ընկալումը, երբ հայցի հասկացության տակ նկատի է առնվում միայն դատական գործունեություն հարուցելը, բացակայում էր նաև հին հռոմեական իրավաբանների մոտ, որոնք, ինչպես հայտնի է, ունեին դատավարական իրավական մտածողություն: Հայցը (actio) հռոմեական իրավաբանի համար ուներ ոչ միայն դատավարական, այլև նյութական իմաստ, քանի որ մագիստրատի կողմից այն տրվում էր միայն նախնական քննության հիման վրա՝ նախապատրաստական (in jure) փուլից հետո, որից հետո միայն վրա էին հասնում դատարան դիմելու իրավական հետևանքները: «Հայցը ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ դատարանում հետամուտ լինելն իր կողմից գոյություն ունեցող իրավունքին»:¹⁶ Ֆորմուլյար դատավարության անձնական հայցերին վերաբերող այս սահմանումը, որը հետագայում վերարտադրվել է Հուստինյանոսի Ինստիտուցիաներում, ընկալվել է որպես ընդհանուր սկզբունք ու սահմանում էր նյութական իրավունքին հայցի համապատասխանության անհրաժեշտությունը: Այդ նշանակությամբ էլ հետագայում հայցն ընկալվել է եվրոպական իրավագիտության կողմից: Հայցի հանրային իրավունքի գաղափարը, որը նոր դարաշրջան բացեց հայցի մասին ուսմունքում, ըստ որի՝ դատավարական իրավունքը որակվում է որպես հանրային իրավունքի ճյուղ, իսկ հայցը՝ համապատասխանաբար ոչ թե պատասխանողին, այլ դատարանին ուղղված պահանջ, իրավաբանական գրականության մեջ երևան է եկել միայն 19-րդ դարի 2-րդ կեսում Գերմանիայում ու տարածվել ռուսական իրավունքում: Այն իր կողմնակիցներն է ունեցել նաև խորհրդային իրավունքում, իսկ հայցի իրավունքի գերմանական ժամանակակից տեսությունը ներկայացնում է նշված երկու տեսությունների բուն էությունը. հայցը մի կողմից պահանջ է՝ ուղղված դատարանին, մյուս կողմից պահանջ՝ ուղղված պատասխանողի դեմ:¹⁷

Հայցի հասկացությունն օգտագործվում է ոչ միայն քաղաքացիական դատավարության, այլև քաղաքացիական իրավունքի գիտության մեջ, քրեական դատավարությունում, վարչական դատավարությունում և այլն: Ամենուրեք խոսքն ըստ էության գնում է թե՛ հայցվորի՝ պատասխանողի դեմ ուղղված նյութաիրավական պահանջի, թե՛ հայցվորի՝ դատարանին ուղղված պահանջի մասին, իսկ հայցը՝ իբրև իրավունքի և օրինական շահի պաշտպանության միջոց, միասնական հասկացություն է իրավունքի այդ բոլոր ճյուղերի համար:

Գատական պրակտիկայում էլ «հայց» եզրույթն օգտագործվում է հենց այդ երկու նշանակությամբ՝ որպես մեկ անձի կողմից մեկ այլ անձի դեմ ներկայացվող որոշակի նյութաիրավական պահանջ և միաժամանակ՝ որպես գործը որոշակի դատարանում:

Գատական պրակտիկայում էլ «հայց» եզրույթն օգտագործվում է հենց այդ երկու նշանակությամբ՝ որպես մեկ անձի կողմից մեկ այլ անձի դեմ ներկայացվող որոշակի նյութաիրավական պահանջ և միաժամանակ՝ որպես գործը որոշակի դատարանում:

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 – 2 (114 – 116)
ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
20

Քաղաքացիական դատավարութուն

վարական կարգով քննելու և լուծելու մասին դատարանին ուղղված պահանջ:

Գատավարագետ Ա.Ա.Վլասովի կարծիքով, որի հետ անհնար է չհամաձայնել, հայցի հասկացության սահմանման հարցում հայացքների տարբերությունները բացատրվում են ոչ միայն հետազոտվող կատեգորիայի բարդությամբ, այլև իրավաբանական տեխնիկայի անկատարությամբ, երբ օրենսդրության մեջ միևնույն եզրույթն օգտագործվում է տարբեր հասկացություններ անվանելու համար:¹⁸

Հայցի հասկացության ու էության շուրջ գոյություն ունեցող վեճերի պատճառներից մեկն էլ, մեր կարծիքով, օրենսդրության մեջ հայցի նորմատիվ սահմանման բացակայությունն է:

Չի կարելի չհամաձայնել Գ.Օ.Աբրոնինի այն կարծիքին, թե հետևությունն այն մասին, որ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում հայցի նորմատիվ սահմանման առկայությունը կարող է վերջ դնել հայցի սահմանման և հայցի բովանդակության մասին հավերժական վեճին, խիստ կասկածելի է, քանի որ իրավագիտությունը չի կարող գտնվել «հանգստի» վիճակում, նրան հատուկ են անսահման գիտական մտքերը, որոնք չեն կարող և չպետք է ապրեն աներկբա պնդումների մթնոլորտում:¹⁹ Իրավագիտության մեջ հստակ եզրաբանության հաստատման հարցը ոչ թե մանրուք, այլ մեկն է էականներից: Գրականության մեջ իրավագիտորեն նշվում է, որ իրավաբանական գիտություններում սահմա-

նումները խաղում են ավելի մեծ դեր, քան ուրիշ գիտություններում: Ամեն մի իրավաբանական հասկացություն հանդես է գալիս որպես ճանաչողության գործիք, եթե այն կրում է համարժեք, իրականությունն արտացոլող բնույթ:²⁰

Ամփոփելով կատարված տեսական-իրավական վերլուծությունը՝ առաջարկում ենք հայցի հետևյալ սահմանումը. **ՀՀ իրավական համակարգում հայցը հայցվորի՝ վիճելի նյութաիրավական հարաբերությունից բխող, որոշակի իրավաբանական փաստերի վրա հիմնված ու պատասխանողի դեմ ուղղված իրավական պահանջ է, ինչպես նաև դատարանին ուղղված պահանջ՝ վեճը դատավարական ճևղով քննելու և լուծելու նպատակով:**

Նման սահմանումը, մեր կարծիքով, համապատասխանում է իրավունքների պաշտպանության հայացային ձևի էությանը, ներքնապես համաձայնեցվում է մյուս հայցային կատեգորիաների ու դատավարական իրավունքի ինստիտուտների հետ և առավել լրիվ է արտացոլում հայցի բովանդակությունը: Այդ սահմանումը համապատասխանում է նաև հայցի միասնականության և համապարփակության պահանջներին:

Քանի որ հայցը հանդիսանում է իրավունքի և օրինական շահի պաշտպանության դատավարական միջոց, ապա հայցի ինստիտուտի ուսումնասիրությամբ զբաղվում են դատավարագետները:

Հարկ է, սակայն, նշել, որ հայցի սահմանումը վերաբերում է տեսական տարածայնությունների թվին, որից հայցի իրավական ինստիտու-

Քաղաքացիական դատավարություն

տը չի կորցնում իր գիտական և գործնական նշանակությունը: Ինչպես էլ որ տրվի հայցի սահմանումը, անվիճելի է այն, որ հայցը հայրենական իրավական համակարգի հիմնարար կատեգորիաներից է, խախտված (վիճարկվող) սուբյեկտիվ իրավունքի

և օրինական շահի պաշտպանության հիմնական միջոցը, որ հայցը գոյություն ունի այնտեղ, որտեղ գոյություն ունի հայցային վարույթը, իսկ հայց ներկայացնելը հիմք է հանդիսանում այդ վարույթը հարուցելու համար:

1. **Ածառյան Հր.** Հայերեն արմատական բառարան, ԵՊՀ հրատ., Ե.-1977, հատ. 3, էջ 32:

2. **Փասեր Մ.** Этимологический словарь русского языка. Изд. "Прогресс", М., 1967, с. 140.

3. **Պետրոսյան Ռ.Գ.** Հայաստանի քաղաքացիական դատավարություն, Եր. համալս. հրատ., Ե.-2003, 285-286 էջեր: **Осокина Г. Л.** Иск (теория и практика). Городец. М., 2000, с. 9-28.

4. **Гурвич М. А.** Право на иск М. - Л., 1949, с. 145. **Крашениников Е.А.** Теории права на иск. Ярославль, 1995, с. 29.

5. **Добровольский А.А.** Исковая форма защиты права/ основные вопросы учения об иске/. М., 1965, с. 42-44.

6. **Гурвич М. А.** Учение об иске /состав, виды/. М., 1981, с. 10.

7. **Осокина Г.Л.** Иск /теория и практика/. "Городец". М., 2000, с. 192.

8. **Պետրոսյան Ռ.Գ.** Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն, ԵՊՀ հրատ., Ե.-2003, էջ 283:

9. **Осокина Г.Л.** Гражданский процесс. Общая часть. М., "Юристь", 2003, с. 449.

10. **Власов А.А.** Гражданское процессуальное право. М., Т Велби, 2004, с. 200.

11. **Добровольский А.А.** Исковая форма защиты права/ основные вопросы учения об иске/. М., 1965, с. 200.

12. **Юдельсон К. С.** Советский гражданский процесс. М., 1965, с. 199.

13. **Չևրզյան Ս.Վ.** Սովետական քաղաքացիական դատավարություն, «Հայաստան» հրատ. Ե., 1972, էջ 187:

14. **Аболонин Г.О.** Групповые иски. Изд НОРМА, М., 2001, с. 11-12.

15. **Осокина Г.Л.** Гражданский процесс. Общая часть. М., "Юристь", 2003, с. 445-447.

16. **Дождев Д.В.** Римское частное право. Под ред. Нерсесянца В.С. М., изд. группа ИНФРА М— НОРМА, 1997, с. 171.

17. **Давтян А.Г.** Гражданское процессуальное право Германии. М., Городец- издат. 2000, с. 138.

Рязановский В.А. Единство процесса. М., юрид. бюро "Городец", 1996, с. 14-18. **Гурвич М. А.** Право на иск. Изд. АН СССР. М.-Л., 1949, с. 7-44. **Добровольский А.А.** Исковая форма защиты права / основные вопросы учения об иске/. М., изд. МГУ, 1965, с. 17-20.

18. **Власов А.А.** Гражданское процессуальное право. М., Т Велби, 2004, с. 201.

19. **Аболонин Г.О.** Групповые иски. Изд. НОРМА, М., 2001, с. 12.

20. **Пионтовский А.А.** К методологии изучения действующего права /Учен. зап. вып. 6/. М., 1946, с. 35.

ՀՀ Ազգային ժողովի նախագահի օգնական,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի դասախոս

ՇԵՆՔԵՐԸ ԵՎ ՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՈՐՊԵՍ ԱՆՇԱՐԺ ԳՈՒՅՔ

 ք ա ղ ա ք ա ց ի ա կ ա ն օրենսգրքի 134-րդ հոդվածը, բացի հողամասերից, որպես անշարժ գույքի այլ օբյեկտներ մատնանշում է ընդերքի մասերը, մեկուսի ջրային օբյեկտները, անտառները, բազմամյա տնկարկները և ստորգետնյա ու վերգետնյա շենքերը և շինությունները: Իհարկե, օրենսդիրը սպառիչ չի թվարկում անշարժ գույքի օբյեկտները, այլ սահմանում է որոշակի չափանիշներ, որոնց համապատասխանող օբյեկտը ևս համարվում է անշարժ գույք: Հիշատակված օբյեկտներից ընդերքի մասերը համարվում են ի բնե անշարժ գույք, մինչդեռ մեկուսի ջրային օբյեկտները, անտառները, բազմամյա տնկարկները, շենքերը և շինությունները համարվում են անշարժ գույք իրենց ֆիզիկական հատկությունների ուժով:¹

Միևնույն ժամանակ պետք է նկատի ունենալ, որ չնայած ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի նման բնորոշումներին, ինչպես նշում է Ս.Ա. Ստեպանովը, «ինչպիսի տեսք (ձև- Ա.Հովհաննիսյան) էլ ունենա հողամասը (ջրամբար, անտառ և այլն) այն սկզբունքորեն հողի մակերևույթի մաս է, և նրա այս հատկությունը կլինի վճռորոշ օբյեկտի համակարգային բնութագրության մեջ»²: Այլ կերպ ասած՝ հեղինակը գտնում է, որ անշարժ գույքի օբյեկտ է մեկուսի ջրային օբյեկտների, անտառների, բազմամյա տնկարկների տակ գտնվող հողը: Խնդրին այսպիսի մոտեցման դեպքում շենքերը և շինությունները համարվում են անշարժ գույքի ածանցյալ

օբյեկտներ՝ պայմանավորված իրենց ձեռակերտ լինելու հանգամանքով:³

Շենքերը և շինությունները՝ որպես անշարժ գույքի առանձնահատուկ տարատեսակ, տնտեսական շրջանառությունում լայն տարածում են ստացել (ստանում) հատկապես վերջին մի քանի տարիների ընթացքում: Հարկ է նշել, որ գործող օրենսդրությունն իրավական որևէ տարանջատում չենքերի և (կամ) շինությունների միջև չի անցկացնում, սակայն հատկապես անշարժ գույքի հասկացության մեջ օրենսդրի կողմից դրանց (շենքերի և շինությունների) որպես երկու ինքնուրույն օբյեկտների հիշատակումն արդեն իսկ վկայում է այն մասին, որ խոսքը գնում է տարբեր օբյեկտների մասին: Բացի այդ, հարկ է նշել, որ օրենսդրության մեջ բացակայում է նաև այդ երկու օբյեկտների որևէ լեզուական դասակարգում: Ինչպես նշվում է գրականության մեջ, շենքերի թվին, սովորաբար, դասվում են կապիտալ բնույթ ունեցող կառույցները, որտեղ մարդիկ ապրում են բավական երկար ժամանակ:⁴ Այլ կերպ ասած՝ շենքերը նախատեսված են դրանցում մարդկանց մշտական գտնվելու, բնակության կամ որևէ գործունեություն իրականացնելու համար: Շինությունները կրում են ժամանակավոր բնույթ և ծառայում են բացառապես տեխնիկական նպատակներին⁵: Իհարկե, խոսելով շինությունների ժամանակավոր բնույթի մասին՝ պետք է նկատի ունենալ, որ խոսքը գնում է դրանցում մարդկանց ժամանակավոր գտնվելու մասին: Իհարկե, հնարավոր են իրա-

Քաղաքացիական իրավունք

վիճակներ, երբ շենքերը և շինությունները կապված են ֆիզիկապես: Այդ պարագայում այն հարցը, թե ո՞ր կատեգորիային պետք է դասվի այս կամ այն կառույցը, լուծվում է՝ «ելնելով դրա ընդհանուր գործառնական նշանակությունից»⁶:

Թվում է՝ այս հարցի կապակցությամբ պետք է համաձայնվել Ս.Գ. Մեդրյանի տեսակետի հետ առ այն, որ «շենք» և «շինություն» հասկացությունների սահմանագատումը մեկը մյուսից իրավական նշանակություն չունի, քանի որ դրանց կապակցությամբ ծագող իրավահարաբերությունների կարգավորումը միասնական է»:⁷

Երբեմն շենքերը բաժանվում են բնակելի և ոչ բնակելի, որոնք էլ բնութագրվում են օգտագործման տարբեր իրավական ռեժիմներով:⁸ Հարկ է նշել, որ շենքերին և շինություններին՝ որպես անշարժ գույքի ինքուրույն և կարևորագույն օբյեկտներին, բնորոշ են այն բոլոր համակարգային հատկանիշները, որոնք համարվում են անշարժ գույքի հատկանիշներ: Դրա հետ մեկտեղ վերջիններիս բնորոշ են հետևյալ առանձնահատկությունները.

- ձեռակերտ ծագումը. ի տարբերություն անշարժ գույքի, այլ օբյեկտների շենքերը և շինությունները հանդիսանում են մարդու նպատակամղված գործունեության արդյունք: Տվյալ հատկանիշը թույլ է տալիս դրանք սահմանագատել այնպիսի բնական օբյեկտներից, ինչպիսիք են քարանձավները, ժայռերը և այլն.⁹

- ամուր կապը (ամրակալվածությունը) անշարժ գույքի մեկ այլ ինքնուրույն օբյեկտի՝ հողամասի հետ, որի վրա դրանք գտնվում են: Ընդ որում, կառույցը հողին ամրակալված է համարվում մաս այն դեպքում, երբ գտնվում է հողի տակ.¹⁰

- ներքին բարդ կառուցվածք, տարրերի կազմակերպման համակարգ, որից դրանք բաղկացած են (տարածքները, շենքի ընդհանուր գույքը):¹¹ Այս հատկանիշը թերևս նշանակում է մաս, որ «շենք

կամ շինություն է ճանաչվում անշարժ գույք հանդիսացող միայն մեկուսի ինքնուրույն կառույցը»: Այս առումով, շենք (շինություն) չեն համարվում բազմաբնակարան շենքերի բնակելի և ոչ բնակելի տարածությունները, կցաշենքերը, կցակառույցները ու ներկառույցները.¹²

- շենք կամ շինություն կարող է ճանաչվել միայն այնպիսի կառույց, որի շինարարությունն արդեն ավարտված է, կամ որն օգտագործվում է կամ կարող է օգտագործվել իր նշանակությանը համապատասխան:¹³ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը նոր ստեղծված գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքի ծագման պահ է համարում պետական գրանցման պահը (ՀՀ քաղ. օր. 173-րդ հոդ.): Շենքի կամ շինության նկատմամբ իրավունքների գրանցում իրականացվում է միայն համապատասխան շինարարությունն ավարտելուց հետո: Այս հատկանիշը հնարավորություն է ընձեռում շենքերը և շինությունները սահմանագատել անշարժ գույքի այնպիսի տեսակից, ինչպիսին է անավարտ շինարարության օբյեկտը:¹⁴ Այս սահմանագատման գործնական նշանակությունն այն է, որ առանձին քաղաքացիաիրավական պայմանագրերի առարկա կարող են հանդիսանալ միայն շենքերը և շինությունները (օրինակ՝ շենքերի և շինությունների վարձակալություն և այլն).

- ըստ նշանակության օգտագործելու համար մշտական սպասարկման և վերանորոգման անհրաժեշտությունը.

- շահագործման ընթացքում ջրի, հումքային և էներգետիկ ռեսուրսների մշտական «սպառումը» և «մշակումը» ու թափոնների միաժամանակյա «հեռացումը»¹⁵:

Այսպիսով՝ ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարող ենք սահմանել, որ **շենք կամ շինություն ասելով՝ անհրաժեշտ է նկատի ունենալ մարդու նպատակաուղղված գործունեության արդյունք հանդիսացող հողին ամրակալված՝¹⁶ ցանկացած մեկուսի**

օրյեկտ, որն ունի ներքին բարդ կառուցվածք, օգտագործվում է կամ կարող է օգտագործվել նպատակային նշանակությանը և որն անհնար է հողից անջատել առանց դրան կամ հողամասին վնաս պատճառելու կամ դրանց նշանակության փոփոխման, դադարման կամ նպատակային նշանակությանը հետագա օգտագործման անհնարինության:

Միաժամանակ պետք է նկատի ունենալ, որ շենքերի և շինությունների իրավական ռեժիմի ձևավորման վրա ազդեցություն են գործում ոչ միայն նրա վերը թվարկված առարկայական հատկությունները, այլև դրանց բացառիկ սոցիալական և պատմամշակութային նշանակությունը, մասնավորապես՝ դրանք պայմաններ են ստեղծում մարդու կենսագործունեության համար և հանդիսանում են պատմամշակութային ժառանգության նյութական կրողներ:

Սակայն, ինչպես նշվեց, շենքերի և շինությունների իրավական ռեժիմի¹⁷ վրա ազդեցություն է գործում վերը թվարկված հատկանիշներից յուրաքանչյուրը: Մասնավորապես, քանի որ շենքերը և շինությունները ստեղծվում են մարդկային նպատակամղված գործունեության արդյունքում, ապա բնական է, որ պետք է սահմանվի քննարկվող օբյեկտների կառուցման, վերակառուցման, շահագործման հանձնելու և քանդման կարգը:

Հանդիսանալով անշարժ գույքի ինքնուրույն օբյեկտ՝ շենքերը և շինությունները միաժամանակ կապված են անշարժ գույքի մեկ այլ օբյեկտի՝ հողամասի հետ, որը վերջիններիս համար հանդիսանում է տեղակայման վայր: Այս հանգամանքը պայմանավորում է դրանց իրավական ռեժիմների հիմնախնդրի քննարկման և լուծման անհրաժեշտությունը:

Ներկայումս հողամասի և նրա վրա տեղակայված անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքների փոխգործողությունը (իրավական ռեժիմների հարաբերակցությունը) կարող է իրականացվել երեք հիմ-

նական մոդելներով¹⁸.

1. հողամասի վրա տեղակայված շենքը, շինությունը հողամասի նկատմամբ օժտված է առավելությամբ.

2. հողամասը և նրա վրա տեղակայված անշարժ գույքը կարող են համագոյակցել և մասնակցել քաղաքացիական շրջանառությանը մեկը մյուսից անկախ.

3. առանձին դեպքերում հողամասի նկատմամբ իրավունքներին դրա վրա տեղակայված անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքների համեմատ տրվում է առաջնային բնույթ:

Պարզելու համար, թե որ մոդելն է ներկայումս գործում Հայաստանի Հանրապետությունում, անհրաժեշտ է քննարկվող հիմնախնդրին առնչվող իրավական նորմերը «գրասակարգել» ըստ հիշատակված մոդելների:

Մասնավորապես՝ առաջին մոդելի առավել կարևոր դրսևորումների թվին են դասվում.

1. Ուրիշի հողամասի վրա գտնվող անշարժ գույքի սեփականատերն իրավունք ունի տիրապետել, օգտագործել և տնօրինել իր գույքը՝ ներառյալ քանդել համապատասխան շենքերն ու շինությունները, եթե դա չի հակասում տվյալ հողամասի օգտագործման՝ օրենքով կամ պայմանագրով սահմանված պայմաններին (ՀՀ քաղ. օր. 207-րդ հոդ., 3-րդ մաս):

2. Շենքի, շինության կամ այլ անշարժ գույքի վաճառքի պայմանագրով գնորդին այդ գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունք փոխանցելու հետ միաժամանակ փոխանցվում է հողամասի նկատմամբ սեփականության իրավունքը (ՀՀ քաղ. օր. 564-րդ հոդ.): Ասվածը վերաբերում է նաև փոխանակության պայմանագրին (589-րդ հոդ. 2-րդ մաս):

Բացի այդ, ուրիշի հողամասի վրա գտնվող անշարժ գույքի սեփականության իրավունքն այլ անձի անցնելիս, վերջինս հողամասի համապատասխան մասի օգտագործման իրավունք է ձեռք բերում նույն պայմաններով և ծավալով,

Քաղաքացիական իրավունք

ինչ անշարժ գույքի նախկին սեփականատերը (207-րդ հոդ. 2-րդ մաս):

3. Շենքի կամ շինության վարձակալության պայմանագրով դրա տիրապետման և օգտագործման իրավունքների փոխանցման հետ միաժամանակ վարձակալին են փոխանցվում հողամասի այն մասի նկատմամբ իրավունքները, որը զբաղեցված է այդ շենքով կամ շինությամբ և անհրաժեշտ է դրա օգտագործման համար (ՀՀ քաղ. օր. 656-րդ հոդ., մաս 1):

Հարկ է նշել, որ նմանատիպ դրույք գույքի անհատույց օգտագործման և հավատարմագրային կառավարման պայմանագրերի հետ կապված բացակայում է:

4. Կառուցված բազմաբնակարան շենքի բնակարանի հիփոթեքի դեպքում սահմանված կարգով շենքի շահագործման ակտի ձևակերպման և պետական գրանցման պահից հիփոթեքի իրավունքը տարածվում է սեփականության իրավունքով ձեռք բերված բնակարանի և բաժնային ընդհանուր սեփականության իրավունքում համապատասխան հողամասի և բաժնի մասի վրա (ՀՀ քաղ. օր. 270-րդ հոդ., մաս 3):

Որպես **երկրորդ մողելի** օրինակ՝ կարող ենք նշել հողամասը և մեկուսի ջրային օբյեկտը: Մասնավորապես՝ մի կողմից ՀՀ քաղ. օր. 202-րդ հոդվածը սահմանում է, որ հողամասի նկատմամբ սեփականության իրավունքը տարածվում է դրա սահմաններում գտնվող վերգետնյա և ստորգետնյա տարածքի վրա, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի: Անհերքելի է այն փաստը, որ սավածը վերաբերում է նաև տվյալ հողամասում (հողամասի վրա) գտնվող մեկուսի ջրային օբյեկտին: Մյուս կողմից էլ այն դեպքում, երբ մեկուսի ջրային օբյեկտի սեփականատերը ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությանը համապատասխան գրանցի դրա նկատմամբ իր իրավունքը որպես անշարժ գույքի ինքնուրույն օբյեկտ, ինչպես նշում է

Վ.Վ. Չուբարովը. «Վերջինիս շրջանառությունը կդառնա հողամասից անկախ»: Թվում է, որ «հողամասից դուրս» անշարժ գույքի գոյությունն իրավակիրատ պրակտիկայում պետք է դիտարկվի որպես կանոնից շատ հազվադեպ բացառություն: Մրա հետ կապված, մասնավորապես, թերևս սկզբունքային պետք է դիտարկել այն հարցը, որ անհրաժեշտ է սահմանել հստակ կանոն, որպեսզի շենքը, շինությունը կամ այլ անշարժ գույքն օտարելիս հողամասի նկատմամբ համապատասխան իրավունքը դրա հետ մեկտեղ պետք է ոչ թե պարզապես փոխանցվի, այլ պարտադիր կերպով **գրանցվի**:

Ի դեպ, հարկ է նշել, որ գործող օրենսդրությունը շենքը, շինությունը անշարժ գույքի օբյեկտ ճանաչելու համար չի նախատեսում որևէ խոչընդոտ՝ կապված համապատասխան հողամասի նկատմամբ **իրավունքների շրջանակի սահմանափակման հետ**: Այլ կերպ ասած՝ անշարժ գույքի նյութական չափանիշի՝ հողի հետ ամուր կապի և տեղաշարժման անհնարինության դեպքում համապատասխան օբյեկտը համարվում է անշարժ գույք: Այս դեպքում ինչպես նշում է Վ.Վ. Չուբարովը. «Նույնիսկ ամիսներով հաշվվող ենթավարձակալության իրավունքով հողամասի տիրապետումը և օգտագործումը չի կարող իրավաբանական խոչընդոտ հանդիսանալ շենքը կամ շինությունը անշարժ գույք ճանաչելու համար: Արդյունքում ուրիշի հողամասի նկատմամբ ոչ տևական ժամկետային իրավունքը 25-50 տարի շահագործման ժամկետով շինությունը անշարժ գույք ճանաչելու միջոցով կարող է հիմք դնել այդ հողամասի նկատմամբ սեփականության իրավունքի ծանրաբեռնման համար այդ նույն 25-50 տարի ժամկետով»: ¹⁹ Այս կապակցությամբ վերջինս գտնում է. «Հիմքեր կան ենթադրելու, որ հողամասի նկատմամբ **իրավունքի տեսակը և ժամկետը** շենքի կամ շինության շինարարության թույլտվության առկա-

ՀՈՒՆՎԱԼՐ - ՓԵՏՐՎԱԼՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)
ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
26

յության հետ մեկտեղ կարող են դառնալ անշարժ գույքի երկրորդ իրավաբանական չափանիշը²⁰»։ Մասնավորապես, ըստ հեղինակի, խոսքը գնում է այն մասին, որ շենքը կամ շինությունը կարող է անշարժ գույք հանդիսանալ միայն այն դեպքում, երբ հողամասի նկատմամբ առկա է իրային իրավունք կամ վարձակալության իրավունք՝ 30 տարուց ոչ պակաս ժամկետով²¹։ Այս մոտեցումը թերևս կարող է դիտվել որպես անցումային փուլի լուծում այն դեպքի համար, եթե վերջնակետը հողի և դրա վրա գտնվող անշարժ գույքի միասնական ճակատագիրն է։

Երրորդ մոդելի դրսևորումների թվին են դասվում.

1. Հողամասի նկատմամբ սեփականության իրավունքը տարածվում է դրա սահմաններում գտնվող վերգետնյա և ստորգետնյա տարածքի վրա, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի (ՀՀ քաղ. օր. 202-րդ հոդ., 2-րդ մաս)։

2. Ինքնակամ կառույցի նկատմամբ ճանաչվում է այն անձի սեփականության իրավունքը, որին սեփականության իրավունքով պատկանում է այն հողամասը, որի վրա գտնվում է կառույցը²² (ՀՀ քաղ. օր. 188-րդ հոդ., 2-րդ մասի 2-րդ պարբ.)։

3. Հողամասի սեփականատերը, քաղաքաշինական և շինարարական նորմերի ու կանոնների, ինչպես նաև հողամասի նշանակության վերաբերյալ պահանջների պահպանմամբ կարող է դրա վրա կառուցել շենքեր և շինություններ, դրանք վերակառուցել կամ քանդել, այլ անձանց թույլ տալ շինարարություն կատարելու իր հողամասում (ՀՀ քաղ. օր. 204-րդ հոդ.)։

4. Հողամասերն ու դրանց նկատմամբ իրավունքներն ու օգտագործման նկատմամբ սահմանափակումները, ինչպես նաև հողամասերին ամրակայված օբյեկտները (մեկուսի ջրային օբյեկտները, անտառները, բազմամյա տնկարկները, շենքերը, շինությունները), որոնք անհնար է հողից անջատել առանց դրանց նշանակությանը վնաս պատճա-

ռելու, շրջանառության մեջ են գտնվում անբաժան ձևով, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով (ՀՀ հող. օր. 5-րդ հոդ., 4-րդ մաս)։

5. Այլ անձի պատկանող հողամասում անձը կարող է օրենքով կամ պայմանագրով ձեռք բերել կառուցապատման իրավունք՝ քաղաքաշինական և շինարարական նորմերի ու կանոնների, ինչպես նաև հողամասի նշանակության վերաբերյալ պահանջների պահպանմամբ կառուցել շենքեր և շինություններ, դրանք վերակառուցել կամ քանդել և կառուցապատման ժամկետի ընթացքում օգտագործել այդ բարելավումները («Գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքի 30.1 հոդված)²³։ Այսինքն՝ այս օրենքն այդ շենքերը և շինությունները համարում է միայն հողամասի բարելավում, ինչն, իհարկե, չի համապատասխանում ՀՀ քաղ. օր. 134-րդ հոդվածին և քաղաքացիաիրավական գրականության մեջ արմատավորված մոտեցումներին։

6. Հողամասի հիփոթեքի դեպքում գրավի իրավունքը տարածվում է նաև այդ հողամասում գտնվող կամ կառուցվող՝ գրավատուի շենքերի և շինությունների վրա (ՀՀ հողային օրենսգրքի 88-րդ հոդ., 2-րդ մաս)։

Այսպիսով, հարկ է փաստել, որ հայրենական օրենսդրության մեջ **քացակայում է միասնական սկզբունք**, որը համընդհանուր կերպով կարտացոլել հողամասի և նրա վրա տեղակայված անշարժ գույքի հարաբերակցությունը։ Թվում է՝ ամեն ինչ կախված է կոնկրետ իրադրությունից, որում էլ ըստ էության որոշվում է այս կամ այն անշարժ գույքի նկատմամբ առավելության առկայությունը կամ բացակայությունը։ Մասնավորապես, եթե դատողություններ անենք առաջին մոդելի շրջանակներում, ապա հիմքեր կան ենթադրելու, որ խոսքը գնում է շենքի, շինության և հողամասի որպես դրա պատկանելիքի հարաբերակցության մասին։

Քաղաքացիական իրավունք

Դրան հակառակ երրորդ ուղղությունն արդեն բնութագրվում է նրանով, որ այստեղ արդեն որպես գլխավոր իր հանդես է գալիս հողամասը, իսկ դրա վրա տեղակայված անշարժ գույքը՝ պատկանելիք: Բոլոր դեպքերում թվում է՝ հիմքեր չկան ենթադրելու, որ ներկայումս ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրության մեջ, այսպես կոչված, «միասնական ճակատագրի»²⁴ երրորդ ուղղությունը դարձել է գերակայող, քանի որ ներկայումս առավելապես գերիշխում են առաջին և երկրորդ ուղղությունները:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ պետք է փաստել, որ անշարժ գույքի շրջանառության ժամանակակից քաղաքացիաիրավական կարգավորումը կարելի է բնութագրել որպես որոշակիորեն ինքնուրույն մոդել, որի համար բնութագրական են բոլոր երեք ուղղությունները: Պետք է փաստել, որ 2005 թվականից ՀՀ օրենսդրությունը սկսել է աստիճանական անցում «միասնական ճակատագրի» սկզբունքին:

Միաժամանակ, ավելորդ չէ նշել, որ անշարժ գույքի մասին քաղաքացիական օրենսդրության կատարելագործման առաջարկություն անող որոշ հեղինակներ²⁵ առաջարկում են «միասնական ճակատագրի սկզբունքի» ճանաչումը և իրագործումը այնպես, որ ա) շենքի կամ շինության օտարման դեպքում դրանց սեփականատերն իրավունք (իրային կամ պարտավորական) պահպանի այն հողամասի նկատմամբ, որի վրա դրանք տեղակայված են, բ) այն դեպքերում, երբ շենքի, շինության կամ հողամասի սեփականատերը համընկնում են, առկա լինի դրանց առանձին-առանձին օտարման արգելք: Ընդ որում, այս դեպքում առաջարկվում է համարել, որ նրանց միջև պահպանվում է իրավաբանական կապը: Հողամասը գլխավոր անշարժ գույք համարելը ռուս շատ հայտնի քաղաքացիագետների տեսակետն է: Մասնավորապես՝ այդ հարցի կապակցությամբ Մ.Ի. Բրազինսկին գրում է. «Հողը հանդիսա-

նում է գլխավոր իր, իսկ շենքը (շինությունը - Ա. Հովհաննիսյան) միայն դրա պատկանելիք: Չունենալով իրավունք հողի նկատմամբ՝ չի կարելի շենքը հանձնել վարձակալության կամ գրավադրել: Հակառակ դեպքում ստացվում է, որ կառուցվող շենքի սեփականատերը հանդիսանում է կապալառու...»:²⁶ Նրա տեսակետը կիսում է նաև Ե.Ա. Սուխանովը, որն ավստասանքով նշում է. «Հողը որպես անշարժ գույք ռուսական իրավունքում մինչ օրս չի հանդիսանում գլխավոր իր դրա վրա գտնվող շենքերի, շինությունների նկատմամբ»:²⁷

Այս հարցի կապակցությամբ բավականին հակասական տեսակետ է արտահայտում Մ.Ա. Ստեպանովը, մասնավորապես՝ նա մի կողմից ընդգծում է հողի մշտական համակարգային գերակայությունը այլ անշարժ գույքի նկատմամբ²⁸, մյուս կողմից էլ նշում. «Քաղաքացիական օրենսդրությունը ոչ այնքան միանշանակ է սահմանում շինության»²⁹ գերակայությունը հողամասի նկատմամբ, որքան այդ երկու օբյեկտներն առանձնացնում է մեկը մյուսից և առավելություն է տալիս շենքերի և շինությունների սեփականության դինամիկային»:³⁰ Մակայն բոլոր դեպքերում Մ.Ա. Ստեպանովի վերջնական եզրակացությունը հանգում է այլ անշարժ գույքի նկատմամբ հողամասի գերակայությանը³¹:

Այս հարցի կապակցությամբ գոյություն ունեն նաև այլ տեսակետներ, մասնավորապես՝ Ի.Գ. Կուզմինան, նշելով, որ շենքերը և շինությունները կարող են գոյություն ունենալ որպես առանձին անշարժ գույք, միևնույն ժամանակ հնարավոր է համարում դրանց գոյությունը բարդ անշարժ գույքի կազմում³²: Բոլոր դեպքերում նկատվում է, որ հեղինակը հիմնական շեշտը դնում է շենքի կամ շինության որպես անշարժ գույքի ինքնուրույնության վրա՝ առանձին դեպքերում թույլատրելով դրանց միաժամանակյա գոյությունը հողամասի հետ միևնույն տնտե-

ասկան նշանակության շրջանակներում:

Ս. Ի. Գերասիմի կարծիքով հողամասերը և այլ անշարժ գույքը լիովին համապատասխանում են բարդ³³ գույքի հատկանիշներին, սակայն հենց ինքն էլ նշում է, որ դրանք քաղաքացիական շրջանառությանը մասնակցում են որպես ինքնուրույն և առանձին գույք:³⁴

Ինչպես արդարացիորեն նշում է Վ.Վ. Չուբարովը. «Հազիվ թե հիմքեր կան հողամասը գլխավոր իր չճանաչելու համար, երբ դա հնարավոր է»: Ըստ հեղինակի՝ բացի գուտ իրավաբանական բացատրություններից, այդպիսին է տարրական մարդկային տրամաբանությունը³⁵:

Եվ, իրոք, բնության մեջ և առօրյա կյանքում հենց հողն է, այլ ոչ թե դրա վրա տեղակայված շենքերը, շինությունները և այլ գույքն է հանդիսանում գերակայող օբյեկտ: Այս կապակցությամբ թերևս պետք է հիշատակենք այն հանգամանքը, որ ՀՀ-ում (նաև՝ խորհրդային այլ հանրապետություններում) 1990-ական թվականները նշանավորվեցին ոչ միայն նոր տնտեսական, այլև հողային կարգի փոփոխությամբ: Ընդ որում, այս ամենը հատկապես կարևորվեց նախ՝ ՀՀ քաղաքացիական (1998) և սպա նաև ՀՀ հողային (2001) օրենսգրքերի ընդունմամբ: Հողը վերածվեց ապրանքի, և որ առավել կարևոր է, օբյեկտիվորեն վերածվեց *գլխավոր* ապրանքի: Այս առումով պետք է համաձայնվել Վ.Վ. Չուբարովի հետ. «Այն իրավաբանական հնարքի գործողության ռեսուրսները, որի համաձայն՝ շենքերը, շինությունները, անավարտ շինարարության օբյեկտները քաղաքացիական շրջանառությունում ճանաչվում են գլխավոր իր կամ գործում են հողամասի նկատմամբ իրավունքներից դուրս անսահմանափակ չեն³⁶»: «Այս իրավաբանական կոնստրուկցիան,- շարունակում է հեղինակը,- իր դերը բավականին հաջող կատարում էր տնտեսության սոցիալիստական համակարգում, որտեղ հողը, որպես կանոն, հանված էր շրջանառություն-

նից կամ սահմանափակ շրջանառություն ուներ: Շուկայական տնտեսությունում շուտով կգա այն պահը, երբ այն հարկադրված հակասության մեջ կմտնի հողային շրջանառության շահերի հետ»³⁷:

Անկասկած, «միասնական ճակատագրի» սկզբունքը, որի շրջանակներում հողամասը համարվում է «միասնական օբյեկտ» և գլխավոր իր չի կարող և չպետք է կտրուկ կերպով ամրագրվի քաղաքացիական օրենսդրության մեջ, մասնավորապես՝ այդ կոնցեպցիային անցումը պետք է կատարվի աստիճանաբար: Չի կարող ընդունելի լինել այնպիսի մոտեցում, ըստ որի՝ ՀՀ քաղ. օր. 134-րդ հոդածում նշված անշարժ գույքի բազմօբյեկտությունը շատ կտրուկ փոխարինվի միայն երկու օբյեկտներով՝ հողամասով և ընդերքի մասերով, քանի որ այն լիովին հակառակ ազդեցություն կարող է ունենալ: Այս առումով հարկ է նկատի ունենալ, որ այն երկրներում, որտեղ ներկայումս առկա է այդ հայեցակարգը (Գերմանիա, Ավստրիա և այլն) սկսել է ձևավորվել պատմականորեն բավականին վաղ ժամանակահատվածում, ունի իր ավանդույթները, երկարատև կիրառման պրակտիկան, ինչը նշանակում է, որ, որպես այդպիսին, այս երկրներում մեկ համակարգից մյուսին անցում ըստ էության տեղի չի ունեցել, այլ ի սկզբանե գործել է քննարկվող հայեցակարգը՝ ժամանակի ընթացքում զարգանալով և կատարելագործվելով: Մինչդեռ այն երկրներում, այդ թվում նաև Հայաստանի Հանրապետությունում, որտեղ հողամասի և դրա վրա տեղակայված օբյեկտների նկատմամբ գործել են (գործում են) այլ համակարգեր (մոդելներ) «միասնական օբյեկտ» հայեցակարգի իրագործումն ապահովելու համար անհրաժեշտ է նախապես լուծում տալ մի շարք օրենսդրական խնդիրների: Մասնավորապես՝

1. անհրաժեշտ է մշակել «հողամասի էական բաղկացուցիչ մաս» օրենսդրական բնորոշումը: Թերևս, դրա համար որ-

Քաղաքացիական իրավունք

պես հիմք կարող է ծառայել Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսգրքի մեջ պարունակվող բնորոշումը: «Հողամասի էական բաղկացուցիչ մաս» հասկացության սահմանման համար որպես հիմք կարող են ընդունվել Վ.Բ.Եյլաշկիչի կողմից առաջարկված չափանիշները՝

1. հողամասի և նրա միջև ֆիզիկական, օրգանական կամ մեխանիկական կապի առկայություն.

2. հողամասից նրա էական բաղկացուցիչ մասի առանձնացման անհնարի-նությունը՝ առանց նրա կամ հողամասի վնասման կամ էության փոփոխման.

3. երկու իրերի վնասման կամ էության փոփոխման աստիճանի գնահատումը՝ պայմանավորված շրջանառության պահանջումներով:

«Հողամասի էական բաղկացուցիչ մասի» իրավական դրությունը, ըստ գերմանական իրավունքի, հետևյալն է. որպես ինքնուրույն անշարժ գույք այն գոյություն չունի³⁸, ինչն, իհարկե, չի խոչընդոտում, որպեսզի դրա նկատմամբ առաջանան պարտավորական իրավահարաբերություններ³⁹:

Կարծում ենք՝ օրենսդրության մեջ «հողամասի էական բաղկացուցիչ մաս» հասկացության մշակումից և ամրագրումից հետո անհրաժեշտ է լուծում տալ մեկ այլ խնդրի: Մասնավորապես՝ թվում է՝ «պատկանելիք» հասկացությունը պետք է վերաբերի միայն շարժական իրերին: Անշարժ գույքի տարբեր օբյեկտների միջև «գլխավոր իր» և «պատկանելիք» հասկացությունների միջոցով դրսևորվող իրավաբանական կապը կփոխարինվի այլ իրավաբանական կապով՝ հողամաս և «դրա էական բաղկացուցիչ մաս»:

2. Մյուս խնդիրը, որին անհրաժեշտ է օրենսդրական լուծում տալ գույքային իրավունքների՝ անշարժ գույքի օբյեկտ ճանաչելու հարցն է: Ինչպես նշում է Վ.Վ Չուբարովը. «Միասնական օբյեկտի համակարգի առավել հստակ անվանումը կլինեի անշարժ գույքի միասնական

մարմնական օբյեկտ»⁴⁰: Այդպիսին հանդես է գալիս հողամասը: Սակայն, բացի ինքնին հողամասից, գոյություն ունեն մաս դրանց հավասարեցված իրավունքներ, որոնք անվանվում են «իրավաբանական հողամասեր» և ենթարկված են «իրի իրավաբանական կոնստրուկցիային»⁴¹: «Միասնական օբյեկտի համակարգին անցման դեպքում իրավունքներն անշարժ գույքի ինքնուրույն օբյեկտ ճանաչելու համար անհրաժեշտ է, քանի որ այդպիսի ճանաչման միջոցով հնարավորություն է բացվում ներմուծել անշարժ գույքի նոր օբյեկտներ»⁴² Ընդ որում, իրավունքն առավել հեշտ է կապել հողամասին, քանի որ նոր մարմնական օբյեկտ ներմուծելիս օրենսդիրը, որպես կանոն, «մոռանում է» ստեղծել այդպիսի կապ»⁴³

3. Հողամասի կառուցապատման իրավունքի խնդիրը գերմանական իրավունքում լուծվում է հետևյալ կերպ.

ա) հողամասի վրա գտնվող կառույցը համարվում է հողամասի էական բաղկացուցիչ մաս, ինչը նշանակում է՝ դրա նկատմամբ հողամասի սեփականատիրոջ սեփականության իրավունքի ճանաչում.

բ) ուրիշի հողամասի վրա շենքեր և շինություններ կառուցելու և դրանք տնօրինելու կառուցապատողի իրավունքի ճանաչում. իրավաբանորեն բոլոր այդ գործարքներն իրականացվում են իրավունքի օտարման միջոցով: Ընդ որում, այդ կառույցները համարվում են անշարժ գույք համարվող կառուցապատման իրավունքի էական բաղկացուցիչ մաս.

գ) մյուս բոլոր դեպքերում ուրիշի հողամասի վրա գտնվող կառույցները համարվում են, այսպես կոչված, «ֆվացյալ» էական բաղկացուցիչ մաս, որը գործնականում նշանակում է՝ այդ իրերի որպես շարժական գույքի ճանաչում⁴⁴: Մեր հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքում 2005թ. կատարվեցին մի շարք փոփոխություններ և լրացումներ, ի թիվս որոնց ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը

լրացվեց 204.1 հոդվածով՝ «Հողամասի կառուցապատման իրավունքը» վերտա-
ռությամբ: Խորամուխ չլինելով կառուցա-
պատման իրավունքի էության մեջ՝
նշենք, որ քննարկվող հիմնախնդրի շր-
ջանակներում հետաքրքրություն է ներ-
կայացնում հետևյալը.

1. կառուցապատողին հնարավորու-
թյուն ընձեռվեց ուրիշին պատկանող հո-
ղամասի վրա կառուցել, վերակառուցել
կամ քանդել շենքեր և շինություններ և
կառուցապատման պայմանագրի ժամ-
կետի ընթացքում տիրապետել և օգտա-
գործել դրանք: Ինչ վերաբերում է դրանք
տնօրինելու իրավագրությանը, ապա
այդ ամենը կատարվում է ոչ թե շենքերի և
շինությունների որպես անշարժ գույքի
տնօրինման, այլ կառուցապատման
իրավունքի տնօրինման միջոցով:

2. Սահմանվեց, որ կառուցված շենքե-
րը և շինությունները հողամասի սեփա-
կանատիրոջ սեփականությունն են, սա-
կայն գործնականում նա այդ իրավագո-
րությունը կարող է իրականացնել միայն
կառուցապատման պայմանագրի ժամ-
կետի ավարտից հետո: Այսպիսով՝
ստացվում է, որ օրենսդիրը միաժամա-
նակ երկու կարգավիճակ է ամրագրել
շենքերի և շինությունների նկատմամբ,
մասնավորապես՝ կառուցապատման
պայմանագրի ժամկետի ընթացքում
դրանք փաստացի համարվում են կառու-
ցապատման իրավունքի բաղկացուցիչ
մաս⁴⁵, իսկ ժամկետի ավարտից հետո հա-
մարվում են հողամասի սեփականատի-
րոջ սեփականություն: Այս առումով ավե-
լորդ չէ հիշատակել Վ.Վ. Չուբարովի
խոսքերը. «Քանի դեռ օրենսդրական

կարգով չի որոշվի իրավունքների այն
սպառիչ ցանկը, որն անձին իրավունք է
տալիս կառուցապատել ուրիշի հողամա-
սը՝ հետագայում դրա վրա գտնվող շենքը,
շինությունը անշարժ գույք ճանաչելով,
կառուցապատման իրավունքը որևէ դրա-
կան արդյունք չի տա: Այն կդառնա հողա-
մասը շինարարության համար տրամադ-
րելու ևս մեկ իրավական հիմք⁴⁶»: Եվ,
իրոք, թվում է՝ կառուցապատման իրա-
վունքը կարող է իր նպատակներին ծա-
ռայել միայն այն դեպքում, երբ լուծված
կլինեն այդ ինստիտուտի հետ կապված
մի շարք խնդիրներ և առաջին հերթին՝
դրա վրա կառուցված շենքերի և շինու-
թյունների իրավական կարգավիճակի
խնդիրը: Իսկ առայժմ կարող ենք փաս-
տել, որ Հայաստանի Հանրապետության
քաղաքացիական օրենսդրությունը նման
կարգավորմամբ ևս մեկ քայլ (հիարկե՝ ոչ
լիարժեք) է կատարել «միասնական օր-
յեկտ» հայեցակարգի արմատավորման
ուղղությամբ:

**Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարող ենք
փաստել, որ Հայաստանի Հանրապետու-
թյան քաղաքացիական օրենսդրության
մեջ կատարված մի շարք փոփոխություն-
ներն ազդարարեցին այն գործընթացի
սկիզբը, որը տանում է դեպի «միասնա-
կան օրյեկտ» կոնցեպցիայի արմատա-
վորում: Միևնույն ժամանակ, ինչպես
ցույց տվեց վերոշարադրյալը, անհրա-
ժեշտ են մի շարք հայեցակարգային
օրենսդրական փոփոխություններ, որոն-
ցից հետո միայն հնարավոր կլինի փաս-
տել, որ անշարժ գույքի միակ մարմնա-
կան օրյեկտ է հանդիսանում հողամասը
(ընդերքի մասերը):**

1. *Киндеева Е.А., Пискунова М.Г.* Недвижимость: права и сделки (новые правила оформления, Государственная регистрация, образцы документов). — 2-е изд., доп. и перер. М., 2006, с. 21.

2. *Степанов С.А.* Недвижимое имущество в гражданском праве. М., 2004, с. 76.

3. Նույն տեղում, էջ 81:

4. *Гришаев С.* Здания и сооружения как объек-

ты недвижимости // *Хозяйство и право.* 2006, №2, с. 100.

5. *Дорогавцева Е.Е.* Здание, сооружение и нежилое помещение как объекты аренды недвижимости (проблематика соотношения и разграничения понятий) // *Государство и право.* 2002, №7, с. 105.

Քաղաքացիական իրավունք

6. **Гришаев С.** Здания и сооружения как объекты недвижимости // Хозяйство и право. 2006, N2, с. 101.

7. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք: Երկրորդ մաս.- Երևանի պետ. համալս.-Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2001, էջ 159:

8. **Гришаев С.**, там же.

9. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք: Երկրորդ մաս.- Երևանի պետ. համալս.-Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2001, էջ 159:

10. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք: Երկրորդ մաս.- Երևանի պետ. համալս.-Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2001, էջ 160:

11. **Кузьмина И.Д.** Правовой режим зданий и сооружений как объектов недвижимости. // www.law-edu.ru.

12. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք: Երկրորդ մաս.- Երևանի պետ. համալս.-Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2001, մույն տեղում:

13. Նույն տեղում:

14. Հարկ է նշել, որ թեև հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքին անավարտ շինարարության օբյեկտն ուղղակիորեն որպես անշարժ գույքի ինքնուրույն օբյեկտ չի նշում, սակայն այն ևս կարող է հանդիսանալ ինքնուրույն քաղաքացիական գործարքների առարկա:

15. **Кузьмина И.Д.** Правовой режим зданий и сооружений как объектов недвижимости. // www.law-edu.ru.

16. ՀՀ քաղ. օր. 134-րդ հոդվածն օգտագործում է «ամրակցված» եզրույթը:

17. Հարկ է նշել, որ խոսքը տվյալ դեպքում գնում է այն մասին, որ շենքերին և շինություններին որպես անշարժ գույքի ինքնուրույն օբյեկտի, բացի անշարժ գույքի ընդհանուր իրավական ռեժիմի բովանդակությունը կազմող հատկություններից, բնորոշ են մաս սպեցիֆիկ գծեր, որոնք էլ հենց կազմում են շենքերի և շինությունների առանձնահատուկ իրավական ռեժիմի բովանդակությունը:

18. **Чубаров В.В.** Проблемы правового регулирования недвижимости. М., Статут, 2006, с. 258.

19. **Чубаров В.В.**, там же, с. 266.

20. Նույն տեղում:

21. Նույն տեղում:

22. Այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է նշել, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 188-րդ հոդվածի խմբագրությունը (մինչև 2005թ. հոկտեմբերի 4-ը) այլ կարգ էր նախատեսում:

23. ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 204.1 և ՀՀ հողային օրենսգրքի 48.1 հոդվածների հետ անհամապատասխանության մասին կխոսվի առենախոսության 3-րդ գլխի 2-րդ պարագրաֆում:

24. Այս սկզբունքը հանդիսանում է գերմանական գույքային իրավունքի առանցքային սկզբունքներից մեկը: Տես **Фишер Н.** Единство земельных участков и расположенных на них зданий в немецком вещном праве // Государство и право, 2006, N10,

էջ 70-75:

25. Концепция развития гражданского законодательства о недвижимом имуществе. Под общ. ред. **В.В. Витрянского, О.М. Козырь, Маковской А.А.** М., Статут, 2004, с. 18-21.

26. **Брагинский М.И.** О некоторых проблемах развития земельного законодательства на современном этапе // Государство и право. 1997, N3, с. 45.27. **Суханов Е.А.** Понятие и виды ограниченных вещных прав, с. 13.

28. **Степанов С.А.** Недвижимое имущество в гражданском праве. М., 2004, с. 134-136.

29. Նկատի է առնվում և՛ շենքը, և՛ շինությունը, քանի որ ռուսական «строение» եզրույթն իր մեջ ընդգրկում է այդ երկու հասկացությունները:

30. **Степанов С.А.** Недвижимое имущество в гражданском праве. М., 2004, с. 139.

31. Նույն տեղում, էջ 140:

32. **Кузьмина И.Д.** Правовой режим зданий и сооружений как объектов недвижимости. // www.law-edu.ru.

33. Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքում խոսքը գնում է քաղաքացիական գույքի մասին:

34. **Герасин С. И.** Правовой режим земельных участков и расположенных на них иных объектов недвижимости // Государство и право. 2006, N5, с. 121.

35. **Чубаров В.В.** Проблемы правового регулирования недвижимости. М., Статут, 2006, с. 273.

36. Նույն տեղում, էջ 274:

37. Նույն տեղում:

38. **Эннеккерус Л.** Курс германского гражданского права. Т. 1. Полутом 2. Введение и общая часть, с. 28-29, 34.

39. **Чубаров В.В.** Проблемы правового регулирования недвижимости. М., Статут, 2006, с. 55-59.

40. **Чубаров В.В.**, там же, с. 287.

41. **Баранова Е.А.** Оборот недвижимости в российском и германском праве: сравнительное исследование: Дисс... канд. юрид. наук. М., 2005, с. 58-59.

42. **Чубаров В.В.** Проблемы правового регулирования недвижимости. М., Статут, 2006, с. 289.

43. Նույն տեղում:

44. **Чубаров В.В.** Проблемы правового регулирования недвижимости. М., Статут, 2006, с. 55-59, 292.

45. Այս մոտեցումը կարող է կիրառելի լինել այն դեպքում, երբ, ինչպես նշվեց, իրային իրավունքները ճանաչվեն անշարժ գույքի օբյեկտ:

46. **Чубаров В.В.** Проблемы правового регулирования недвижимости. М., Статут, 2006, с. 293.

Արթուր ՊՈՂՈՍՅԱՆ

*ՀՀ վարչական դատարանի դատավոր,
Ռուս-Հայկական (Սլավոնական)
պետական համալսարանի դասախոս,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու*

ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԹԵՎԵՐԻ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման հիման վրա: Տվյալ սահմանադրական նորմից կարելի է եզրահանգել, որ Սահմանադրությամբ Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են (պետական իշխանությունն իրականացնում են) ընդամենը երեք պետական իշխանության թևեր՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունները: Ըստ որում, իշխանության այդ երեք թևերն իրավաբանորեն միմյանցից բաժանված ու հավասարակշռված են՝ անկախ և հավասար են, այսինքն՝ մեկը մյուսի նկատմամբ չունի առավել-

ություն և չի զբաղեցնում գերիշխող դեր: Ավելին, պետական իշխանության տարանջատման նմանատիպ մոդելներ գործում են աշխարհի երկրների մեծամասնությունում: Սակայն, մեր կարծիքով, Հայաստանի Հանրապետությունում պետական իշխանությունը տարանջատվում է առնվազն չորս թևերի կամ համակարգերի, որոնցից առաջին երեքը կրում են քաղաքական բնույթ (խոսքը գնում է ՀՀ նախագահի, օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների մասին), իսկ դատական իշխանությունը չի ընդունում քաղաքական որոշումներ և չի փոփոխվում քաղաքական ուժերի հարաբերակցության փոփոխության դեպքում: Այսինքն՝ Հայաստանում պետական կառավարումն իրականացվում է չորս համակարգերի միջոցով, բացի երեք իշխանության թևերից, իր իրավագործությունների շրջանակում պետական կառավարում իրականացնում է նաև հանրապետության նախագահը, որը Սահմանադրության ուժով ընդգրկված չէ որևէ իշխանության թևում և հանդիսանում է պետու-

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 – 2 (114 – 116)

ՊԵՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սահմանադրական իրավունք

թյան գլուխը: Այս կապակցությամբ կարելի է առանձնացնել իշխանության ևս մի տեսակ, որն իր բնույթով պետական չէ, այլ համայնքային է (խոսքը գնում է տեղական ինքնակառավարման մասին), թեև ՀՀ համայնքների ղեկավարները «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ուժով հանդիսանում են քաղաքական պաշտոն զբաղեցնող անձինք:

Այս կապակցությամբ հարկ է նշել նաև այն հանգամանքը, որ Սահմանադրության ուժով պետական կառավարման համակարգում իրավաբանորեն անկախ դիրք են զբաղեցնում այնպիսի պետական մարմիններ, ինչպիսիք են ՀՀ կենտրոնական բանկը և վերահսկիչ պալատը, որոնք թեև ձևականորեն ընդգրկված են «Ազգային ժողովը» վերտառությամբ 4-րդ գլխում, սակայն որևէ գործառնության կապ չունեն օրենսդիր իշխանության հետ (83.3-րդ և 83.4-րդ հոդվածներ) և որոնց նախագահները ՀՀ նախագահի առաջարկությամբ միայն նշանակվում են ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից:

ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ գլխի ուժով ՀՀ պետական իշխանության համակարգում իր ուրույն և կարևորագույն դերն է կատարում հանրապետության նախագահը՝ իր կողմից կազմավորված ազգային անվտանգության խորհրդով, ՀՀ նախագահի գլխավոր ռազմական տեսչությամբ և խորհրդակցական այլ մարմիններով հանդերձ, որն ըստ նույն Սահմանադրության 49-րդ հոդվածի՝ պետության գլուխն է: Մասնավորապես՝ հանրապետու-

թյան նախագահի հիմնական գործառնություններից են Սահմանադրության պահպանմանը հետևելը, օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բնականոն գործունեությունն ապահովելը: Հանրապետության նախագահը նաև Հայաստանի Հանրապետության անկախության, տարածքային ամբողջականության և անվտանգության երաշխավորն է:

Իհարկե, հանրապետության նախագահի ինստիտուտի մասին խոսելիս առաջին հերթին նկատի ենք ունենում ՀՀ նախագահին՝ որպես քաղաքական, ընտրովի պաշտոն զբաղեցնող անձ, որն իրեն վերապահված լիազորությունների շրջանակում ընդունում է քաղաքական որոշումներ և համակարգում դրանց կատարումը («Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ժգ» կետ, 2-րդ մաս): Սակայն իրավագետների շրջանում տարածված է այն կարծիքը, որ հանրապետության նախագահն առաջին հերթին իրենից ներկայացնում է հենց իշխանական իրավազորություններով օժտված «պետական մարմին»: Մենք հակված ենք այն կարծիքին, որ հանրապետության նախագահն առաջին հերթին իրենից ներկայացնում է իշխանական իրավազորություններով օժտված քաղաքական պաշտոն զբաղեցնող անձ (ժողովրդի ուղղակի մանդատ ունեցող պաշտոնատար անձ), որը միաժամանակ հանդիսանում է նաև պետական կառավարման առանձին ինստիտուտ՝ իրեն անմիջականորեն ենթակա կառույցներով (խորհրդակցական մարմիններով):

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
34

Սահմանադրական իրավունք

Ավելին, մեր կարծիքով, հանրապետության նախագահը՝ որպես պետական կառավարման ինստիտուտ, Սահմանադրության 3-րդ գլխով իրեն վերապահված բացառիկ գործառույթների և լիազորությունների ուժով գտնվում է պետական իշխանության հիերարխիայի (քուրզի) գագաթում, որին իր իրավազորություններով հավասար որևէ մարմին կամ պաշտոնատար անձ առկա չէ: Այսինքն՝ ՀՀ նախագահն օժտված է այնպիսի բացառիկ լիազորություններով, որոնցով պարտավոր է ապահովել պետական մյուս երեք իշխանությունների բնականոն գործունեությունը:

Իսկ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների հավասարության մասին խոսելիս նույնպես անհրաժեշտ է կատարել որոշակի վերապահումներ:

Այսպես, Սահմանադրության 62-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում օրենսդիր իշխանությունն իրականացնում է Ազգային ժողովը: Այսինքն՝ ՀՀ Ազգային ժողովի գլխավոր գործառույթը համապարտադիր բնույթ կրող օրենքների ընդունումն է, որոնք իրավական համակարգում իրենց իրավաբանական ուժով զբաղեցնում են «երրորդ տեղը»՝ Սահմանադրությունից և ՀՀ միջազգային պայմանագրերից հետո (ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդված): Ըստ որում, օրենքների կատարումը պարտադիր է ինչպես հանրապետության նախագահի, այնպես էլ ՀՀ Ազգային ժողովի, կառավարության և դատարանների համար:

Այս կապակցությամբ հանրա-

պետության նախագահին է վերապահված Ազգային ժողովի կողմից ընդունված օրենքների ստորագրման և հրապարակման բացառիկ իրավազորությունը, որն իրականացնելիս ՀՀ նախագահը կարող է օրենքն ստանալուց հետո քսանմեկօրյա ժամկետում առաքելություններով, առաջարկություններով վերադարձնել Ազգային ժողով՝ պահանջելով նոր քննարկում (Սահմ. 55-րդ հոդվածի 2-րդ կետ): Այդ կարևոր լիազորությամբ հանրապետության նախագահն ապահովում է օրենսդիր իշխանության բնականոն գործունեությունը՝ արտահայտելով իր քաղաքական, իրավական դիրքորոշումն արդեն իսկ ընդունված օրենքների վերաբերյալ: Բացի այդ, հենց հանրապետության նախագահն է օժտված որոշակի դեպքերում Ազգային ժողովն արձակելու իրավազորությամբ (Սահմ. 74.1-րդ հոդված):

Ուշագրավ են նաև ՀՀ Ազգային ժողովի այն գործառույթները, որոնք կապված են կառավարության ձևավորման և գործունեության հետ: Այսպես, հանրապետության նախագահի կողմից վարչապետ է նշանակվում **պատգամավորների մեծամասնության (եթե դա հնարավոր չէ, ապա առավել թվով պատգամավորների) վստահությունը վայելող անձը**՝ Ազգային ժողովում պատգամավորական տեղերի բաշխման և պատգամավորական խմբակցությունների հիման վրա (Սահմ. 55-րդ հոդվածի 4-րդ կետ): Ի դեպ, հատկանշական է այն փաստը, որ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքն ընդհանրապես չի կանոնակարգում այնպիսի

Սահմանադրական իրավունք

առանցքային հարցեր, ինչպիսիք են Ազգային ժողովում պատգամավորական տեղերի բաշխման և պատգամավորական խմբակցությունների հիման վրա պատգամավորների վստահության արտահայտումն առաջադրված անձին, որին ՀՀ նախագահը կարող է նշանակել վարչապետ, ինչպես նաև վարչապետի թեկնածուին Ազգային ժողովին առաջարկելը և հանրապետության նախագահի կողմից պատգամավորների վստահությունը վայելող անձին վարչապետ չնշանակելը: Ըստ որում, հանրապետության նախագահը կաշկանդված է Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 4-րդ կետով նախատեսված ժամկետով, ըստ որի՝ վարչապետը նշանակվում է **կառավարության հրաժարականի ընդունումից հետո՝ տասնօրյա ժամկետում:** *Այսինքն՝ առանց ՀՀ Ազգային ժողովի վստահության որևէ անձ չի կարող նշանակվել ՀՀ գործադիր իշխանության ղեկավար՝ վարչապետ:*

Բացի այդ, Ազգային ժողովի կողմից արդեն իսկ ձևավորված կառավարության վրա ներազդելու (քաղաքական դիրքորոշում արտահայտելու) հզոր մեխանիզմներից է նաև վերջինիս ներկայացրած ծրագրին հավանություն տալը: Ի դեպ, Սահմանադրության 74.1-րդ հոդվածի ուժով հանրապետության նախագահն արձակում է Ազգային ժողովը, եթե նա երկու անգամ անընդմեջ երկու ամսվա ընթացքում հավանություն չի տալիս կառավարության ծրագրին: Ավելին, Ազգային ժողովի կողմից ներազդելու մեխանիզմներից է նաև կառավարությանն անվստահություն հայտնելը

(Սահմ. 84-րդ հոդված), կառավարության ներկայացրած պետական բյուջեի հաստատումը (Սահմ. 76-րդ հոդված) և վերահսկիչ պալատի եզրակացության առկայությամբ պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվության քննարկումը և հաստատումը (Սահմ. 77-րդ հոդ.): Ի դեպ, Ազգային ժողովը **վերահսկողություն** է իրականացնում պետական բյուջեի կատարման, ինչպես նաև օտարերկրյա պետություններից և միջազգային կազմակերպություններից ստացված փոխառությունների և վարկերի օգտագործման նկատմամբ:

Ի վերջո, Ազգային ժողովը պարզապես կարող է չընդունել կառավարության կողմից օրենսդրական նախաձեռնությամբ ներկայացված օրենքի նախագիծը՝ դրանով իսկ արտահայտելով իր քաղաքական մոտեցումը ՀՀ կառավարության կողմից որդեգրված որոշակի քաղաքականությանը և ստիպելով վերջինիս վերանայել այն:

Մեր կարծիքով, կառավարության հետ կապված Ազգային ժողովի մշտապես «հսկողական» դերի մասին է խոսում նաև պատգամավորների իրավունքը գրավոր և բանավոր հարցերով, իսկ խմբակցությունները և խմբերը նաև հարցապնդումներով կառավարությանը դիմելու իրավունքը, որին նվիրված է Սահմանադրության 80-րդ հոդվածը և «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 105-րդ և 105.1-րդ հոդվածները:

Ի վերջո, ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից են ընդունվում երկրի պետական քաղաքականության հիմ-

նական ուղղությունները կանոնակարգող օրենքները, իսկ ՀՀ կառավարությունը և վարչապետն իրավագոր են ընդունել միայն որոշումներ, որոնք իրենց բնույթով ենթաօրենսդրական ակտեր են և չպետք է հակասեն ՀՀ Սահմանադրությանը և օրենքներին («Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 14-15-րդ հոդվածներ), այսինքն՝ յուրաքանչյուր որոշում ընդունելիս գործադիր իշխանությունը պետք է քննության առնի ՀՀ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխանության հարցը:

Այսպիսով, կարելի է խոսել Ազգային ժողովի և կառավարության միջև փոխհարաբերություններում ակնհայտորեն առաջինի իրավաբանորեն «հսկողական» դերի և գործառույթների մասին:

Ի դեպ, անհասկանալի է Սահմանադրության կառուցվածքի տրամաբանությունն այն առումով, որ ՀՀ կենտրոնական բանկին վերաբերող նորմերն ընդգրկվել են «Ազգային ժողովը» վերտառությամբ 4-րդ գլխում՝ որևէ գործառության կապ չունենալով օրենսդիր իշխանության հետ, քանի որ Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի հիմնական խնդիրը Հայաստանի Հանրապետությունում **գների կայունությունն ապահովելն է:** Բացի այդ, Կենտրոնական բանկը Սահմանադրությամբ և օրենքով իրեն վերապահված խնդիրները և գործառույթներն իրականացնելիս **անկախ է** (ՀՀ Սահմ. 83.3-րդ հոդ.): Նույնը կարելի է ասել նաև ՀՀ վերահսկիչ պալատի մասին, որի հիմնական գործառույթն է բյուջետային միջոցների և

պետական ու համայնքային սեփականության օգտագործման նկատմամբ վերահսկողությունը (ՀՀ Սահմ. 83.4-րդ հոդ.): Իհարկե, ՀՀ վերահսկիչ պալատի դեպքում կարելի է կատարել որոշակի վերապահում այն առումով, որ Ազգային ժողովը քննարկում և հաստատում է պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվությունը՝ միայն վերահսկիչ պալատի եզրակացության առկայությամբ (Սահմ. 77-րդ հոդ.), այսինքն՝ *անկախ վերահսկիչ պալատի աշխատանքի կարևոր արդյունքներից մեկը կարող է դառնալ նաև պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվության Ազգային ժողովի կողմից չհաստատվելը:*

ՀՀ Սահմանադրության նորմերի և հատկապես 5-րդ գլխի իմաստով Հայաստանի Հանրապետությունում գործադիր իշխանությունն իրականացվում է կառավարության կողմից, որը կազմված է **վարչապետից և նախարարներից:** Կառավարության և նրան ենթակա պետական կառավարման այլ մարմինների գործունեության կազմակերպման կարգը վարչապետի ներկայացմամբ սահմանվում է հանրապետության նախագահի հրամանագրով (հոդված 85): *Այստեղ հավանաբար Սահմանադրությունը նկատի ունի վարչապետին և նախարարներին անմիջականորեն ենթակա պետական կառավարման մարմինները՝ առաջին հերթին, նախարարությունները, որոնց գործունեության կազմակերպման կարգը պետք է սահմանվի ՀՀ նախագահի հրամանագրով, իսկ կառավարության կառուցվածքը կառավարության առաջարկու-*

Սահմանադրական իրավունք

թյամբ սահմանվում է օրենքով: Այսինքն՝ նախարարությունների կազմը և նպատակաուղղվածությունը պետք է համապատասխանի օրենքով սահմանված նախարարների թվակազմին և նրանց վերապահված բնագավառներին՝ կառավարության կառուցվածքին, որը պետք է լինի սպառնիչ և ընդգրկի գործադիր իշխանության գործունեության բոլոր ոլորտները: Ի դեպ, նույն Սահմանադրության 88.1-րդ հոդվածը նվիրված է մարզպետների նշանակման կարգին և ընդհանուր լիազորություններին, որոնք նույնպես ընդգրկված են գործադիր իշխանության կազմում:

Իր հերթին, նույն Սահմանադրության 2-րդ հոդվածը որպես հիմնարար սկզբունք հռչակում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում իշխանությունը պատկանում է **Ժողովրդին**: Ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է ազատ ընտրությունների, հանրաքվեների, ինչպես նաև **Սահմանադրությամբ նախատեսված** պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց միջոցով: Իշխանության յուրացումը որևէ կազմակերպության կամ անհատի կողմից հանցագործություն է:

Այսինքն՝ սահմանադրական վերը նշված նորմի ուժով ժողովրդի իշխանությունը կարող են իրականացնել (իշխանական իրավագործություններով կարող են օժտված լինել) բացառապես Սահմանադրությամբ նախատեսված պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները ու պաշտոնատար անձինք: Ստացվում է, որ այն մարմինները կամ պաշտոնատար

անձինք, որոնք կոնկրետ նախատեսված չեն Սահմանադրությամբ, չեն կարող օժտված լինել իշխանական իրավագործություններով և իրականացնել պետական կառավարում. խոսքն առաջին հերթին վերաբերվում է կառավարությանն առընթեր ստեղծված տարբեր խորհուրդներին, հանձնաժողովներին, կոմիտեներին, ծառայություններին և այլ մարմիններին, որոնք իրենց գործառույթներով, իհարկե, ներառված են գործադիր իշխանության համակարգում, սակայն նախատեսված չեն Սահմանադրությամբ, իսկ նրանց ղեկավարները չեն հանդիսանում կառավարության անդամներ, ուստի այդ մարմինների գործունեության լեգիտիմության հարցը վիճելի է: Տվյալ հիմնահարցի վերջնական և սպառնիչ պատասխանը կարող է տրվել ՀՀ սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշմամբ, քանի որ, մեր կարծիքով, նույն Սահմանադրության 2-րդ և 85-րդ հոդվածների միջև առկա է տրամաբանական հակասություն: Իսկ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ նույն իրավական ակտի ընդհանուր և հատուկ մասերի միջև հակասության դեպքում գործում են ընդհանուր մասի դրույթները: Այսպես, Սահմանադրության 2-րդ հոդվածն ընդգրկված է «Սահմանադրական կարգի հիմունքները» վերտառությամբ 1-ին գլխում, որն իրենից ներկայացում է ընդհանուր մաս, իսկ 85-րդ հոդվածը՝ «Կառավարությունը» վերտառությամբ 5-րդ գլխում, որն իրենից ներկայացնում է հատուկ մաս:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)
ՂԱՏԱԿԱՆ
 Իշխանություն

Բացի այդ, գործադիր իշխանության տարբեր մարմիններն ընդունում են այնպիսի նորմատիվ իրավական ակտեր, որոնք պարունակում են ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց համար նախատեսված պարտականություններ, նրանց իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումներ, ինչը ՀՀ Սահմանադրության 83.5-րդ հոդվածի ուժով օրենքի կարգավորման բացառիկ ոլորտն է:

Արդարադատությունը պետական գործունեության ձև է՝ դատարանի կողմից քրեական հանցագործությունների, քաղաքացիական վեճերի և այլնի մասին իրեն ենթակա գործերի քննությունն ու ըստ էության լուծումը:¹

ՀՀ Սահմանադրության 91-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ **Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան**: Ըստ նույն Սահմանադրության 97-րդ հոդվածի՝ արդարադատություն իրականացնելիս դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամն անկախ են, ենթարկվում են միայն **Սահմանադրությանը և օրենքին**: Այսինքն՝ դատավորն արդարադատություն իրականացնելիս պետք է ղեկավարվի և կիրառի բացառապես ՀՀ Սահմանադրության և օրենքների նորմերը: Ստացվում է, որ դատարանը չի կարող ղեկավարվել և կիրառել ենթաօրենսդրական ակտեր, այդ թվում՝ ՀՀ կառավարության և վարչապետի նորմատիվ բնույթ կրող որոշումներ:

Փաստորեն, վերը նշված սահ-

մանադրական նորմերի ուժով դատարաններն իրականացնում են իրենց գլխավոր գործառույթը՝ արդարադատությունը՝ անկախ ՀՀ գործադիր իշխանության մարմինների ընդունած նորմատիվ իրավական ակտերի պահանջներից, որով ապահովվում է դատական իշխանության անկախությունը գործադիր իշխանությունից:

Ի դեպ, ՀՀ դատական օրենսգրքի 155-րդ հոդվածի իրավանորմերը չեն բխում Սահմանադրության 5-րդ հոդվածով հռչակված օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքից և թույլ են տալիս գործադիր իշխանության ներկայացուցչին՝ ՀՀ արդարադատության նախարարին, կարգապահական վարույթ հարուցել դատական իշխանության ներկայացուցչի՝ դատավորի նկատմամբ:

Բացի այդ, դատարանը, իրականացնելով արդարադատություն, կատարում է նաև յուրահատուկ «հանրային կյանքի կարգավորիչի» դեր և համապատասխան վեճի վերաբերյալ գործի քննության և ըստ էության լուծման ժամանակ հանդես է գալիս «արբիտրի» դերում՝ առաջնորդվելով բացառապես ՀՀ Սահմանադրության և օրենքների պահանջներով: Դա բխում է նաև ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջներից, որի ուժով յուրաքանչյուր ոք օժտված է իր իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունքով: Ըստ որում, դատարանը, իրականացնելով արդարադատություն, իրավասու չէ տալ քաղաքական գնահատական-

Սահմանադրական իրավունք

ներ, առավել ևս՝ ընդունել քաղաքական որոշումներ:

Դրանով իսկ դատական իշխանությունը, կոնկրետ գործի շրջանակներում վեճն ըստ էության լուծելիս անդրադառնում է դատավարության կողմերի դիրքորոշումների հիմնավորվածությանը և իրավաչափությանը՝ արդյունքում նպաստելով նաև հանրապետության նախագահի հիմնական գործառույթների իրականացմանը. հետևել Սահմանադրության պահպանմանը, ապահովել օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բնականոն գործունեությունը (ՀՀ Սահմ. 49-րդ հոդված): Ավելին, հանրապետության նախագահը չի կարող ՀՀ օրենսդրության պահանջների խախտման յուրաքանչյուր դեպքում անդրադառնալ այդ հարցին՝ հետևելով Սահմանադրության պահպանմանը: Դրա համար գործում է դատական իշխանությունը, որն իրավագոր է նաև քննության առնել տարբեր իշխանության թևերի, միևնույն իշխանության թևի ներսում, իշխանության որևէ թևի հետ ծագած վեճը և ըստ էության լուծում տալ դրան: Ի վերջո, հենց դատական իշխանությունն է յուրաքանչյուր գործի քննության արդյունքում «վերջակետ դնում» վեճին:

Այս կապակցությամբ պետության համար գերխնդիր է ՀՀ դատական իշխանության անկախության լիարժեք ապահովումը, որի շնորհիվ պետական իշխանության այս թևը կարող է բնականոն ձևով իրականացնել «հանրային կյանքի կարգավորիչի» իր դերը: Այս հիմնախնդրի լուծմանը մեծապես կնպաստի դատավորների սոցիալ-

տնտեսական ապահովումը:

Ուշագրավ է նաև ՀՀ սահմանադրական դատարանի իրավագորությունը որոշելու օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, հանրապետության նախագահի հրամանագրերի, կառավարության, վարչապետի, տեղական ինքնակառավարման մարմինների որոշումների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը (ՀՀ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետ): Փաստորեն, ՀՀ դատական իշխանության մաս կազմող ՀՀ սահմանադրական դատարանը, իրականացնելով սահմանադրական վերահսկողություն և արդարադատություն, օժտված է ՀՀ օրենքների, ՀՀ նախագահի հրամանագրերի, կառավարության, վարչապետի և այլ որոշումների համապատասխան դրույթների ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող և անվավեր ճանաչելու իրավագորությամբ: Դրանով իսկ նույն Ազգային ժողովի ընդունած օրենքը, ՀՀ նախագահի հրամանագիրը և կառավարության, վարչապետի որոշումը որոշակի մասով կամ ամբողջությամբ կարող է անվավեր ճանաչվել և չգործել: Ավելին, ոչ օրենսդիր և ոչ էլ գործադիր իշխանության մարմինները չպետք է օժտված լինեն դատական իշխանության վրա ներազդելու որևէ իրավագորությամբ (ՀՀ Սահմանադրության 97-րդ հոդվածի ուժով դատավորը կամ սահմանադրական դատարանի անդամն անկախ են), ինչը չի կարելի ասել դատական իշխանության մասին, որի մաս կազմող վարչական դատարանն իրավասու է քննության առնել և ըստ էության լուծում

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

տալ նաև նորմատիվ իրավական ակտերի վիճարկման վերաբերյալ գործերին (ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 24-րդ գլուխ): Այսպես, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 140-րդ հոդվածի 1-ին մասի ուժով նորմատիվ իրավական ակտն անվավեր ճանաչելու մասին վարչական դատարանի որոշումները պաշտոնական հրապարակման պահից Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքում **պարտադիր են բոլորի համար:**

Անհասկանալի է նաև ՀՀ Սահմանադրության հեղինակների տրամաբանությունը՝ կապված ՀՀ դատախազությանը վերաբերող նորմերը «Դատական իշխանությունը» վերտառությամբ 6-րդ գլխում ընդգրկելու հետ: ՀՀ Սահմանադրության 103-րդ հոդվածի իմաստով դատարանում դատախազության մասնակցությունը ենթադրում է երկու հիմնական ձև՝ քրեական գործով մեղադրանքի պաշտպանություն և պետական շահերի պաշտպանության հայցի հարուցում: Փաստորեն, թե՛ քրեական, թե՛ վարչական գործերով դատախազությունն ունի կողմի կարգավիճակ՝ հակառակորդ կողմի հետ հավասարության սկզբունքով: Դատախազությունը չի կարող համարվել դատական իշխանության մաս² և այս իմաստով այն կարող է հանդիսանալ կա՛մ գործադիր իշխանու-

թյան մաս, կա՛մ այնպիսի մարմին, որն ընդգրկված չէ իշխանության որևէ թևի համակարգում և զբաղեցնում է անկախ դիրք: Մենք հակված ենք երկրորդ տարբերակին, քանի որ դատախազությունը, հանդիսանալով միասնական համակարգ, պետք է ունենա անկախ մարմնի կարգավիճակ (այնպես, ինչպես ՀՀ կենտրոնական բանկը և վերահսկիչ պալատը), ինչը հնարավորություն կընձեռի իրեն լիարժեքորեն իրականացնել իր սահմանադրական իրավագործությունները:

Այսպիսով, Հայաստանի Հանրապետությունում գործող իշխանության թևերի հավասարության և անկախության մասին խոսելիս անհրաժեշտ է կատարել որոշակի վերապահումներ, քանի որ այն առավել հաճախ կրում է հոչակագրային, այլ ոչ թե պրակտիկ բնույթ:

Ի վերջո, սույն հոդվածում արտահայտած տեսակետը կարող է չհամապատասխանել պետության և իրավունքի տեսությունում կամ սահմանադրական իրավունքում առկա մոտեցումներին, ինչպես նաև իրավագետների մոտ ձևավորված դիրքորոշումներին, քանի որ սույն հոդվածով փորձ է կատարվում վերլուծել գործող զսպումների և հակակշիռների մեխանիզմների իրական հնարավոր դրսևորումները:

1. Юридический энциклопедический словарь, 2-ое дополненное издание, г. ред. А.Я. Сухарев. М., «Советская энциклопедия», 1987, с. 360.

2. Ի դեպ, բազմաթիվ դատախազների

աշխատասենյակներում և նույնիսկ ՀՀ գլխավոր դատախազության միջանցքում կարելի է ականատես լինել «Ֆեմիդայի» արձանների տեղադրմանը, որն արդարադատության խորհրդանիշն է:

*Տավուշի մարզի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու*

ՂԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՄԻՆՉՂԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹՈՒՄ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՂԱՆՈՎՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔ

հայտվում է իրավունքի բոլոր սուբյեկտների կողմից իրավական նորմերի կարգադրագրերի խիստ և անշեղ կիրառման պահանջում: Պատահական չէ Արիստոտելի մեկնությունը. «Արդարությունը հանդես է գալիս որպես օրինական և հավասար, իսկ անարդարությունը՝ որպես անօրինական և անհավասար վերաբերմունք դեպի մարդիկ¹»: Փաստորեն, որտեղ օրինականության խախտում, այնտեղ՝ անարդարություն և անհավասարություն: Իսկ հայտնի դատավարագետ Մ.Ս.Ստրոգովիչը, արտահայտվելով օրինականության սկզբունքի նշանակության մասին, գտնում է, որ քրեական դատավարությունում այն բոլոր սկզբունքների համակցությունն է և ոչ թե առանձին սկզբունք:²

Օրինականությունն իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներից է և արտահայտում է իրավունքի առավել էական գծերը կամ առանձնահատկությունները՝ իբրև ողջ հասարակական հարաբերությունների ամբողջական կարգավորիչ: Ընդ որում, օրինականության այս նշանակությունն ապահովվում է իրավունքի մյուս ընդհանուր սկզբունքների (սոցիալական ազատության, սոցիալական արդարության, մարդասիրության, իրավահավասարության և այլն) հետ համակցված կիրառմամբ: Ի տարբերություն մյուս սկզբունքների՝ օրինականությունն առավել համընդգրկուն է, որի բովանդակությունն արտա-

Օրինականության բնորոշումը թեպետ տրված չէ ՀՀ Սահմանադրությունում, սակայն այդ ակտի առանձին դրույթներ հիմք են տալիս ասելու, որ նշված սկզբունքը հիմնական օրենքում ստացել է բավարար կարգավորում: Խոսքը ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ, 6-րդ, 48-րդ հոդվածների մասին է, համա-

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 – 2 (114 – 116)
ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
42

ձայն որոնց. «Պետական մարմինները և պաշտոնատար անձինք պարտավոր են կատարել միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են օրենսդրությամբ», «Հայաստանի Հանրապետությունում երաշխավորվում է օրենքի գերակայությունը», «Յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է պահպանել Սահմանադրությունը և օրենքները, հարգել այլոց իրավունքները, ազատությունները և արժանապատվությունը»: Իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 7-րդ հոդվածում դիտարկվող սկզբունքը նշանակում է, որ հետաքննության մարմինը, քննիչը, դատախազը, դատարանը, ինչպես նաև քրեական դատավարությանը մասնակցող այլ անձինք պարտավոր են պահպանել ՀՀ Սահմանադրությունը, սույն օրենսգիրքը և մյուս օրենքները, և որ ոչ ոք չի կարող քրեական գործով ձերբակալվել, խուզարկվել, կալանավորվել, դատապարտվել, ենթարկվել բերման և դատավարական հարկադրանքի այլ միջոցների, ինչպես նաև իրավունքների ու ազատությունների այլ կերպ, քան օրենքով սահմանված հիմքերով և կարգով:

1998թ. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում առաջին անգամ ամրագրվեց քրեական գործերով մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ինստիտուտը, որը ենթադրում է նախնական քննության և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների, դատախազի՝ օրենքով նախատեսված որոշումների ու գործողությունների դեմ բերված բողոք-

ները, դրանց օրինականությունը և հիմնավորվածությունը դատական նիստում քննության ու լուծման միջոցով ստուգելն ու դիտարկելը, ինչպես նաև դատարանի կողմից կայացված որոշումների հիման վրա մարդու սահմանադրական իրավունքներն ու ազատությունները՝ դատավարական հարկադրանքի կիրառմամբ սահմանափակել թույլատրելը: Դատելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 39-րդ գլխում ամրագրված դրույթներից՝ կարելի է ամփոփել, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունն իրականացվում է ոչ միայն համապատասխան բողոքի հիմքով մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմնի որոշման կամ գործողության (անգործության) օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը դատական ստուգման ենթարկելու, այլև մարդու և քաղաքացու որոշ սահմանադրական իրավունքների ու ազատությունների սահմանափակման վերաբերյալ միջնորդությունը քննության առնելու ու լուծելու ձևով:

ՀՀ Սահմանադրության 23-րդ հոդվածում սահմանված է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունք, որը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով, դատարանի որոշմամբ: Իսկ այդ դեպքերը և կարգը հստակ սահմանված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով և «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության

Քրեական դատավարութիւն

մասին» օրենքով:

Մասնավորապես՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 279-րդ, 239-րդ, 240-րդ, 241-րդ հոդվածներում համապատասխանաբար ամրագրված է, որ դատարանի որոշմամբ կատարվում են այն քննչական գործողությունները, որոնք կապված են նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության սահմանափակման հետ: Քննիչն այդպիսի գործողությունների կատարման միջնորդությամբ դատարան կարող է ներկայացնել որոշում՝ կամ հեռախոսային խոսակցությունը լսելու և ձայնագրառելու, կամ նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումները վերահսկելու թույլտվություն ստանալու մասին: Այս հանգամանքն ամփոփված է նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 55-րդ հոդվածի 4-րդ կետի 24-րդ ենթակետում, ըստ որի՝ քննիչը լիազորված է դիմել դատարան՝ նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վրա կալանք դնելու, հեռախոսային խոսակցությունները լսելու միջնորդություններով: Եթե նշված քննչական գործողությունների կատարման թույլտվություն տալու հիմքը քննիչի պատճառաբանված որոշումն է, ապա անձանց նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի սահմանափակման հետ կապված օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների հիմքը օպե-

րատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմնի ղեկավարի պատճառաբանված որոշումն է, ինչն ուղղակիորեն պահանջվում է ինչպես ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 284-րդ հոդվածով, այնպես էլ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածով:

Հետևաբար, նշված բովանդակությամբ միջնորդություն քննության առնելիս դատարանը նախևառաջ պետք է պարզի, թե տվյալ մարմինը կամ պաշտոնատար անձն արդյո՞ք իրավասու է կայացնելու համապատասխան միջնորդություն բովանդակող որոշում, որն ինքնին անհատական իրավական ակտ է և պետք է համապատասխանի «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 5-րդ, 23-րդ հոդվածի 1-ին կետերի պահանջներին, համաձայն որոնց՝ պետական մարմինն անհատական իրավական ակտ ընդունում է միայն նորմատիվ իրավական ակտի համաձայն և դրանում սահմանված լիազորությունների շրջանակներում: Այս կապակցությամբ հիշարժան է գիտատեսական այն մեկնությունը, որ մինչդատական փուլերում ընդունված ապօրինի և անհիմն որոշումները դատական կարգով վերացնելու կամ ինչ-որ գործողություն կատարելու թույլտվություն տալու միջնորդությունը մերժելու հնարավորությունը կստիպի մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմիններին ու պաշտոնատար անձանց ավելի լուրջ, կշռադատված, պատասխանատու կերպով վերաբերվել անհատի իրավունքների և ազա-

ՀՈՒՆՎԱԼՐ - ՓԵՏՐՎԱԼՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանութիւն

տությունների սահմանափակման որոշումների ընդունմանը կամ գործողությունների կատարմանը:³

Ցավոք, օրենքից բխող և գիտականորեն հիմնավորված այս պահանջն իրավաբանական պրակտիկայում պատշաճ չի կատարվում: Այսպես, 2008թ. հոկտեմբերի 28-ին թիվ 56150908 քրեական գործով նախաքննական մարմինն ընդհանուր իրավասության դատարան միջնորդություն է ներկայացրել՝ հեռախոսների, դրանց բաժանորդների և հեռախոսագանգերի վերաբերյալ «տվյալներ տրամադրելու թույլտվություն ստանալու» մասին, որը դատարանի նույն օրվա որոշմամբ մերժվել է այն հիմնավորմամբ, որ նախաքննական մարմինը կամ քննիչը այդպիսի գործողություն կատարելու լիազորություն չունի: Դատարանի այդ որոշման դեմ 2008թ. հոկտեմբերի 29-ին վերաքննիչ բողոք է բերել դատախազը՝ այլափոխելով միջնորդությունը և դատարանից խնդրելով ոչ թե «տվյալներ տրամադրելու», այլ «տվյալների վերծանման» թույլտվություն՝ միաժամանակ փաստարկելով, որ ընդհանուր իրավասության դատարանը սխալ է մեկնաբանել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 279-րդ հոդվածը:⁴ ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի 2008թ. նոյեմբերի 14-ի որոշմամբ բեկանվել է ընդհանուր իրավասության դատարանի որոշումը և նախաքննական մարմինն թույլ է տրվել տրամադրելու հեռախոսների, բաժանորդների, հեռախոսահամարների և զանգերի վերաբերյալ տվյալներ այն հիմնավորմամբ, որ

այդ տվյալները անհրաժեշտ են գործով օբյեկտիվ ճշմարտությունը բացահայտելու համար:

Այս կապակցությամբ հարկ է հիշատակել քրեական դատավարությունում օրինականության սկզբունքի նշանակության վերաբերյալ գիտնականների այն արդարացի մոտեցումը, որ քրեական գործով վարույթն իրականացնող մարմիններն իրավունք չունեն խախտել օրենքը՝ հանցագործության արագ և լրիվ բացահայտման նպատակահարմարությունից ելնելով:⁵ Ավելին, մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտում միջնորդություն բովանդակող որոշման անօրինականության նկատմամբ աչք փակելը ու գործով օբյեկտիվ ճշմարտության բացահայտման անհրաժեշտությամբ ղեկավարվելը ենթադրում է արդարադատության և քրեական հետապնդման գործառույթների միախառնում, ինչը հակասում է մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության հայեցակարգային հիմնախնդիրներին և դրանց լուծմանը միտված օրենսդրական պահանջներին: Վերջապես, դատախազական հսկողության և գերատեսչական վերահսկողության համեմատությամբ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը յուրահատուկ է այնքանով, որ դատարանի ու դատավորի կարգավիճակը, նրանց գործառույթները կապված չեն մինչդատական վարույթի որակի հետ, դատավորը պատասխանատվություն չի կրում հանցավորության դեմ պայքարի և

Քրեական դատավարություն

հանցագործությունների բացահայտման համար:

Այսպիսով, մարդու և քաղաքացու սահմանադրական իրավունքի կամ ազատության սահմանափակման հետ կապված գործողության կամ միջոցառման թույլատրելիության հարցը քննարկելիս դատարանը պարտավոր է նախ՝ պատշաճ ստուգման ենթարկել համապատասխան միջնորդություն բովանդակող որոշման օրինականությունը, ինչը ենթադրում է երկու հանգամանքի ճշտում. տվյալ պետական մարմինը կամ պաշտոնատար անձը արդյո՞ք իր լիազորությունների շրջանակում է ընդունել որոշումը, ապա որոշմամբ նախատեսված գործողությունը կամ միջոցառումը, որպես այդպիսին, նախատեսված է օրենքում, թե ոչ: Իսկ դա պետք է իրականացնել ներքոհիշյալ օրենսդրական պահանջների կատարումն ստուգելով.

ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ՀՀ քրեական դատավարության 7-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 55-րդ հոդվածի 3-րդ մասի, 4-րդ մասի 24-րդ կետի, «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ քննիչն իրավասու է կատարելու միայն այնպիսի գործողություն, որի համար լիազորված է օրենքով: Նա իրավունք ունի դիմել դատարան՝ նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վրա կալանք դնելու, հեռախոսային խոսակցությունները լսելու, բնակարանի խուզարկության, խափանման միջոց կալանք ընտրելու և կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու միջնորդությամբ: Ընդ

որում, հաղորդումների վրա կալանք դնելը և հեռախոսային խոսակցությունը լսելը ամբողջական կանոնակարգման են ենթարկված ՀՀ քրեական դատավարության 239-րդ, 240-րդ, 241-րդ հոդվածներում, ըստ որոնց՝ քննիչը դատարանի որոշմամբ իրավունք ունի իրականացնելու նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային և հեռագրական ու այլ հաղորդումների գաղտնիության հետ կապված այնպիսի գործողություններ, ինչպիսիք են այդ հաղորդումները վերահսկելը, զննելը, առգրավելը, հեռախոսային խոսակցությունը լսելը և ձայնագրառելը:

Ակներև է, որ դատական պրակտիկայից հիշատակված օրինակում քննիչը դատարանից խնդրում է այնպիսի գործողության կատարման թույլտվություն, որի համար օրենքով լիազորված չէ և որպիսին կապված է մարդու և քաղաքացու սահմանադրորեն երաշխավորված իրավունքի հետ: Ավելին, այն նախատեսված չէ նաև «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքում, որի 14-րդ հոդվածում հստակ շարադրված են օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների տեսակները, այդ թվում՝ նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների, ինչպես նաև հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկումը: Իսկ նույն օրենքի 26-րդ հոդվածում ամրագրված են հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկման ձևերը՝ ձայնագրել, ամրագրել, պարզել, հավաքել: Երևի պատահական չէ, որ առաջին ատյանի դատարանում «տվյալներ

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

տրամադրելու» թույլտվություն ստանալու վերաբերյալ միջնորդությունը քննիչի կողմից հիմնավորվել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 281-րդ, 282-րդ հոդվածներով, իսկ նույն գործով դատախազի կողմից բերված վերաքննիչ բողոքում՝ նույն օրենսգրքի 279-րդ, 287-րդ, 288-րդ, 289-րդ հոդվածներով: Այսինքն, դատական մեկ ատյանում «տվյալներ տրամադրելը» դիտվել է օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում, իսկ մյուս ատյանում այն վերանվանվել է «տվյալների վերծանում» ու համարվել քննչական գործողություն: Մինչդեռ, երկու դեպքում էլ քննիչի ընդունած որոշումն անօրինական է, քանի որ դուրս գալով իր լիազորությունների շրջանակից՝ խնդում է քրեական դատավարության օրենսգրքով կոնկրետ նախատեսված, մանրակրկիտ կանոնակարգված և իր իրավասությանը վերապահված գործողությունների շրջանակից դուրս ինչ-որ ակտիվ վարքագծի դրսևորման թույլտվություն, որը նախատեսված չէ նաև որպես օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում: Եվ սա այն դեպքում, երբ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 37-րդ հոդվածն ազդարարում է. «Նորմատիվ իրավական ակտի ոճը իմպերատիվ-հրամայական ու պաշտոնական է»:

Կարող է հարց ծագել, թե ինչ պետք է անի քննիչը, եթե կա օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման գործադրմամբ տվյալների ձեռք բերման անհրաժեշտություն: Այս հարցի պատասխանն ամփոփված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 55-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 7-րդ կետում, 284-րդ հոդ-

վածի 3-րդ մասում և «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածի 2-րդ մասում, համաձայն որոնց՝ քննիչը լիազորված է իր կողմից նախապատրաստվող նյութերով և քրեական գործով հետաքննության մարմնին նրա համար պարտադիր գրավոր հանձնարարություններ տալ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների իրականացման մասին, և որ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում իրականացնելու համար դատարանի թույլտվությունը ստանալու նպատակով օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմնի ղեկավարը դատարան է ներկայացնում այդ մասին պատճառաբանված որոշում: Ասվածից հետևում է, որ մինչդեռ օպերատիվ-հետախուզական վարույթի, մասնավորապես՝ դատարանի թույլտվությամբ կատարվող գործողությունների օրինականության դատական վերահսկումը պետք է իրականացնել այն հաշվով, որ բացառվի ինչպես արդարադատության ու քրեական հետապնդման, այնպես էլ նախաքննության ու օպերատիվ-հետախուզական գործունեության միախառնումը, ինչը վերը նշված օրինակում խաթարվել է:

Նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության սահմանափակման հետ կապված գործողության կամ միջոցառման թույլատրելիության հարցը լուծելիս դատարանը պետք է ստուգի ոչ միայն վարույթն սկսելու հիմք ծառայող որոշման օրինականությունը, այլև դրա հիմնավորվածությունը: Այս առումով հարկ է

Քրեական դատավարություն

նախ պարզել տվյալ գործողության կատարման կամ միջոցառման իրականացման անհրաժեշտությունը, այն հանցագործության ծանրությունը, որի մեջ կասկածվում կամ մեղադրվում է իրավունքների սահմանափակման ենթակա անձը, ինչպես նաև համապատասխան տվյալների ձեռք բերման այլ հնարավորությունների բացակայությունը:

Քննչական գործողության կատարման կամ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման իրականացման անհրաժեշտությունը պարզելու հիմք են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 282-րդ, 284-րդ հոդվածները, ըստ որոնց՝ դատարանում վարույթն սկսելու հիմք ծառայող որոշման մեջ համապատասխանաբար պետք է նշված լինի այն հանցագործության մասին, որի կապակցությամբ անհրաժեշտ է գործողության կամ միջոցառման իրականացումը, ինչպես նաև այն տվյալները, որոնց ձեռք բերումը համարվում է անհրաժեշտ: Այս կապակցությամբ դատարանը պետք է նաև պարզի, թե միջնորդությամբ առաջադրվող գործողությունը կամ միջոցառումն արդյո՞ք կապված է քաղաքացու հիշյալ սահմանադրական իրավունքի հետ: Քննչական գործողությունների առումով հարցը պարզ է, քանի որ դրանք սահմանված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-241-րդ հոդվածներում ու ինքնին խոսում են այդ կապի մասին: Մինչդեռ նույնը չենք կարող ասել օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների մասին, մասնավորապես, այն մասին, թե հեռախոսային խոսակցության վերահսկման բոլոր ձևերը կապված

են արդյոք հեռախոսային խոսակցության գաղտնիության սահմանափակման հետ: Հեռախոսային խոսակցության ձայնագրումը կամ դրա բովանդակության այլ ձևով ամրագրումը, իբրև հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկման ձև, ուղղակիորեն ենթադրում է քաղաքացու հեռախոսային խոսակցության գաղտնիության սահմանափակում, սակայն չենք կարող նույնը ասել հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկման այնպիսի դրսևորումների մասին, ինչպիսիք են հեռախոսահամարի պարզումը, հեռախոսահամարի բաժանորդի անհատական տվյալները հավաքելը կամ ամրագրելը և այլն: Պատահական չէ, որ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 31-րդ հոդվածի 4-րդ մասում ամրագրված է, որ նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների, ինչպես նաև հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկում կարելի է իրականացնել միայն այն դեպքերում, երբ կան հիմնավոր ապացույցներ, որ այլ եղանակով անհրաժեշտ տեղեկատվության ձեռք բերումն անհնարին է:

Այսպիսով, մարդու և քաղաքացու նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի սահմանափակումը կարող է համարվել օրինական և հիմնավորված, եթե

- այդ կապակցությամբ միջնորդություն բովանդակող որոշում ընդունվել ու դատարան է ներկայացվել իրավասու պետական մարմնի կամ պաշտնատար անձի կողմից.

- միջնորդությամբ առաջադրվող

գործողությունը կամ միջոցառումը նախատեսված է համապատասխան նորմատիվ իրավական ակտում.

- գործողությունը կամ միջոցառումը կապված է մարդու և քաղաքացու հիշյալ սահմանադրական իրավունքի սահմանափակման հետ.

- գործողությունը կամ միջոցառումը համապատասխան տվյալների հնարավոր ձեռք բերման միակ միջոցն է.

- տվյալներն անհրաժեշտ են մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմնի օրենսդրական խնդիրների լուծման համար:

Օրենքից բխող այս պահանջի շրջանցմամբ դատարան ներկա-

յացված միջնորդության բավարարումը հող է նախապատրաստում այն պնդման համար, որ «մեր երկրում դեռևս անկախ և անկողմնակալ, ինքնուրույն և արդյունավետ դատական իշխանություն չի ձևավորվել, դատարանները լիակատար իրավական, նյութական և այլ կախվածության մեջ են գտնվում»:⁶ Այսօր, երբ մեր իրավական համակարգում առանձնակի կարևորություն է տրվում դատական նորմաստեղծ գործունեությանը, դատարանն առավել, քան պետք է հանդես գա իբրև «օրենսդրի գործի շարունակող»⁷, ինչը հնարավոր չէ առանց օրենքի տառացի մեկնաբանման և ճիշտ ու միատեսակ կիրառման:

1. *Кечекян С.Ф.* Учение Аристотеля о государстве и праве. М. - Л., 1947, с. 83.

2. *Строгович М.С.* Курс советского уголовного процесса. М., 1968, Т. 1, с. 175.

3. ՀՀ քրեական դատավարություն, հատուկ մաս, Եր., ԵՊՀ հրատ., «Տիգրան Մեծ», 2003, էջ 237:

4. ՏՂ/0143/10/08 նյութեր:

5. ՀՀ քրեական դատավարություն, ընդհանուր մաս, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2000, էջ 127:

6. *Ղազինյան Գ. Պետրոսյան Ռ., Օհանյան Լ., Գիրանդյան Ս.* «Դատական իշխանության հայեցակետը ՀՀ Սահմանադրական փոփոխությունների գործընթացում», «Իրավագիտության հարցեր», թիվ 3-4, 2000, հուլիս-դեկտեմբեր, էջ 8:

7. *Մախարյան Գ.* «Իրավաստեղծ գործունեության և օրենսդրության զարգացման հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետությունում», Երևան, «ԱՌՏ», 2004, էջ 103-104:

Արա ՂԱԶԱՐՅԱՆ

«ԱՐՆԻ Բնասյթ» ՍՊԸ,
փորձագետ

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ ԲԱՅԱԿԱՅՈՒԹՅԱՄԲ ԴԱՏԱՔԵՆՈՒԹՅՈՒՆ ԱՆՅԿԱՅՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՆՈՐՄԵՐԸ

Միջազգային իրավունքն անդրադառնում է սույն խնդրին մի շարք փաստացի հիմքերի շրջանակներում, օրինակ՝ դատական նիստի օրվա և վայրի մասին կողմին պատշաճ չձանուցելու¹, փախուստի մեջ գտնվելու պարագայում դատաքննություն անցկացնելու², դատաքննությանը մասնակցելուց հստակորեն և աներկբայորեն հրաժարվելու կամ խուսափելու,³ անանուն վկային հարցաքննելու նպատակով մեղադրյալին դատարանի դահլիճից հեռացնելու⁴ և այլ փաստերով: Դատարանի նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունքի համար դատարանի դահլիճից հեռացվելու և մեղադրյալի բացակայությամբ դատական նիստ անցկացնելու փաստերով Եվրոպական դատարանը որոշում չի կայացրել: Քիչ, թե շատ նմանություն ունի Նոյան Տապանի գործով վերջերս կայացրած անընդունելիության մասին որոշումը⁵, որտեղ փաստաբանը հեռացվել էր Վճռաբեկ դատարանի դահլիճից դատարանի կարգը խախտելու համար, սակայն սույն գործով Եվրոպական դատարանը խախտում չսահմանեց՝ հաշվի առնելով Վճռաբեկ դատարանի վարույթի առանձնահատկությունը (փաստաբանի

նվազ դերը վարույթի ընթացքում. Վճռաբեկ դատարանը կարող էր գործով որոշում կայացնել նույնիսկ առանց կողմերին հարցեր ուղղելու և այլն): Բացի այդ, սույն ուսումնասիրության նպատակն է ոչ թե առանց փաստաբանի, այլ մեղադրյալի բացակայությամբ դատաքննություն անցկացնելու դեպքում միջազգային նորմերի ուսումնասիրությունը:

Ինչևէ, նույնիսկ նույնանման մատչելի բացակայությունը Եվրոպական դատարանում չի խանգարում, որպեսզի սահմանենք, որ մեղադրյալի բացակայությամբ դատաքննություն անցկացնելը թույլատրվում է մարդու իրավունքների միջազգային նորմերով: Օրինակ՝ Մարդու իրավունքների կոմիտեն⁶ հստակորեն նշել է, որ առանց մեղադրյալի ներկայության դատաքննություն անցկացնելը որոշակի հանգամանքների ներքո թույլատրելի է՝ ելնելով արդարադատության շահերից: Մասնավորապես.

«14. ...Համաձայն Բաղաբացիական և քաղաքական իրավունքների միջազգային դաշնագրի 14(3) հոդվածի՝ յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի դատվել իր ներկայությամբ և իրեն պաշտպանել անձամբ կամ իր ընտրած պաշտպանի միջոցով: Այս

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՋՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

դրույթը, ինչպես նաև դատավարական իրավունքի այլ պահանջները, որոնք ներկայացված են 14-րդ հոդվածում, չեն սահմանում, որ մեղադրյալի բացակայությամբ դատաքննություն անցկացնելն անվերապահորեն կհամարվի անընդունելի՝ անկախ նրանից, թե ինչով է պայմանավորված մեղադրյալի բացակայությունը: Իսկապես, մեղադրյալի բացակայությամբ դատաքննության անցկացումը որոշ հանգամանքների ներքո թույլատրելի է՝ ելնելով արդարադատության շահերից»:⁷

Սույն կետում այնուհետև խոսվում է, որ անհրաժեշտ է տրամադրել դատավարական երաշխիքներ, որպեսզի բացակայող մեղադրյալն ունենա բավարար ժամանակ և հնարավորություն իր պաշտպանությունը նախապատրաստելու իր ընտրած պաշտպանի միջոցով, ինչպես նաև հնարավորություն ունենա հարցաքննել իր դեմ վկայություն տված վկաներին: Սրանք լայնորեն հայտնի երաշխիքներ են, որոնք հնարավոր է ապահովել նույնիսկ մեղադրյալի բացակայության պայմաններում՝ պաշտպանի միջոցով:

Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիան (այսուհետ՝ Կոնվենցիա), որի 6-րդ հոդվածն ամբողջությամբ բխում է վերը նշված դաշնագրի 14-րդ հոդվածից, նույնպես չի արգելում մեղադրյալի բացակայությամբ դատաքննության անցկացումը:⁸ Մասնավորապես՝ անանուն վկային հարցաքննելու ընթացքում մեղադրյալին դատարանի դահլիճից դուրս հրավիրելը, որպեսզի վերջինս չտեսնի վկայի դեմքը, չի համարվում Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3(դ) կե-

տի խախտում, եթե մեղադրյալի պաշտպանը ներկա է նշված հարցաքննությանը:⁹ Կամ, եթե մեղադրյալը դիտմամբ կատարում է այնպիսի գործողություններ, ընդհուպ խաբեություն, որով խուսափում է դատաքննությունից և այնուհետև պնդում, որ խախտվել է Եվրոպական կոնվենցիան, ապա նրա բացակայությամբ դատաքննություն անցկացնելը չի խախտի Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը:¹⁰ Սակայն եթե դատական նիստին մասնակցելուց խուսափող մեղադրյալի փաստաբանին արգելվում է մասնակցել դատաքննությանը, դա կհամարվի Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի «դ» կետի խախտում:¹¹ Նույնիսկ եթե մեղադրյալը պատշաճ ծանուցվել է դատական նիստին ներկայանալու համար, սակայն խուսափել դատաքննությունից (նույնիսկ առանց հարգելի պատճառի), չի կարող հիմք հանդիսանալ, որպեսզի պաշտպանին հնարավորություն չտրվի մասնակցել դատաքննությանը:¹²

Հիմնվելով ՄԱԿ-ի և Եվրոպայի խորհրդի մարմինների որոշումների վրա՝ կարելի է եզրակացնել, որ մեղադրյալի բացակայությամբ անցկացված դատաքննությունը չի խախտի մարդու իրավունքների միջազգային նորմերը, եթե առկա են հետևյալ հատկանիշները և պայմանները. դատարանի նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորելով՝ մեղադրյալը նպատակ է հետապնդում խոչընդոտել դատաքննության ընթացքը, որի պայմաններում դատարանը գտնում է, որ մեղադրյալի ներկայությունը դատաքննությանն աննպատակահարմար է:¹³ Արևելյան Թիմորի

Քրեական դատավարութիւն

դեպքերի առնչությամբ ՄԱԿ-ի կողմից ստեղծված *ad hoc* միջազգային քրեական դատարանի դատավարական կանոնակարգի 48(2) հոդվածի համաձայն՝ դատարանը կարող է մեղադրյալին հեռացնել դատարանի դահլիճից և շարունակել դատաքննությունն առանց մեղադրյալի, եթե վերջինս շարունակում է կատարել այնպիսի գործողություններ, որոնցով խոչընդոտում է դատաքննության ընթացքը:¹⁴

Մեղադրյալը կատարում է այնպիսի գործողություններ կամ դրսևորում այնպիսի վարքագիծ, որով հստակորեն և ոչ երկիմաստ կերպով հրաժարվում է դատաքննությանը ներկա գտնվելու իր իրավունքից: Համաձայն Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի. «Ոչ ոք չպետք է դատվի առանց նախօրոք, արդյունավետ կերպով և ժամանակին ծանուցվելու... բացառությամբ, եթե հաստատվել է, որ տվյալ անձը կանխամտածված կերպով փորձում է խուսափել արդարադատությունից»:¹⁵

Իսկ մինչև սահմանելը, «որ մեղադրյալն իր կատարած արարքով հստակորեն հրաժարվել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի կարևոր իրավունքից, անհրաժեշտ է ցույց տալ, որ նա ողջամտորեն կարող էր կանխատեսած լինել նման վարքի հետևանքները»:¹⁶

Ապացուցելու ծանրությունը, որ մեղադրյալը չի խուսափել դատաքննությանը ներկայանալուց կամ որ բացակայությունը պայմանավորված չէր ֆորս մատրային իրավիճակով, չպետք է դրվի մեղադրյալի վրա: Միևնույն ժամանակ, ազգային մարմիններն են իրավասու գնահատելու, թե արդյո՞ք մեղադրյալի բացակայու-

թյունը պայմանավորված էր հարգելի պատճառներով կամ արդյո՞ք գործի նյութերում առկա էին փաստեր, որով հաստատվում է, որ բացակայությունը պայմանավորված էր մեղադրյալի համար անհաղթահարելի հանգամանքներով:¹⁷

Բոլոր դեպքերում, եթե բավարար հիմքեր կան դատաքննությունը մեղադրյալի բացակայությամբ անցկացնելու համար, ապա պաշտպանի մասնակցությունը դատաքննությանը կվերականգնի ենթադրյալ խախտումը՝ հատկապես, եթե խոսքը գնում է վկաների հարցաքննությանը¹⁸ կամ ապացույցների ուսումնասիրությանը, որը պետք է կատարվի սովորական կարգով և պաշտպանին պետք է իրավունք տրվի միջամտելու:¹⁹ Նման դեպքերում կարևոր է, թե արդյո՞ք դատական մարմինները գործել են ջանադրաբար՝ կիրառելով բավարար ջանքեր բացակայող մեղադրյալի պաշտպանին ծանուցելու համար: Հետևաբար, օրենսդիրը պետք է սահմանի պատիժներ պաշտպանի անհարգելի բացակայությունը կանխելու համար: Սակայն պատժատեսակները գործի հանգամանքների ներքո պետք է լինեն համաչափ, ինչպես նաև չհանգեցնեն այնպիսի իրավիճակի, որով մեղադրյալը գրկվի պաշտպան ունենալու հնարավորությունից:²⁰

Եթե դատաքննությունն անցկացվում է և՛ մեղադրյալի, և՛ պաշտպանի բացակայությամբ, ապա մեղադրյալի համար անհրաժեշտ է ապահովել նույն գործով և նույն դատարանի կողմից վերաքննության հնարավորություն: Բացառություն են կազմում միայն այնպիսի դեպքերը, երբ մե-

դադրյալն «իր օրինագանգ վարքով մեծապես նպաստել է այնպիսի իրավիճակի ստեղծմանը, որով անհնարին է դարձել նրա մասնակցությունը դատաքննությանը»:²¹ Նույն միտքն արտահայտում է նաև 75(11) բանաձևը՝ սահմանելով, որ եթե մեղադրյալը կանխամտածված կերպով խուսափում է արդարադատությունից՝ պատշաճ ծանուցված լինելով հանդերձ դատարան չներկայանալով կամ հստակ գործողություններով դատաքննությանը ներկայանալու իր իրավունքից հրաժարվելով, ապա մեղադրյալը կարող է գրկվել իր ներկայությամբ գործը նորից քննելու հնարավորությունից:²²

Հայաստանի Հանրապետությունում վերջին ժամանակներս հանրային հնչեղություն է ստացել, այսպես կոչված, «յոթի գործով» դատավարությունը և դրա շուրջ ստեղծված իրավիճակը: Մեղադրյալները շարունակում են դրսևորել դատարանի նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունք, որի պատճառով դատարանը հնարավորություն չի ստանում սկսել դատաքննությունը: Արդյո՞ք մեղադրյալները կարող են ակնկալել մարդու իրավունքների միջազգային նորմերի պաշտպանությունը, եթե շարունակեն դրսևորել նման վարքագիծ: Երկրորդ՝ արդյոք դատարանը կխախտի մարդու իրավունքների մասին միջազգային նորմերը, եթե որոշի դատաքննությունն անցկացնել մեղադրյալների բացակայությամբ: Փորձենք վերլուծել՝ կիրառելով վերը նշված սկզբունքները «յոթի գործի» վրա:²³

Վերը նշված սկզբունքներով հիմնականում արտահայտվում է այն միտքը, որ դատարանը մեղադրյալի

բացակայությամբ կարող է անցկացնել դատաքննություն, եթե վերջինս դատաքննությանը մասնակցելու իր իրավունքից հրաժարվում է աներկբայորեն և հստակորեն: Նման պայմաններում կարևոր է ապահովել մրցակցային դատավարություն, որի համար կարևոր է ապահովել պաշտպանների ներկայությունը: Եթե հանգամանքների բերումով պաշտպանները նույնպես բացակայում են, ապա պետք է ապահովել վերաքննության հնարավորություն գործը քննած դատարանի կողմից:

Շենգավիթի դատարանն սկզբունքորեն կարող է մեղադրյալների բացակայությամբ անցկացնել դատաքննություն՝ հիմնվելով միջազգային նորմերի, մասնավորապես՝ Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների դաշնագրի 14-րդ հոդվածի վրա (Մարդու իրավունքների կոմիտեի վերը նշված մեկնաբանությունը) և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի վրա (Եվրոպական դատարանի վերևում վկայակոչված որոշումները): Նման բացառությունը պետք է արվի՝ ելնելով արդարադատության շահերից:

Մեղադրյալները շարունակում են դրսևորել մի վարքագիծ, որով խոչընդոտում են դատաքննության ընթացքը: Նման վարքագիծը համարժեք է դատաքննությանն անհարգելի կերպով չներկայանալուն, քանի որ երկու դեպքում էլ նպատակը մեկն է՝ արդարադատությունից խուսափելը: Այս իմաստով երկրորդական է, թե արդարադատությունից խուսափելն ինչպես է արվում կամ ինչ «հմտություններ» են գործի դրվում: Մեկ ուրիշը կարող էր նույն բանը անել՝ ձևացնե-

Քրեական դատավարություն

լով, թե չի ստացել դատարանի ծանուցագիրը դատական նիստի մասին (որն, ի դեպ, տարածված երևույթ է): Մրանից հարցի էությունը չի փոխվում: Երկու դեպքում էլ Եվրոպական դատարանը խրախուսում է սկսել դատաքննությունը, քանի դեռ արդարադատությունից խուսափելն արտահայտվում է հստակ գործողություններով: Վերջինս գնահատելու իրավասությունը պատկանում է ազգային դատարանին և միջազգային ատյաններն այս հարցում չեն միջամտում:

«Յոթի գործով» մեղադրյալները տեսնում և հստակորեն պատկերացնում են իրենց գործողությունների հետևանքները՝ դատաքննության ձգձգումը: Նրանց արարքներն ինքնաբերական չեն, կանխամտածված են, կրկնվում են և հստակ ծրագրված են: Նրանք ունեն պաշտպաններ՝ ապահովված են իրավաբանական խորհրդատվությամբ: Սա ավելին է, քան արարքի հետևանքը ողջամտորեն

կանխատեսելու հնարավորություն ունենալը (կարծում են, որ սա պետք է լինի ամենակարևոր փաստարկը): Ուստի, դատաքննությանն արդյունավետ կերպով մասնակցելուց հրաժարվելն արվում է հստակորեն, աներկբայորեն և առանց երկիմաստ գործողությունների: Բացի այդ, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածն ամբողջությամբ դատավարական իրավունք է և հնարավոր չէ վիճարկել դատավարական իրավունք՝ առանց նույն դատավարության միջով անցնելու:

Վերը նշվածից բխում է, որ, շարունակելով դրսևորել նման վարքագիծ, մեղադրյալները զրկում են իրենց միջազգային իրավունքի պաշտպանությունից, իսկ Շենգենյան դատարանը չի խախտի միջազգային նորմերը, եթե դատաքննությունն անցկացնի առանց մեղադրյալների՝ ապահովելով պաշտպանների ներկայությունը և մրցակցային դատավարության պայմանները:

1. Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի թիվ (75) 11 Բանաձևը մեղադրյալի բացակայությամբ դատաքննություն անցկացնելու չափանիշների մասին:

2. *Էնթոնի Ջոնսոն ընդդեմ ՄԹ-ի, ՄԻԵԴ*, գանգատ թիվ 3090002), 09/09/2003թ. վճիռ:

3. *Պոխոբիստոն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 23/11/1993, ՄԻԵԴ, շարք Ա, թիվ 277:

4. Ջոն Իբ Նիլսեն Կուրուպն ընդդեմ Դանիայի, ՄԻԵԴ, գանգատ թիվ 1219/84, 10/07/1985 վճիռ:

5. *Նոյան Տասպանն ընդդեմ Հայաստանի*, գանգատ թիվ 37784/02, ՄԻԵԴ-07/10/2008թ. որոշումը: *Կուպրիյանուն ընդդեմ Կիպրոսի*, գանգատ թիվ 73797/01, ՄԻԵԴ, 27/01/2004թ.:

6. Մարդու իրավունքների կոմիտեն հանդիսանում է ՄԱԿ-ի յոթ մարմիններից մեկը, որը կայացնում է որոշումներ անդամ

պետությունների քաղաքացիներից ստացված անհատական գանգատների առնչությամբ: Այս առումով Կոմիտեն հաճախ համեմատում են մարդու իրավունքների տարածաշրջանային այնպիսի դատարանների հետ, ինչպիսին են Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը կամ Մարդու իրավունքների միջամերիկյան դատարանը: Եթե Եվրոպական դատարանն իր որոշումներով մեկնաբանում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիան, ապա Կոմիտեն իր որոշումներով մեկնաբանում է Քաղաքական և քաղաքացիական իրավունքների դաշնագիրը: Ուստի, Կոմիտեի որոշումները հանդիսանում են միջազգային իրավունքի աղբյուր: Շատ իրավագետներ գտնում են, որ Կոմիտեն վերածվել է կիսադատական մարմնի:

7. Մարդու իրավունքների կոմիտեի որոշումը Կոնգոյի Ժողովրդավարական Հանրապետության գործով. Ծանուցում թիվ 16/1977. Կոնգոյի Ժողովրդավարական Հանրապետություն: 5/03/83: CCPR/C/18/D/16/1977, պարբ. 14: Որոշման տեքստն ամբողջությամբ հասանելի է <http://hei.unige.ch/~clapham/hrdoc/docs/hr cmbengocase.html> ինտերնետ կայքում:

8. *Դեմերուկովն ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 68020/01, 07/07/2008թ. ՄԻԵԴ, պարբ. 45: *Էնթոնի Ջոնսն ընդդեմ ՄԹ-ի*, որոշում ընդունելության մասին, ՄԻԵԴ, գանգատ թիվ 3090002, 09/09/2003թ., *Սեյդովիչն ընդդեմ Իտալիայի*, գանգատ թիվ 56581/00, 10/11/2004թ. ՄԻԵԴ, պարբ. 30:

9. *Ջոն Իբ Նիլսեն Կուրուպն ընդդեմ Դանիայի*, ՄԻԵԴ, գանգատ թիվ 1219/84, 10/07/1985 վճիռ, պարբ. 2:

10. *Մեդենիչան ընդդեմ Շվեյցարիայի*, գանգատ թիվ 20491/92, ՄԻԵԴ, 14/06/2001թ.:

11. *Կրոմբախն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, գանգատ թիվ 29731/96, ՄԻԵԴ, 13/02/2001թ., պարբ. 90:

12. *Լալան ընդդեմ Նիդեռլանդների*, գանգատ թիվ 14861/89, ՄԻԵԴ, 22/09/1994թ., պարբ. 33:

13. Human Rights Watch հեղինակավոր կազմակերպության զեկույցը միջազգային քրեական դատարանների ընթացակարգերի վերաբերյալ, որի ամբողջական տեքստը տեղադրված է www.dccam.org/Tribunal/Documents/HRW-ECCCRules.pdf ինտերնետ կայքում:

14. ԵԽ Նախարարների կոմիտեի թիվ (75)11 բանաձևը մեղադրյալի բացակայությամբ դատաքննություն անցկացնելու նորմերի մասին, պարբ. I(1):

15. *Դեմերուկովն ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 68020/01, 07/07/2008թ. ՄԻԵԴ, պարբ. 48: Տես նաև վերը նշված Էնթոնի Ջոնսի գործով ընդունելության մասին որոշումը, էջ 11: Որոշման ոչ պաշտոնական բարգմանությունը հրապարակված է Մարդու իրավունքների եվրոպական

դատարանի լրատու ամսագրի 2-րդ համարում, էջ 33:

16. *Դեմերուկովի գործով վճիռը*, պարբ. 49:

17. *Իբ Նիլսեն Կուրուպն ընդդեմ Դանիայի*, ՄԻԵԴ, գանգատ թիվ 1219/84, 10/07/1985 վճիռ, պարբ. 2:

18. ԵԽ Նախարարների կոմիտեի թիվ (75)11 բանաձև, պարբ. I(5):

19. *Դեմերուկովն ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 68020/01, 07/07/2008թ. ՄԻԵԴ, պարբ. 51:

20. Մեդենիչայի գործով Եվրոպական դատարանի վճիռը՝ վկայակոչված վերևում, պարբ. 58:

21. Թիվ 75(11) բանաձև, կետ 2.2, պարբ. 3:

22. Միակ խոչընդոտն այն է, որ թեև Եվրոպական դատարանը կայացրել է բազմաթիվ որոշումներ մեղադրյալի բացակայությամբ դատաքննություն անցկացնելու մասին, սակայն այդ որոշումներից ոչ մեկը չի կայացվել նույնանման փաստական հանգամանքներով. երբ մեղադրյալի բացակայությունը պայմանավորված է դատարանի նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունք ցուցաբերելու հիմքով դատարանի դահլիճից մեղադրյալին հեռացնելուն: Սակայն չեմ կարծում, որ սույն փաստը կարևոր է, քանի որ Եվրոպական դատարանն իր վճիռներով արդեն իսկ սահմանել է սկզբունքներ և նորմեր, որոնք կիրառելի են մեղադրյալի բացակայությամբ դատաքննություն անցկացնելու մասին ցանկացած գործով՝ անկախ փաստերի տարբերությունից: Վերաբերելի են նաև ՄԱԿ-ի մարմինների ընդունած փաստաթղթերը, օրինակ, Մարդու իրավունքների կոմիտեի կողմից Քաղաքական և քաղաքացիական իրավունքների դաշնագրի 14-րդ հոդվածի մեկնաբանությունը, որը նույնպես չէ իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մաս է, քանի որ Հայաստանի Հանրապետությունը վավերացրել է սույն դաշնագիրը 1993 թվականին:

Հունան ՏԵՐ-ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ՀՀ վճարելի դատարանի նախագահի խորհրդակցան, Պետական կառավարման ակադեմիայի ասպիրանտ

ԱՐԴԱՐ ԴԱՏԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ

Իրավահավասարության, իրավունքների և ազատությունների անօտարելիության, իրավունքների և պարտականությունների անանջատության սկզբունքների հետ մեկտեղ մարդու իրավական կարգավիճակի կարևորագույն սկզբունքներից է իրավունքների և ազատությունների երաշխավորվածությունը:¹ Այս սկզբունքն իր իրավական արտացոլումն է գտել և՛ որպես իրավունքների և ազատությունների ամբողջ ծավալի իրականացման ընդհանուր սկզբունք, և՛ որպես յուրաքանչյուր առանձին իրավունքի և ազատության կոնկրետ երաշխիք:

Որպես մարդու իրավական կարգավիճակի ընդհանուր սկզբունք՝ իրավունքների և ազատությունների երաշխավորվածությունն ամրագրված է ՀՀ Սահմանադրության մի շարք հոդվածներում: Այսպես, սահմանադրական կարգին նվիրված գլխի 3-րդ հոդվածի առաջին մասով մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները հռչակում են որպես բարձրագույն արժեք: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ պետությունն ապահովում է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունք-

ների և ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան: Նույն հոդվածի երրորդ մասի համաձայն՝ պետությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք: Իրավունքների պաշտպանություն երաշխավորող դրույթներ են պարունակում նաև սահմանադրական մի շարք այլ նորմեր (օրինակ՝ 8-րդ հոդվածի 1-ին մասը):

ՀՀ Սահմանադրությունը մարդու իրավունքների պաշտպանության հարցում առանձնահատուկ տեղ է հատկացնում դատական պաշտպանության իրավունքին՝ այն առանձնացնելով իրավունքների պաշտպանության այլ երաշխիքներից (18-րդ հոդված): Միաժամանակ, ՀՀ Սահմանադրությամբ սահմանվում է դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացման որոշակի երաշխիքներ, որոնց ամբողջությունը պայմանականորեն ընդունված է անվանել արդար դատաքննության իրավունք (19-22-րդ հոդվածներ):

Կարևորելով արդար դատաքննության իրավունքի դերը մարդու

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 – 2 (114 – 116)
ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
56

իրավունքների պաշտպանության գործում՝ միաժամանակ պետք է փաստել, որ առկա են որոշ տեսական և պրակտիկ բնույթի խնդիրներ, որոնց ուսումնասիրությունն անհրաժեշտ է նշված իրավունքի իրավական էությունը պատկերացնելու, այն ամրագրող սահմանադրական համապատասխան նորմերը և դրանց հիման վրա կառուցված իրավական նորմերի համակարգը ճիշտ մեկնաբանելու և կիրառելու համար:

Այդ նպատակի իրագործման համար անհրաժեշտ է՝

- պարզել արդար դատաքննության իրավունքի իրավական էությունը, ինչպես է այն հարաբերակցվում դատական պաշտպանության իրավունքի հետ և որն է դրանց տարանջատման դրդապատճառը, ապա և

- փորձել սահմանել արդար դատաքննության իրավունքի հասկացությունը:

Ինչպես նշվեց, արդար դատաքննության իրավունքը հանդիսանում է իրավունքների պաշտպանության միջոց, երաշխիք:

Նախևառաջ անհրաժեշտ է նշել, որ արդար դատաքննության իրավունքը երկար պատմություն ունի: Ազգային մակարդակով այն առաջին անգամ ամրագրվել է ԱՄՆ Սահմանադրության 6-րդ լրացմամբ: Սակայն նաև մինչ այդ նշված իրավունքի առանձին տարբեր ամրագրվում էին տարբեր փաստաթղթերում: Արդար դատաքննության իրավունքի մասին հիշատակում կա անգամ Հին Կտակարանում:²

Արդար դատաքննության իրավունքն իր զարգացման ընթացքում անցել է չորս հիմնական փուլ:

Առաջին փուլում արդար դատաքննության նկատմամբ առանձին պահանջներ ամրագրվում էին որոշ պետությունների ազգային օրենսդրություններում և ուղղված էին կարգավորելու անձանց իրավունքներն ազգային դատարանների կողմից արդարադատություն իրականացնելիս:

Երկրորդ փուլում ձևավորվում են արդար դատաքննության մասին միջազգային-իրավական նորմեր՝ կոչված ամրագրելու նվազագույն դատավարական երաշխիքների կազմ, որոնք պետք է պահպանվեին ազգային դատարանների կողմից գործերի քննության ժամանակ:

Երրորդ փուլում ձևավորվում է միջազգային դատարանների իրավունքը՝ գնահատելու պետություններում արդար դատաքննության իրավունքի պաշտպանվածության համապատասխանությունը նրանց կողմից ստորագրված միջազգային պայմանագրերին: Նման բազմաթիվ օրինակներ կարելի է գտնել Եվրոպական դատարանի պրակտիկայում՝ ներպետական իրավական պաշտպանության միջոցների սպառման մասին որոշումների կայացման գործերով:

Չորրորդ փուլը բնորոշվում է միջազգային դատական ատյաններում արդար դատաքննության իրավունքն ամրագրող նորմերի ի հայտ գալով:³

ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների **դատական**, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների առջև իրավական

Քրեական դատավարություն

պաշտպանության արդյունավետ միջոցների **իրավունք**:

Այսպիսով, ՀՀ Սահմանադրությունը սահմանում է ինչպես արդար դատաքննության իրավունքը (19-րդ հոդված), այնպես էլ դատական պաշտպանության իրավունքը (18-րդ հոդված):

Բացառելով նշված երկու իրավունքների բովանդակային նույնությունը՝ անհրաժեշտ ենք համարում պարզել դրանց բովանդակությունների փոխհարաբերակցությունը, ինչը կօգնի բացահայտել արդար դատաքննության իրավունքի էությունը և բովանդակությունը:

Նշված նպատակի իրականացման համար մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում այն հարցի քննարկումը, թե հանդիսանում է արդյոք արդար դատաքննության իրավունքը *նյութական, պրոցեսուալ* իրավունք, թե իր մեջ ներառում է նշված երկու տարրերը:

Վերլուծելով իրավաբանական գրականությունում դատական պաշտպանության իրավունքի նյութական և պրոցեսուալ ասպեկտների վերաբերյալ առկա տեսակետները՝ կարելի է առանձնացնել դրանց երեք խումբ:

Հեղինակների առաջին խումբը (օրինակ՝ Ս.Յու.Կացը) գտնում է, որ դատական պաշտպանության իրավունքը հանդիսանում է նյութական և դատավարական իրավունքների ունիվերսալ ինստիտուտ, քանի որ իր մեջ ներառում է ոչ միայն իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությամբ դատարան դիմելու իրավունք, այլ նաև դատարանի պարտականությունը բավարար հիմքերի առկայության պայմաններում բավարարել անձի օրինական

պահանջները:⁴

Էսպես չհակադրվելով առաջին խումբ հեղինակներին՝ պայմանականորեն երկրորդ խմբին դասվող հեղինակների (Ե.Ա.Ադգինովա, Վ.Վ.Բուտնև, Ռ.Ե.Գուկասյան, Օ.Վ.Իվանով, Ա.Ն.Կոժուխար, Ժ.Ն.Մաշուտինա, Ա.Ա.Մելնիկով, Է.Մ.Մուրադյան, Ե.Գ.Պուշկար, Մ.Յու.Ռոզովա) կարծիքով դատական պաշտպանության իրավունքի ինստիտուտն ունի ոչ միայն նյութական, այլ նաև պրոցեսուալ բովանդակություն:⁵ Ըստ նշված մոտեցման՝ նյութաիրավական բովանդակությունը ներկայացվող պահանջների բավարարման իրավունքն է, այսինքն՝ խախտված կամ վիճարկվող սուբյեկտիվ իրավունքի կամ օրենքով պահպանվող օրինական շահի վերականգնման իրավունքը: Սուբյեկտիվ իրավունքի հատկությունը՝ այն պաշտպանելու և հարկադրաբար իրականացնելու հնարավորությունը դատական պաշտպանության իրավունքի պրոցեսուալ-իրավական բովանդակությունն է:

Հեղինակների երրորդ խմբի (Մ.Ա.Վիկուտ, Գ.Ա.Ժիլին, Վ.Մ.Ժույկով) կարծիքով դատական պաշտպանության իրավունքը բացառապես պրոցեսուալ իրավունք է: Այսպես, ըստ Վ.Մ.Ժույկովի՝ դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքն իր մեջ ներառում է յուրաքանչյուր շահագրգիռ անձի իրավունքը առանց որևէ խոչընդոտի դիմելու դատարան՝ իր իրավունքների, ազատությունների և օրենքով պահպանվող շահերի պաշտպանության համար, իր գործի՝ անկախ ու

Քրեական դատավարություն

անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում քննության և դատական ակտի կատարման իրավունքը:⁶

Դատական պաշտպանության իրավունքի՝ բացառապես պրոցեսուալ իրավունք լինելը փորձ է արվում հիմնավորել նաև այն պնդմամբ, որ քաղաքացիական դատավարությունում դատական պաշտպանության իրավունքն իր բովանդակությամբ և իրավաբանական բնույթով նույնատիպ է քրեական դատավարությունում մեղադրյալի՝ դատական պաշտպանության իրավունքի հետ: Այդ իսկ պատճառով քաղաքացիական դատավարությունում դատական պաշտպանության իրավունքը չի պայմանավորվում բարենպաստ դատական ակտի կայացմամբ, նույն կերպ, ինչպես մեղադրյալի՝ դատական պաշտպանության իրավունքը չի պայմանավորվում մեղադրյալի արդարացմամբ:⁷

Նախքան առաջին երկու մոտեցումների վերլուծությանն անցնելն անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ վերջին մոտեցումը, մեր կարծիքով, բացարձակապես անհիմն է: Դատական պաշտպանության իրավունքի զուտ ձևական ամրագրումն առանց համապատասխան հիմքերի առկայության դեպքում դրանց վերականգնելու հնարավորությունը ստանալը անհիմաստ կդարձնե տվյալ իրավունքի ամրագրման անհրաժեշտությունը: Իրավունքների պաշտպանությունը, մեր կարծիքով, իր մեջ ներառում է հիմնական տարրը՝ իրավունքների վերականգնումը: Մնացած բոլոր երաշխիքները, ըստ էության, կոչված են ապահովելու

հենց իրավունքների վերականգնումը:

Նման միտք արտահայտվել է նաև իրավաբանական գրականությունում: Այսպես, խախտված իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանությունը ենթադրում է դրա բաղադրությունը կազմող տարրերի համալիրություն՝ դատարան դիմելու, վերջնական դատական ակտի կայացումով գործի քննության, դատական սխալի վերացման և դատական ակտի կատարման իրավունք:⁸

Ինչ վերաբերում է առաջին երկու մոտեցումներին, ապա, վերլուծելով դրանցում պաշտպանվող մոտեցումները, կարելի է դրանք վերաձևակերպել հետևյալ հարցադրման. դատական պաշտպանության իրավունքը պարունակո՞ւմ է արդյոք դրա իրացման որոշակի որակներ, թե ամեն դեպքում դրա համար անհրաժեշտ է մեկ այլ իրավունքով կամ իրավունքների խմբով սահմանվող երաշխիքների համակարգ:

Կարծում ենք, ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքներով մարդու ինչպես իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքի, այնպես էլ դատական պաշտպանության իրավունքի և արդար դատաբնության իրավունքի ամրագրված լինելու պարագայում, դատական պաշտպանության իրավունքի՝ պրոցեսուալ երաշխիքներ պարունակելու խնդիրը մտացածին է, քանի որ նշված հարցադրման պատասխանն ուղղակիորեն պայմանավորված է այն հանգամանքով, թե որքան լայն է պետք ընդունել այդ իրավունքի շրջանակները: Մասնավորա-

Քրեական դատավարություն

պես՝ արդյո՞ք որպես դրա բովանդակության մաս պետք է ընդունել նաև ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածով և մի շարք այլ հոդվածներով նախատեսված երաշխիքները, թե այնուամենայնիվ դրանք առանձին իրավունքներ են: Այս հարցի պատասխանը կարող է լուծել տեսության մեջ առկա վեճը, որը, ըստ մեզ, դատական պաշտպանության իրավունքի կողքին դատավարական երաշխիքներ ամրագրող նորմերի առկայության պայմաններում կարող է օգտակար լինել գուտ այնքանով, որ այդ երաշխիքների մեջ ամրագրում չստացած որևէ իրավունք, (եթե այդպիսին պատկերացնել հնարավոր է) անհրաժեշտ մեկնաբանության պարագայում կարող է դիտվել որպես դատական պաշտպանության իրավունքի բովանդակությունը կազմող տարր:

Այսպիսով, դատական պաշտպանության իրավունքի՝ իրացման որոշակի որակներ պարունակելու, այսինքն՝ դատավարական որոշակի երաշխիքներ՝ դրա բովանդակության մաս կազմելու խնդիրը թողնելով հետագա ուսումնասիրություններին՝ կարող ենք հիմնավորապես նշել, որ դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքները, հանդիսանալով սահմանադրական մեկ այլ՝ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքի մաս, միասին կազմում են մեկ համալիր իրավունք, որը յուրաքանչյուրին երաշխավորում է դատարան դիմելու իրական հնարավորություն, իր գործի քննության ընթացքում երաշխավորում է վարույթի որոշակի որակներ և այլ դատավարական երաշխիքներ, ապահովում դատա-

վարական երաշխիքների պահպանմամբ հաստատված փաստերի նկատմամբ համապատասխան նյութական նորմերի կիրառում, այսինքն՝ խախտված իրավունքների վերականգնում, ինչպես նաև երաշխավորում է հնարավոր դատական սխալի կամ արդար դատաքննության իրավունքի մաս կազմող որևէ երաշխիքի խախտման վերացման հնարավորություն:

Այսպիսով, պնդելով, որ արդար դատաքննության իրավունքի՝ դատական պաշտպանության իրավունքի մաս կազմելու հանգամանքը մարդու իրավունքների ուսումնասիրության ներկա պայմաններում միանշանակ հնարավոր չէ ո՛չ հաստատել, ո՛չ էլ հերքել, այնուամենայնիվ կարելի է պնդել, որ արդար դատաքննության իրավունքը սերտորեն կապված է դատական պաշտպանության իրավունքի հետ, ապահովում է դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացումը և հանդիսանում է բացառապես պրոցեսուալ բնույթի իրավունք:

«Արդար դատաքննության իրավունք» հասկացությունը չի տրվում ո՛չ իրավաբանական գրականության մեջ, ո՛չ որևէ միջազգային-իրավական փաստաթղթում: Դրա բովանդակությունը սահում և ի վերջո, վերածվում է մյուս պրոցեսուալ իրավունքների թվարկման:⁹

Իրավաբանական գրականությունում որոշակի փորձ կատարվել է տալ արդար դատաքննության իրավունքի սահմանումը: Այսպես, արդար դատաքննության իրավունքը սահմանվել է որպես անձի՝ միջազգային և ներպետական նորմերով

ամրագրված և երաշխավորվող սուբյեկտիվ իրավունքների համակցություն, որոնց իրականացումը կախված է անձի կամահայտնությունից, որին այն պատկանում է, այլ գործը քննող և պրոցեսուալ նորմերը կիրառող անձանց և մարմինների գործողություններից:¹⁰

Սակայն, սույն սահմանումը դժվար է հաջողված համարել, քանի որ այն չի արտացոլում սահմանվող հասկացության էական, միայն իրեն բնորոշ հատկանիշները:

Վերոշարադրյալ վերլուծությունների հիման վրա փորձելով տալ արդար դատաքննության իրավունքի հասկացությունը կարող ենք այն սահմանել հետևյալ կերպ. *արդար դատաքննության իրավունքը մարդու՝ դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացումն ապահովելուն ուղղված միջազգային և ներպետական նորմերով ամրագրված և երաշխավորվող սուբյեկտիվ դատավարական իրավունքների համակցություն է, որը երաշխավորում է յուրաքանչյուրին առանց խոչընդոտի դատարան դիմելու հնարավորություն, գործի քննության ընթացքում վարույթի որոշակի որակներ և այլ դատավարական երաշխիքներ, ինչպես նաև երաշխավորում է արդար դատաքննության իրավունքի մաս կազմող որևէ իրավունքի խախտման վերացման հնարավորություն:*

Վերոհիշյալ սահմանման մեջ արտահայտված այն գաղափարը, համաձայն որի՝ արդար դատաքննության իրավունքն ըստ էության դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացումն ապահովելուն ուղղված նորմերի ամբողջություն է,

հիմնավորելու հնարավորություն է տալիս նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիան (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) պրակտիկան: Այսպես, Կոնվենցիան չի պարունակում ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածով երաշխավորվող դատական պաշտպանության իրավունքը: Ըստ էության, սահմանելով միայն իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի և արդար դատաքննության իրավունքները, Եվրոպական դատարանն արդեն իսկ իր դատական պրակտիկայում առաջ է քաշել այն միտքը, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում ամրագրված իրավունքը պարունակում է ըստ էության դրանում հստակորեն չարտացոլված, սակայն ենթադրվող իրավունքի՝ դատարանի իրավունքի մասնավոր դրսևորում, ինչպես նաև դատական ակտի հարկադիր կատարման իրավունք:¹¹

Այսպես, «6-րդ հոդվածի առաջին կետը չի պարունակում դատարան դիմելու իրավունքի հստակ ձևակերպում: Տվյալ կետը հռչակում է իրարից տարբերվող իրավունքներ, որոնք բխում են մեկ հիմնարար սկզբունքից և որոնք առանձին վերցրած կազմում են ավելի կոնկրետ, մանրամասն կոնվենցիոնալ ամրագրում չստացած միասնական իրավունք»:¹² Ըստ էության, այստեղ առաջ է քաշվում հենց դատական պաշտպանության իրավունքի գաղափարը, որն արտացոլված է Եվրոպական դատարանի մեկ այլ նախադեպում ևս: Այսպես, «6-րդ

Քրեական դատավարություն

հողվածի առաջին կետը յուրաքանչ-յուրի համար երաշխավորում է իր քաղաքացիական իրավունքներն ու ազատությունները շոշափող ցանկացած գործի դատական քննություն: Հետևաբար, Կոնվենցիան ամրագրում է «դատարանի իրավունք», որի ասպեկտներից մեկը հանդիսանում է դատարանում քաղաքացիական վեճի քննության իրավունքը»:¹³

Առավել խորացնելով որդեգրած իրավական դիրքորոշումը՝ Եվրոպական դատարանն արդար դատաքննության իրավունքի բովանդակության մաս է ընդունել նաև դատական ակտի կատարումը: Այսպես, «6-րդ հողվածի առաջին կետն ամրագրում է «դատարանի իրավունք», որտեղ մատչելիության իրավունքը, որը հասկացվում է որպես քաղաքացիական գործերով դատական քննություն սկսելու հնարավորություն, կազմում է ընդամենը մեկ տարրը: Սակայն այդ իրավունքը կդառնար անիրական, եթե պետության իրավական համակարգը թույլ տար, որպեսզի վերջնական, պարտադիր դատական ակտը մնար առանց կատարման՝ ի վնաս կողմերից որևէ մեկի շահերի:

Դժվար է պատկերացնել, որ 6-րդ հողվածի առաջին կետը, մանրամասն նկարագրելով կողմերին վերապահված դատավարական երաշխիքները, թողներ դատական ակտերի կատարումն առանց պաշտպանության: Եթե համարվի, որ 6-րդ հողվածը խոսում է միայն դատարանի մատչելիության և դատական վարույթի մասին, ապա դա հավանաբար, կհանգեցներ իրավունքի գերակայության հետ անհամատեղելի իրավիճակների, որը պետությունները պար-

տավորվել են ապահովել Եվրոպական կոնվենցիան վավերացնելիս (...): Այսպիսով ցանկացած դատարանի կողմից ընդունված դատական ակտի կատարումը պետք է 6-րդ հողվածի իմաստով դիտարկվի որպես «դատական քննության» անբաժանելի տարր»:¹⁴

Սակայն այս առումով պետք է նշել, որ դատական ակտի կատարումը չի կարող հանդիսանալ արդար դատաքննության իրավունքի տարր: Այն դատական պաշտպանության իրավունքի տարր է, հանդիսանում է բացառապես նյութական իրավունք, քանի որ իր մեջ պարունակում է վերջինիս ամենաէական հատկանիշը՝ խախտված իրավունքների վերականգնման հնարավորությունը, ինչն էլ արդեն հանդիսանում է դատական պաշտպանության իրավունքի, այլ ոչ թե արդար դատաքննության իրավունքի տարր:

Իրավաբանական գրականությունում նշված խնդրին նույնպես անդրադարձ է կատարվել: Այսպես, կարծիք է արտահայտվել այն մասին, որ դատական ակտի կատարումը միանշանակ հանդիսանում է դատական պաշտպանության իրավունքի տարր:¹⁵

Այսպիսով, կոնվենցիոնալ մակարդակում չամրագրելով դատական պաշտպանության իրավունքը՝ Եվրոպական դատարանն այն բխեցրել է արդար դատաքննության իրավունքի բովանդակությունից, ինչը, մեր կարծիքով, դուրս է արդար դատաքննության իրավունքի՝ կոնվենցիոնալ ձևակերպման շրջանակներից:

Դատարանի նշված մոտեցումը տեղ է գտել նաև իրավաբանական

գրականությունում: Այսպես, առաջ է քաշվել այն միտքը, որ արդար դատաքննության իրավունքը չպետք է մեկնաբանվի որպես ճշմարտության հաստատման իրավունք:¹⁶ Ըստ էության, այս միտքը ոչ այլ ինչ է, քան արդար դատաքննության իրավունքի՝ սոսկ դատավարական իրավունք լինելը հիմնավորելու փորձ:

Ի դեպ, անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ արդար դատաքննության իրավունքն ունի նաև ինքնուրույն բովանդակություն, որն ամբողջովին չի համընկնում քննարկվող իրավունքի բովանդակության մաս կազմող առանձին վերցված ոչ մի իրավունքի բովանդակության հետ և բացահայտվում է հենց դրանց համակցության մեջ: Նշված իրավունքի բովանդակությունը լայն է, քան դրա բովանդակությունը կազմող տարրերից յուրաքանչյուրի բովանդակությունը: Միաժամանակ յուրաքանչյուր կոնկրետ պրոցեսուալ իրավունք հանդիսանում է արդար դատաքննության իրավունքի անբաժան մասը: Հետևաբար, այդ իրավունքի իրականացումը հնարավոր է միայն այն պրոցեսուալ իրավունքների և երաշխիքների ապահովմամբ և իրականացմամբ, որոնք ներառված են վերջինիս բովանդակության մեջ: Այսպիսով, արդար դատաքննության իրավունքի խախտում տեղի կունենա անգամ այն դեպքում, երբ խախտվի դրա բովանդակությունը կազմող իրավունքներից գեթ մեկը:

Իրավաբանական գրականության մեջ արդար դատաքննության իրավունքի հետ կապված խնդիրները քննարկելիս բավականին հաճախ քննարկվում է նաև այն հարցը, թե որ իրավունքները պաշտպանելիս է գոր-

ծում արդար դատաքննության իրավունքը: Այլ կերպ ասած՝ ո՞ր իրավունքների դատական պաշտպանությունն է ենթակա արդար դատաքննության իրավունքների շրջանակներում:

Իրավաբանական գրականության մեջ անգամ միտք է արտահայտվել այն մասին, որ ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի առաջին մասում ամրագրված «խախտված իրավունքներ» ձևակերպումից անհրաժեշտ է ձեռնպահ մնալ, քանի որ դատարանն, ըստ էության, խախտված սուբյեկտիվ իրավունքների մասին վեճերից բացի, քննում է նաև այնպիսի գործեր, որտեղ ընդհանրապես իրավունքների մասին վեճ չկա: Ուստի, միտք է արտահայտվում այն մասին, որ ճիշտ կլիներ, եթե հոդվածը ձեռնպահ մնար «խախտված» բառի օգտագործումից, քանի որ այն անհարկի նեղացնում է արդար դատաքննության իրավունքի սահմանները, ըստ էության գրկում է դատական պաշտպանությունից քաղաքացիական դատավարության հատուկ վարույթի կարգով քննվող պահանջներով դատարանին հասու լինելու իրավունքից:¹⁷

Այս առումով անհրաժեշտ է նշել, որ արդար դատաքննության իրավունքը, ըստ էության հանդիսանալով դատավարական նորմերի ամբողջություն, իր մեջ չպետք է պարունակի դատական պաշտպանության ենթակա իրավունքների գաղափարը: Ընդհակառակը՝ դա դատական պաշտպանության իրավունքն ամրագրող նորմի առաքելությունն է: Այս առումով ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի ձևակերպումն ավելի ան-

Քրեական դատավարություն

կատար է թվում, քան Կոնվենցիայի համապատասխան նորմի ձևակերպումն է, քանի որ Կոնվենցիան չունի դատական պաշտպանության իրավունքն ամրագրող առանձին նորմ՝ ի տարբերություն ՀՀ Սահմանադրության:

Ուստի, առավել նպատակահարմար է թվում պաշտպանության ենթակա իրավունքների մասին նշում կատարելու անհրաժեշտության դեպքում դա անել դատական պաշտպանության իրավունքն ամրագրող նորմի շրջանակներում, ինչպես նաև սահմանադրական հետագա բարեփոխումների արդյունքում վերոհիշյալ նորմի սահմանադրական տեքստից հանել «խախտված» բառը որպես արդար դատաքննության իրավունքի էության հետ անհամատեղելի հասկացություն:

Ի մի բերելով վերոգրյալը՝ կարելի է նշել, որ

- արդար դատաքննության իրավունքն անցել է պատմական երկարատև զարգացում, որը պայմանականորեն կարելի է բաժանել 4 փուլի:

- դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքները հանդիսանում են սահմանադրական մեկ այլ՝ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքի մասը, միասին կազմում են մեկ համալիր իրավունք, որը յուրաքանչյուրին երաշխավորում է դատարան դիմելու իրական հնարավորություն, իր գործի քննության ընթացքում երաշխավորում է վարույթի որոշակի որակներ և այլ դատավարական երաշխիքներ, ապահովում դատավարական երաշխիքների պահպանմամբ

հաստատված փաստերի նկատմամբ համապատասխան նյութական նորմերի կիրառում, այսինքն՝ խախտված իրավունքների վերականգնում, ինչպես նաև երաշխավորում է հնարավոր դատական սխալի կամ արդար դատաքննության իրավունքի մաս կազմող որևէ երաշխիքի խախտման վերացման հնարավորություն:

- արդար դատաքննության իրավունքը բացառապես պրոցեսուալ բնույթի իրավունք է և իր մեջ չի ներառում դատական պաշտպանության իրավունքի տարբեր հանդիսացող այնպիսի իրավունքներ, ինչպիսիք են դատարան դիմելու իրավունքը (և ոչ դատարանի մատչելիության իրավունքը, որն արդեն արդար դատաքննության իրավունքի տարր է), գործի փաստերին համապատասխան դատական ակտի կայացման և դատական ակտի կատարման իրավունքները:

- արդար դատաքննության իրավունքը կարող է սահմանվել որպես *մարդու՝ դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացումն ապահովելուն ուղղված միջազգային և ներպետական նորմերով ամրագրված և երաշխավորվող սուբյեկտիվ դատավարական իրավունքների համակցություն է, որը երաշխավորում է յուրաքանչյուրին առանց խոչընդոտի դատարան դիմելու հնարավորություն, գործի քննության ընթացքում վարույթի որոշակի որակներ և այլ դատավարական երաշխիքներ, ինչպես նաև երաշխավորում է արդար դատաքննության իրավունքի մաս կազմող որևէ իրավունքի խախտման վերացման հնարավորություն:*

1. Տես *Козлова Е.И., Кутафин О.Е.* Конституционное право России, 4-е издание. Проспект. М., 2007, էջ 83-192:
2. *Рабцевич О.И.* Право на справедливое судебное разбирательство “Международное и внутригосударственное правовое регулирование” Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2003, с. 10.
3. Նույն տեղում:
4. *Кац С.Ю.* Конституционное право граждан на судебную защиту (Гражданско-процессуальный аспект)// Проблемы социалистической законности на современном этапе коммунистического строительства. Краткие тезисы докладов и научных сообщений республиканской научной конференции 21-23 ноября 1978г. Харьков, изд-во Харьк. юрид. ин-та, 1978, с. 135-137.
5. *Адзинова Е.А.* Обеспечение конституционного права на судебную защиту в экономической сфере: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М., 2006, *Бутнев В.В.* К понятию механизма защиты субъективных прав// Субъективное право: Проблемы осуществления и защиты. Владивосток, 1989, с. 9. *Иванов О.В.* О связи материального и гражданского процессуального права. Правоведение, 1973, N1, с. 50.
6. *Жуйков В.М.* Теоретические и практические проблемы конституционного права на судебную защиту: Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук в форме научного доклада, выполняющего также функции автореферата. Московская государственная юридическая академия. М., 1997, Библиогр., с. 49-51.
7. *Кательников М. Г.*, там же, с. 11-12.
8. *Терехова Лидия Александровна* Право на исправление судебной ошибки как компонент судебной защиты, автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Екатеринбург, 2008, с. 1.
9. *Рабцевич О.И.* Право на справедливое судебное разбирательство “Международное и внутригосударственное правовое регулирование” Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2003, с. 12.
10. Նույն տեղում:
11. «Դատարանի իրավունք» եզրույթն քստ էություն հայրենի իրավական մտքում ընդունված դատական պաշտպանության իրավունքին մոտ հասկացություն է:
12. *Case of Gloder v. The United Kingdom*, judgement, 21.02.1975, point 28.
13. *Case of Gloder v. The United Kingdom*, judgement, 21.02.1975, point 36. *Case of Philis v. Greece*, judgement, 27.08.1991, point 59.
14. *Case of Hornsby v. Greece*, judgment, 27.09.1996, 27.01.1997 and 25.02.1997.
15. *Терехова Лидия Александровна.* Система пересмотра судебных актов в механизме судебной защиты. М., Волтерс Клувер, 2007, с. 13.
16. *Рабцевич О.И.* Право на справедливое судебное разбирательство “Международное и внутригосударственное правовое регулирование” Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2003, с. 13.
17. *Պողոսյան Վ., Թովմասյան Հ.* Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը, համառոտ պարզաբանումներ, Պոլիգրաֆրիզնես, Երևան, 2005, էջ 42:

Հայկ ԱՐԱՄՅԱՆ

Արարկիթի թաղապետարանի իրավաբանական բաժնի գլխավոր մասնագետ, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի մագիստրատուրայի երկրորդ կուրսի ուսանող

ՄԱՐՄՆԱՎԱՃԱՌՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԵՐԵՎՈՒՅԹ

Մարմնավաճառությունը՝ որպես սոցիալական երևույթ, գոյություն է ունեցել դեռևս անտիկ ժամանակաշրջանից և շարունակում է որպես այդպիսին մնալ նաև ներկայում: Առաջին հասարակաց տունը գոյություն է ունեցել մ.թ.ա. 7-րդ դարում Հին Հունաստանում և կոչվել է Դոկտերիոն: Մարմնավաճառությունը լայն տարածում է ունեցել նաև Հին Հռոմում և մ.թ.ա. 180 թվականին այն արդեն կանոնակարգված էր. ցանկացած կին, ով ուզում էր դառնալ մարմնավաճառ, գրանցվում էր՝ միաժամանակ գրկվելով կտակելու, դատարանում ցուցմունք տալու, խնամելու իրավունքներից: Մարմնավաճառությունը երկար դարերի ընթացքում դարձել է շատ փիլիսոփաների, պատմաբանների, բժիշկների քննարկման օբյեկտ: Չնայած այս հարցի շուրջ երկար քննարկումներին, միևնույն է հստակ դիրքորոշում դեռևս մշակված չէ: Հասարակության սոցիալ-տնտեսական զարգացման պարագայում մարդու բնական սեռական պահանջմունքների բավարարման նպատակով մ.թ.ա. 594 թվականին, Սոլոնի ռեֆորմների հետ կապված, Հին Աթենքում տեղի ունեցավ մարմնավաճառության ինստիտուցիոնալիզացիան: Պոլիսի հաշվին ձևավորվեցին հասարակաց տների

նախատիպերը, պոռնեյոնները, որոնցում սկզբնապես պահվում էին ասիական ստրկուհիները, իսկ հետագայում նաև անապահով խավերից դուրս եկած հույները: Հենց այդ ժամանակաշրջանին կարելի է վերագրել մարմնավաճառության՝ որպես սոցիալական ֆենոմենի ծագումը: «Մարմնավաճառություն» բառը գալիս է լատիներեն «prostatuere» բառից, ինչը նշանակում է մասսայականորեն առաջարկել: Որպես հոմանիշ օգտագործվել են նաև այնպիսի հասկացություններ, ինչպիսիք են՝ ավլետորիդա, կուրտիզանուհի, կոնկուբինա: Մարմնավաճառության սահմանների որոշումը համընկավ բարոյական սեռական վարքագծի կանոնների հստակ սահմանազատման հետ: Տասնութերորդ և տասնիններորդ դարերում «մարմնավաճառություն» հասկացությունն ընդգրկում էր համարյա թե բոլոր արտասանունական կապերը, ընդ որում, դրանք վերաբերվում էին միայն կանանց: Ըստ Վարդղուիի՝ մարմնավաճառություն ասելով՝ պետք է հասկանալ ցանկացած անթույլատրելի սեռական կապ: Ռեբյուտոն գրում էր, որ մարմնավաճառ է համարվում ցանկացած կին, ով սեռական հարաբերությունների մեջ է մտնում առանց որևէ ընտրության, դուրեկանության կամ

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 115)

ՂԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

Քրեական իրավունք

կրքի: Ըստ Հավելուկի՝ մարմնավաճառն այն կինն է, ով իր մասնագիտությունն է դարձրել հակառակ սեռի սեռական պահանջմունքների բավարարումը: Ժամանակակից սոցիոլոգիական գրականության մեջ հանդիպում են մարմնավաճառության տարբեր բնորոշումներ, սակայն նրանք միմյանցից իրենց բովանդակությամբ այդքան էլ չեն տարբերվում և բնորոշում են այն որպես արտասանության, շահադիտական վարքագիծ:

Միևնույն ժամանակ գոյություն ունեն նաև այլ տեսակետներ: Այսպես, ըստ Լեբեդենկոյի՝ սեռական հարաբերությունների մեջ մտնելու համար տրվող վարձատրությունը կարող է կրել նաև ոչ նյութական բնույթ: Սակայն այս մոտեցումն ավելի շատ ընդունելի է տեսականորեն, քան գործնականում: Ինչ վերաբերում է նյութականին, ապա այդ վարձատրությունը կարող է լինել, ասենք, գումարի, թանկարժեք իրերի, սննդամթերքի կամ այլ տեսքով: Մարմնավաճառության բնորոշման կարևոր հատկանիշներից է սիստեմատիկ սեռական հարաբերությունների մեջ մտնելը: Միանշանակ այս հատկանիշն ինքնաբերաբար կարևորություն է ձեռք բերում այն առումով, որ մարմնավաճառությամբ զբաղվելը գործունեություն է, այլ ոչ թե մեկանգամյա ակտ: Ինչպես նշում է Բորովիկովը, արհեստավարժ մարմնավաճառի համար այս գործունեությամբ մշտապես զբաղվելը հանդիսանում է վարքագծի կանոն:

Մարմնավաճառության նկատմամբ վերաբերմունքը միշտ չէ, որ եղել է միանշանակ: Այսպես, 20-րդ դարի երկրորդ կեսում ձևավորվեցին մարմնավաճառության գնահատման երեք ուղղություններ՝ ֆունկցիոնա-

լիզմ, ֆեմինիզմ, սոցիալական ինտերակցիոնիզմ:

Ֆունկցիոնալիզմի համաձայն՝ մարմնավաճառությունը նորմալ երևույթ է, որը գոյություն է ունեցել մշտապես, բոլոր հասարակություններում: Դա կանացի հնագույն մասնագիտություն է և անհերքելի երևույթ: Ֆունկցիոնալիստներն առանձնացնում են տղամարդկանց՝ մարմնավաճառներին դիմելու հետևյալ պատճառները՝ ամուսնացած տղամարդու սեռական ֆրուստրացիան, սեռական մեկուսացումը:

Ֆեմինիստական մոտեցման կողմնակիցները մարմնավաճառությունը չեն համարում սովորական և անհրաժեշտ երևույթ: Ընդհանուր առմամբ, նրանք գտնում են, որ պետությունը պետք է խիստ միջոցներ ձեռնարկի այդ երևույթի կանխարգելման դեմ:

Ինտերակցիոնիստները հիմնական շեշտը դնում են մարմնավաճառության նկատմամբ սոցիալական հսկողության վրա: Այստեղ մեծ դեր է հատկացվում այն փոխհարաբերություններին, որոնք մարմնավաճառության ընթացքում ձևավորվում են կնոջ և այդ գործունեությունը վերահսկող պետական մարմինների միջև:

Հայտնի են մարմնավաճառության նկատմամբ սոցիալական հսկողության երեք հիմնական ձևերը՝ պրոգիբիցիոնիզմ, կանոնակարգում, արդիցիոնիզմ:

Պրոգիբիցիոնիզմը մարմնավաճառության, ընդհանրապես, արգելման և դրանցով զբաղվող անձանց իրավական պատասխանատվության ենթարկելու քաղաքականությունն է: Կանոնակարգումը ենթադրում է մարմնավաճառությամբ զբաղվելու հետ կապված հարաբերությունների

Քրեական իրավունք

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

68

իրավական կարգավորվածությունը: Արդիցիոնիզմի կողմնակիցները գտնում են, որ այս ոլորտում իրավական կարգավորում պետք չէ, և մարմնավաճառությունը պետք է վերացվի: Առաջին անգամ մարմնավաճառության կանոնակարգման հարցը մտցվեց Ֆրանսիայում 19-րդ դարում: Ռուսաստանում մարմնավաճառության կանոնակարգումը գոյություն է ունեցել 19-րդ դարի 40-ական թվականներից սկսած: Այդ ժամանակ ռուսական կայսրությունում կար 7840 օրինական մարմնավաճառ, մնացած մարմնավաճառները համարվում էին «միայնակ» կամ «տնային»: Մարմնավաճառության նկատմամբ վերահսկողություն սահմանելու մասին վիճաբանությունները զուգորդվում են միաժամանակ այդ երևույթին ուղեկցող մի շարք այնպիսի պրոբլեմատիկ հարցերի քննարկմամբ, ինչպիսիք են՝ սեռական վարքագիծը, սեռական դաստիարակությունը, մարդու իրավունքները, սեռական շահագործման անթույլատրելիությունը: Այս հարցերը գտնվում են անձնականի և հասարակականի շփման եզրերում, ինչն էապես բարդացնում է այս բնագավառում սոցիալական վերահսկողության խնդիրը:

Ռուսաստանում կատարվել է հարցախույզ մարմնավաճառության օրինականացման հարցի շուրջ: Հարցման ենթարկվածների 32%-ը կողմ է արտահայտվել, 50%-ը՝ կտրականապես դեմ, իսկ 17%-ը՝ դժվարացել պատասխանել հարցին:

Մարմնավաճառության կանոնակարգումն իր առջև խնդիր է դնում վերահսկել մարմնավաճառությունը, թույլ չտալ այնպիսի հիվանդությունների տարածումը, որոնք ձեռք են բերվում սեռական ճանապարհով, ընդ-

հույ մինչև մարմնավաճառներին բժշկական տեղեկանքներ տալը: Սակայն, եթե նույնիսկ նմանատիպ միջոցառումներ ձեռնարկվեն, ապա հարցը չի լուծվի, որովհետև վեներական հիվանդությունների վտանգավորությունը բխում է այն հանգամանքից, որ վերջիններս սկզբնական փուլում անցնում են առանց ախտանշանների, թաքնված: Հիվանդությունների լատենտայնությունն այն է, որ այդ ախտանիշները, որպես կանոն, ի հայտ են գալիս վարակվելուց սկսած մի քանի ամիս հետո միայն: Այսպիսով՝ վտանգ է առաջանում, որ մարմնավաճառը մինչև իր մոտ հիվանդությունը բացահայտվելը կարող է վարակել այլ անձանց, և եթե հաշվի առնենք, թե որքան հաճախորդ է նա ունենում մեկ օրվա ընթացքում, հետևանքների մասին կարելի է միայն կռահել: Հիվանդության բացահայտման գործն ավելի է դժվարանում, եթե խոսքը գնում է ՄԻԱՎ վարակի մասին:

ՄԻԱՎ վարակի պարզման մեթոդն այն է, որ տվյալ դեպքում մարդու օրգանիզմն արտադրում է հակամարմիններ՝ վարակին ի պատասխան: Սակայն այդ հակամարմինները չեն առաջանում վարակվելու պահից սկսած: Սովորաբար, դրանք ի հայտ են գալիս վարակվելուց 6 շաբաթ հետո: Այսպիսով, մինչև չառաջանան հակամարմինները, նույնիսկ վարակված մարդու անալիզի արդյունքները կլինեն բացասական:

Այսինքն՝ բժշկական փորձը ցույց է տալիս, որ եթե անգամ մարմնավաճառներն անցնեն կանոնավոր բուժզննում, միևնույն է, դժվար կլինի որոշել՝ արդյոք նրանք վարակված են ՄԻԱՎ հարուցիչով, թե ոչ: Մարմնավաճառությամբ զբաղվելը վտանգ է ներկայաց-

նում նաև կանանց համար: Որպես կանոն, նրանք այս գործունեությամբ զբաղվում են ոչ այդքան երկար՝ մոտավորապես հինգ տարի: Այդ ընթացքում նրանք ուղղակի դառնում են ոչ պիտանի ամուսնության կամ մայրանալու համար: Պատահում է նաև այնպես, որ խանգարվում է նրանց հոգեկան աշխարհը: Հուզական ստրեսները բերում են նրան, որ մարմնավաճառների մոտ լայն տարածում է գտնում ալկոհոլիզմը, քմրամոլությունը:

Մարմնավաճառության՝ որպես սոցիալական երևույթի առաջացման զարգացման պատճառները բացահայտելով՝ անհրաժեշտ է պարզել, թե ինչու է կինը զբաղվում դրանով: Խոսվում է այն մասին, որ մարմնավաճառությունը գոյություն ունի հիմնականում աղքատության պատճառով և մեծ քաղաքներում, որտեղ իրենց գոյությունը պահպանելու նպատակով, չկարողանալով միջոցներ հայթայթել ապրուստի համար, կանայք դիմում են մման քայլերի:

Կարծիք կա, որ այդ երևույթը պայմանավորված է մարդու գեներտիկայով: Այս կարծիքի կողմնակիցները, որպես հիմնավորում, բերում են ստատիստիկ տվյալներ այն մասին, որ մարմնավաճառների մոտ մեծ է դեգեներացիայի ախտանիշով մարդկանց թիվը:

Մարմնավաճառության նկատմամբ հասարակության դրսևորած բացասական վերաբերմունքը, ինչպես նաև այն վերացնելուն ուղղված միջոցառումների խստացումը բերեցին վերջինիս՝ որպես սովերային բիզնեսի ի հայտ գալուն: Միևնույն ժամանակ մարմնավաճառների դրությունը զնալով ավելի է վատթարանում: Եթե միջին դարերում կանայք վաճառում էին իրենց մարմիններն իրենց կամքով, ապա 20-րդ և 21-

րդ դարերում նրանք այդ անում են արդեն կավատների հարկադրանքով, որոնք վերցնում են վճարի մեծ մասը: Որոշ երկրներում մարմնավաճառության քրեականացումը բերեց կավատության սահմանների ընդլայնմանը: Կավատն իրենից ներկայացնում է գործարարի և պաշտպանի յուրահատուկ միաձուլում: Երբ պետությունն արգելում է մարմնավաճառությունը, ապա նա փաստորեն այլևս չի պաշտպանում ոչ մարմնավաճառին և ոչ էլ հաճախորդին: Այդ իսկ պատճառով պաշտպանի դերակատարությունն իրենց վրա վերցրեցին կավատները: Կավատ-մարմնավաճառ փոխհարաբերությունը կառուցվում է ստրուկ և ստրկատեր համակարգի վրա, որտեղ վերջինս բառացիորեն անօգնական վիճակում է գտնվում կավատի առջև: Ժամանակակից աշխարհում անօրինական մարմնավաճառությունը դադարել է լինել միայն առանձին երկրների խնդիրը: Դրա հետ մեկտեղ քսաներորդ դարի վերջում ի հայտ եկավ այս գործունեության ուրույն տարատեսակը՝ մարմնավաճառության նպատակով կանանց և աղջիկներին արտասահման տեղափոխելը: Այդ երևույթը հատկապես լայն տարածում գտավ նախկին ԽՍՀՄ պետություններում: Առաջին հերթին գլխավոր մատակարարները դարձան Ռուսաստանը և Ուկրաինան: Այսպես՝ քսաներորդ դարի վերջում միայն Գերմանիայում մարմնավաճառների 90% կազմում էին Արևելյան Եվրոպայից, այսպես կոչված, ներկրած կանայք, որոնց թվում մույնպես մեծ քանակ էին կազմում ռուսները և ուկրաինացիները: Որպես կանոն, կանայք արտահանվում են թույլ զարգացած երկրներից ավելի զարգացած երկրներ: Զսաներորդ դա-

Քրեական իրավունք

րում Արևմտյան Եվրոպայում մարմնավաճառության բիզնեսը գտվում էր թուրքական և մարոկկական մաֆիաների ձեռքերում, իսկ ավելի ուշ նրանց կամաց-կամաց սկսեց ասպարեզից հանել ալբանական խմբավորումը: Իսրայելում այդ բիզնեսը գտնվում է ռուսական մաֆիայի ձեռքում:

Ընդհանուր առմամբ, այս երևույթի նկատմամբ պետությունների դիրքորոշումները միանշանակ չեն: Որոշ երկրներում օրենսդրության մակարդակով այն արգելված է, իսկ այլ երկրներում այն գոյություն ունի որոշակի սահմանափակումներով: Մեծ Բրիտանիայի 1959 թվականի օրենքը թույլ է տալիս զբաղվել մարմնավաճառությամբ, սակայն միայն տանը և արգելվելով ապրել գործունեության այդ տեսակից ստացված գումարներով: Սկանդինավյան երկրներում հիմնական շեշտը դրվում էր հիգիենիկ կողմի վրա: Այդ երկրներում դա արտահայտվում է բժշկական զննությամբ և վեներական հիվանդությամբ տառապող մարմնավաճառների հոսպիտալացմամբ: ԱՄՆ-ում նույնպես արգելված է մարմնավաճառությունը, բացի Նևադա նահանգից, որտեղ գոյություն ունի խիստ հսկողություն օրինական հասարակաց տների և մարմնավաճառների նկատմամբ:

Միջազգային շրջանակներում ակտիվ երկխոսություններ են ընթանում այն հարցի շուրջ, թե որ քաղաքականությունն է ավելի նախընտրելի՝ մարմնավաճառության օրինականացումը, թե արգելումը: Օրինականացման կողմնակիցները որպես փաստարկ բերում են այն պատճառաբանությունները, որ եթե մարմնավաճառությանը հնարավորություն տրվի դուրս գալու ստվերից, ապա այն

կդառնա ավելի քաղաքակիրթ, այս ոլորտում կներգրավվեն հասուն մարդիկ, որոնք կհետևեն իրենց առողջությանը, և այդ կերպ վերջ կդրվի մարդկանց նկատմամբ ծաղր ու ծանակին, պեդոֆիլիային: Հակառակ տեսակետի կողմնակիցները գտնում են, որ եթե վերացվեն իրավական խոչընդոտները, ապա դրա հետ մեկտեղ կվերանան նաև սոցիալ-էթիկական արգելքները, և կինը կդիտվի զուտ որպես ապրանք, որը դրված է շրջանառության մեջ:

Ընդունելով այն հանգամանքը, որ մարմնավաճառությունն իրենից ներկայացնում է նեգատիվ սոցիալական երևույթ, ապա դրա դեմ պայքար մղելու համար ճիշտ կլիներ մշակել քննադատական պրոպագանդայի մի հստակ մեխանիզմ՝ ընդհուպ մինչև օգնություն ցուցաբերելն այն կանանց, ովքեր կցանկանային վերջ տալ իրենց նախկին կյանքին: Առաջ այդ հարցերով զբաղվում էին հիմնականում կրոնական կազմակերպությունները, իսկ այժմ դրանցով զբաղվում են տարբեր տեսակի հասարակական կազմակերպությունները:

Մարմնավաճառությունը գոյություն ունի նաև հայաստանյան իրականության մեջ: ՀՀ քրեական օրենսգիրքը մարմնավաճառությամբ զբաղվելու համար չի նախատեսում քրեական պատասխանատվություն: Ինչ վերաբերում է ՀՀ-ում նմանատիպ գործունեությամբ զբաղվելու օրինականացմանը, ապա դա այդքան էլ իրական չէ՝ հաշվի առնելով մեր ազգային մենթալիտետը: Սակայն պետք է մեկ բան նկատի ունենալ՝ այդ երևույթի դեմ պայքարելը գործնականորեն անհնարին է, դա է ապացուցում բազմադարյա փորձը: Կարելի է միայն ձգտել գտնել այն արդյունավետ տարբերակներ

րը, որոնք այս կամ այն կերպ կարող են նվազեցնել մարմնավաճառության տարածման մակարդակը: Հայաստանի Հանրապետությունում այդ արատավոր երևույթի դեմ պայքարի համար ստեղծված է համապատասխան մարմին՝ ՀՀ ոստիկանության թրաֆիքինգի դեմ պայքարի 4-րդ վարչությունը: Բայց միայն նման մարմինների գոյությունը բավարար չէ արդյունավետ պայքար մղելու համար: Դրությունն ավելի է բարդանում այն առումով, որ վերջին ժամանակներս Հայաստանի մարմնավաճառները դիմում են խորամանկ քայլերի: Այն է, ասենք, եթե նախկինում «Գիշերային թիթեռնիկները» ուղղակի կանգնում էին իրենց համար ավանդական դարձած փողոցներում և ինչ-որ տեղ դառնում էին խոցելի իրավապահ մարմինների համար, ապա ներկայումս վերջիններս ուղղակի հավաքվում են որոշակի վայրերում՝ կենցաղային լեզվով ասած՝ օբյեկտում, և այդ կերպ որոշ առումով ապահով զգում իրավապահ մարմիններից:

Մեր կարծիքով այս խնդիրն ինչ-որ չափով կարելի է լուծել նաև այնպիսի միջոցներով, որոնք մինչ օրս կիրառելի չեն եղել մեր հանրապետությունում: Մի պահ մտածենք, թե ինչ կլինի, եթե Հայաստանում մարմնավաճառությունն օրինականացվի:

Նախևառաջ ուշադրություն դարձնենք այն հանգամանքին, որ ի տարբերություն ազգաբնակչությանը խոշոր երկրների, մեր երկրում, որի բնակչությունը հազիվ թե գերազանցում է երեք միլիոնի սահմանագիծը, սեռական հիվանդությունների նույնիսկ չնչին տոկոսի առկայությունը կարող է ազդել ազգի նորմալ, բնականոն, առողջ վե-

րարտադրության վրա: Համաձայն ենք այն մտքին, որ այդ երևույթը հնարավոր չէ վերացնել: Կանգնում ենք երկրնտրանքի առջև՝ թողնել այնպես, ինչպես կա և հետևել, թե ինչպես է տարեցտարի ավելանում վեներական հիվանդություններով տառապողների թիվը, թե փորձել այդ գործունեությամբ զբաղվողներին բերել օրինական դաշտ՝ այդ կերպ խիստ վերահսկողություն սահմանելով վերջիններիս նկատմամբ: Ինչու չօգտվել շվեդական փորձից. արդեն իսկ վարակված մարմնավաճառներին պարզապես մեկուսացնելով (հոսպիտալացման տեսքով), փորձելով կանխել վարակի տարածումը: Հաշվառման վերցնել մարմնավաճառներին, որոնք առնվազն ամիսը մեկ անգամ պարտադիր կարգով պետք է անցնեն բուժզննում: Այդ ժամանակ կունենանք անձնական (առողջական) տվյալներ կոնկրետ մարմնավաճառի վերաբերյալ: Իսկ հաշվառումից խուսափողների, ինչպես նաև արդեն իսկ հաշվառված, բայց հերթական բուժզննման չներկայացողների նկատմամբ կարելի է կիրառել խիստ միջոցներ: Փաստորեն, ստացվում է այնպես, որ չհաշվառված մարմնավաճառները պարզապես մնում են օրենքից դուրս՝ այստեղից բխող բոլոր իրավական հետևանքներով:

Համենայն դեպս, այս երևույթի դեմ պայքարում միայն արդեն իսկ ավանդական դարձած եղանակներին ապավինելը և անընդհատ շահարկել ազգային մենթալիտետի հարցը, կարծում են, որ չի կարող ապահովել այն արդյունքը, ինչը կտար տարբեր մեթոդների համակցությունը:

Սերգեյ ՄԱՐԱԲՅԱՆ

*ՀՀ դատական դեպարտամենտի
կազմակերպական վարչության պետ*

**ՀԱՆՁԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿՐԿՆԱԿԻՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՄԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՌԵՅԻԴԻՎԻ ՇԵՏ
(ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ,
ԴԱՏԱԿԱՆ ԴՐԱԿՏԻԿԱՅԻ
ԵՎ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ) ***

Ինչպես է երևում է հոդվածից, կրկնակիությունը՝ որպես որակյալ հատկանիշ, սահմանված է երկրորդ մասում, ուստի, եթե անձը

երկու անգամ կատարում է կողոպուտ, որոնցից առաջինը՝ առաջին կամ երկրորդ մասով նախատեսված, իսկ երկրորդը՝ երրորդ մասով, ապա կատարվածը թեև, ըստ քրեական օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի իմաստով, համարվում է նաև կրկին անգամ կատարված, սակայն որակվում է առանց այդ հատկանիշի, այլ միայն համակցությամբ: Բանն այն է, որ եթե անձի կատարած հանցանքում միաժամանակ առկա է երկու ծանրացնող հանգամանք, ապա քրեաիրավական նորմերի մրցակցության ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ առավել ծանրացնող հանգամանքն իր մեջ կլանում է նվազ ծանրացնող հանգամանքը², իսկ քանի որ անձի կատարած

բաժ երկրորդ արարքում առկա է երկու ծանրացնող հանգամանք՝ «կրկնակիությունը» և «առանձնապես խոշոր չափը», որոնցից «առանձնապես խոշոր չափը» առավել ծանրացնող է, ապա առավել ծանրացնող հանգամանքն իր մեջ կլանելով նվազ ծանրացնող հանգամանքը, փաստորեն, կատարվածը կորակվի միայն համակցության կանոնով՝ առանց կրկնակիության հատկանիշի՝ 176-րդ հոդվածի 1-րդ մաս և 176-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետ:

Այսինքն՝ ստացվում է, որ միևնույն հոդվածի տարբեր մասերով նախատեսված հանցագործությունները որակվում են համակցության կանոնով այն պատճառով, որ կրկնակիության հատկանիշը կլանվում է, ուստի ստացվում է, որ եթե հոդվածում կրկնակիությունը նախատեսված լիներ որպես առավել ծանրացնող հանգամանք, ապա այս դեպքում արարքը կորակվեր միայն կրկնակիության հատկանիշով՝ առանց համակցության: Օրինակ, եթե անձը երկու անգամ կատարում է հոդվածի առաջին մասով նախատեսված կողոպուտ, ապա դա որակվում է կրկնակիության հատկա-

*Սկիզբը՝ թիվ 10 (111) և 12 (113) համարներում:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)
ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

նիշով, քանի որ կրկնակիությունը սահմանված է հողվածի երկրորդ մասում:

Այստեղից էլ հետևում է, որ միևնույն հողվածով նախատեսված հանցագործությունները համակցությամբ որակելն ուղղակիորեն պայմանավորված է հողվածում կրկնակիության հատկանիշի առկայությունից կամ զբաղեցրած «տեղից», եթե կրկնակիությունն առավել ծանրացնող հանգամանք է, ապա կատարված հանցանքները որակվում են միայն կրկնակիության հատկանիշով՝ առանց համակցության, իսկ եթե կատարված հանցանքներից որևէ մեկը իր մեջ պարունակում է առավել ծանրացնող հանգամանք, քան կրկնակիության հատկանիշն է, ապա արարքը որակվում է համակցությամբ:

Փաստորեն, ներկայիս օրենսդրական կարգավորումների պայմաններում ստացվում է, որ, օրինակ, երկու անգամ հասարակ կողոպուտ կատարելը համարվում է կրկին անգամ կատարված և որակվում է հողվածի կրկնակիության հատկանիշով՝ 176-րդ հողվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետ, իսկ երկու անգամ առանձնապես խոշոր չափերի կողոպուտը չի կարող որակվել կրկնակիության հատկանիշով, քանի որ նախ՝ կրկնակիության հատկանիշը նախատեսված է հողվածի երկրորդ մասում և կլանվում է առանձնապես խոշոր չափի կողմից, ուստի հնարավոր չի լինում ցույց տալ կրկնակիության հատկանիշը³, երկրորդ՝ հողվածի երրորդ մասում կրկնակիությունը նախատեսված չէ որպես որակյալ հատկանիշ:

Ավելին, պետք է նկատել, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքում առկա են մի շարք հանցատեսակներ, որոնց երկու և ավելի անգամ կատարելու դեպքում

հանցագործությունների կրկնակիության և համակցության կանոններն ընդհանրապես կիրառելի չեն: Որպես այդպիսի հանցատեսակի օրինակ կարելի է ներկայացնել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 141-րդ հողվածով նախատեսված «տասնվեց տարին չլրացած անձի հետ սեքսուալ բնույթի գործողություններ կատարելու» հանցակազմը:

Ողջ խնդիրն այն է, որ հիշյալ հողվածը բաղկացած է մի մասից: Արարքը համակցությամբ որակելու համար, ըստ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 20-րդ հողվածի՝ պարտադիր է, որպեսզի կատարված հանցանքները նախատեսված լինեն կամ տարբեր հողվածներով, կամ միևնույն հողվածի տարբեր մասերով, հետևաբար, եթե անձը երկու և ավելի անգամ կատարում է այնպիսի հողվածով նախատեսված հանցանք, որը բաղկացած է մի մասից, ինչպիսին է նաև Քրեական օրենսգրքի 141-րդ հողվածը, ապա համակցությունը բացակայում է, և անձը ենթարկվում է պատասխանատվության միայն հիմնական հանցակազմը նախատեսող հողվածով, առանց որևէ ծանրացնող հանգամանքի:

Այս առումով որոշակի առանձնահատկություն ունի կրկնակիության ինստիտուտը:

Ըստ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 21-րդ հողվածի՝ կրկնակիությունն առկա է, եթե անձը երկու և ավելի անգամ կատարել է միևնույն հողվածով կամ միևնույն հողվածի մասով նախատեսված հանցանքներ: Եթե ելնենք այս բնորոշումից, ապա անձի կողմից երկու և ավելի անգամ Քրեական օրենսգրքի 141-րդ հողվածով նախատեսված հանցանքի կատարումը համարվում է կրկին անգամ կատարված: Սակայն այստեղ հարց է ծագում. *ինչ-*

Քրեական իրավունք

պես որակել կատարված արարքները, որպեսզի ցույց տրվի նաև կրկնակիության հատկանիշը:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի ընդհանուր և հատուկ մասերի նորմերի համեմատական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ թեև օրենքում սահմանված է, որ կրկնակիությունն առկա է, եթե անձը երկու և ավելի անգամ կատարել է միևնույն հոդվածով կամ հոդվածի մասով նախատեսված հանցանք, սակայն կատարվածը կարող է որակվել կրկնակիության հատկանիշով, եթե հատուկ մասի համապատասխան հոդվածում կրկնակիությունը հատուկ նշված է՝ որպես տվյալ հանցակազմը որակյալ դարձնող հատկանիշ: Խնդիրն այն է, որ նախ՝ օրենսդրական այնպիսի կարգավորում չկա, որպեսզի հատուկ մասում հատուկ նշված չլինելու դեպքում հնարավոր լիներ կատարված հանցանքները որակել կրկնակիության հատկանիշով, երկրորդ՝ եթե առանց հատուկ մասում հատուկ նշված լինելու հնարավոր լիներ արարքները որակել կրկնակիության հատկանիշով, ապա անիմաստ է դառնում այն, որ քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի մի շարք հոդվածներում կրկնակիությունը սահմանված է որպես տվյալ հանցակազմը որակյալ դարձնող հատկանիշ, իսկ մյուսներում՝ ոչ:

Այսինքն, եթե ելնենք ընդհանուր մասի տրամաբանությունից, ապա Քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի ցանկացած հոդվածով նախատեսված հանցանք երկու և ավելի անգամ կատարելը համարվում է կրկնակի, իսկ հատուկ մասի տրամաբանությունն էլ այն է, որ հանցանքը կարող է որակվել կրկնակիության հատկանիշով միայն այն ժամանակ, երբ հատուկ մասի համապատասխան հոդվածում կրկնակի-

ությունը՝ որպես տվյալ հանցակազմը որակյալ դարձնող հատկանիշ, հատուկ նշված է⁴:

Քանի որ Քրեական օրենսգրքի 141-րդ հոդվածը բաղկացած է մի մասից, կրկնակիությունը չի նշվում որպես տվյալ հանցակազմը որակյալ դարձնող հատկանիշ, հետևաբար 141-րդ հոդվածով նախատեսված հանցանքը երկու և ավելի անգամ կատարելը չի կարող որակվել կրկնակիության հատկանիշով: Ստացվում է այնպես, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 141-րդ հոդվածով նախատեսված արարքի մի անգամ կատարողն էլ, մի քանի անգամ կատարողն էլ ենթարկվում են պատասխանատվության Քրեական օրենսգրքի 141-րդ հոդվածով՝ առանց որևէ որակյալ հատկանիշի: Ընդ որում, չի բացառվում, որ եթե տարբեր դատարաններ քննեն հիշյալ գործերը, ապա մի անգամ կատարողի և երկու անգամ կատարողի նկատմամբ նշանակվի նույն պատիժը նույն պատժաչափով⁵: Կարևոր է նկատել, որ տեսության մեջ նշվում է, որ այն դեպքում, երբ հոդվածն ունի կրկնակիության հատկանիշը սահմանող կետ կամ մաս, ապա այդ հոդվածով կատարված երկու և ավելի հանցագործությունները պետք է որակվեն այդ հոդվածի կրկնակիության հատկանիշով, իսկ եթե հոդվածը չունի կրկնակիության հատկանիշով կետ կամ մաս, ապա կատարված արարքները պետք է դիտել որպես միասնական հանցագործության դրվագներ: Օրինակ, եթե անձը կատարում է երկու հասարակ գողություն, ապա դրանք որակվում են միայն կրկնակիության կանոնով, իսկ եթե անձը տարբեր ժամանակահատվածներում երկու անգամ կատարում է

«անզգուշությամբ մահ պատճառել», ապա այս արարքները պետք է որակվեն միայն այդ հողվածով որպես միասնական հանցագործության ինքնուրույն դրվագներ: Ըստ հեղինակի՝ այսպիսի որակումը հիմնավորվում է նրանով, որ օրենքն արգելում է միևնույն հողվածով նախատեսված արարքները համակցությամբ որակելը⁶: Կարծում ենք՝ թեև ասվածն ուղղակի լուծում է օրենսդրական ներկայիս կարգավորումների պայմաններում, քանի որ այլ տարբերակ հնարավոր չէ⁷, սակայն անտրամաբանական է:

Ներկայիս օրենսդրական կարգավորումների պայմաններում, փաստորեն, հակասություն է առաջանում ՀՀ քրեական օրենսգրքի ընդհանուր և հատուկ մասերի կրկնակիությունը սահմանող նորմերի միջև, քանի որ ընդհանուր մասում սահմանված հասկացությունից հետևում է, որ կրկնակիությունը, առանց որևէ բացառության, տարածվում է բոլոր հանցակազմերի վրա՝ անկախ նրանից, թե կրկնակիությունը՝ որպես տվյալ հանցակազմը որակյալ դարձնող հատկանիշ, նախատեսված է, թե ոչ (բացառությամբ տարաբնույթ հանցագործությունների, որոնց համար օրենքը պարտադիր է համարում հատուկ մասում նախատեսված լինելը), իսկ հատուկ մասի տրամաբանությամբ կրկնակիությունն առավել նեղ է՝ կատարված հանցանքները կարող են որակվել կրկնակիության հատկանիշով, եթե այն որպես տվյալ հանցակազմի հատկանիշ նախատեսված է հողվածում:

Այսինքն՝ ընդհանուր մասում կրկնակիությունը սահմանվում է որպես հանցագործությունների բազմակիության ինքնուրույն տեսակ, իսկ հատուկ

մասում՝ որպես հանցակազմի հատկանիշ:

Կարևոր ենք նաև այն, որ ընդհանուր մասում սահմանված կրկնակիության և համակցության ինստիտուտները համաչափորեն լրացնում են միմյանց, քանի որ, եթե անձի կատարած հանցանքները նախատեսված են միևնույն հողվածով կամ հողվածի մասով, ապա դա որակվում է կրկնակիության հատկանիշով, իսկ եթե տարբեր հողվածներով են, կամ հողվածի տարբեր մասերով, ապա համակցության կանոնով: Մինչդեռ, հիշյալ համաչափությունը հատուկ մասի կրկնակիության ինստիտուտի «շնորհիվ» խախտվում է, ինչի մասին խոսեցինք վերևում:

Քննարկելով կրկնակիության և համակցության հարաբերակցության հարցը՝ նշենք, որ թեև օրենքում ուղղակիորեն սահմանված է, որ հանցանքները որակվում են համակցությամբ, եթե նախատեսված են կան տարբեր հողվածներով, կան միևնույն հողվածի տարբեր մասերով, սակայն դատական պրակտիկայում հաճախ հանդիպում են այնպիսի դեպքեր, երբ անտեսվում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 20-րդ հողվածը և միևնույն հողվածով նախատեսված հանցագործությունների մի քանի անգամ կատարումը, որն ուղղակիորեն առաջացնում է կրկնակիություն, միաժամանակ որակում են նաև համակցության կանոնով:

Այսպես, օրինակ, Երևան քաղաքի Ավան և Նոր Նորք համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2007թ. հոկտեմբերի 29-ի դատավճռով Ա-ն դատապարտվել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հողվածի 1-ին մասով, 177-րդ հողվածի 2-րդ մասի 4-րդ

Քրեական իրավունք

կետով և 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով, այսինքն՝ զգալի չափերի գողության, կրկին անգամ կատարված գողության և կրկին անգամ կատարված խարդախության համար:

Ա-ին մեղադրանք էր առաջադրվել այն բանի համար, որ նա 2006թ. հունվարի սկզբներին՝ ժամը 18.00-ի սահմաններում, Մաշտոցի պողոտայի 18 հասցեում գործող «ՍԱՍ գրուպ» ՍՊԸ-ին պատկանող սուպերմարկետի ակոհոլային խմիչքների վաճառասրահից գողացել է զգալի չափի՝ 22.800 ՀՀ դրամ արժողությամբ, 0.5մլ տարողության, մեկ շիշ «Նաիրի» տեսակի կոնյակ: Բացի այդ, Ա-ն կրկին անգամ, 2006թ. հուլիսի վերջերին՝ ժամը 14.00-ի սահմաններում, «ԱՆԻ 87» ՍՊԸ-ին պատկանող Բագրատունյաց 25/27 հասցեում գտնվող «ՋԻՈ» սուպերմարկետի ակոհոլային խմիչքների վաճառասրահից գողացել է զգալի չափի՝ 300.000 ՀՀ դրամ արժողությամբ, 1 շիշ, «Պարույր Սևակ» տեսակի կոնյակ: Դրանից հետո Ա-ն կրկին անգամ 2006թ. սեպտեմբերի 20-ին՝ ժամը 21.00-ից մինչև 21.30-ն ընկած ժամանակահատվածում, Նոր Նորքի 7-րդ զանգվածում գործող «Ունիվերսամ ԱՐՍ» ՍՊԸ-ին պատկանող «777» սուպերմարկետի ակոհոլային խմիչքների վաճառասրահից գողացել է զգալի չափի՝ 300.000 ՀՀ դրամ արժողությամբ, 1 շիշ, «Պարույր Սևակ» տեսակի կոնյակ: Բացի այդ, Ա-ն կրկին անգամ 2007թ. փետրվարի 12-ին իր կողմից վարձակալված՝ Կոմիտաս 1 շենքի թիվ 104 բնակարանում՝ ժամը 20.00-ի սահմաններում, նշված բնակարան հյուրընկալված Նաիրա Տեր-Կարապետյանի պայուսակից գողացել է վերջինիս պատկանող 8.000 ՀՀ դրամ արժողությամբ դրամապանակը՝

10.000 ՀՀ դրամ կանխիկ գումարի պարունակությամբ, այնուհետև կրկին անգամ գույքի հափշտակության նպատակով, նույն բնակարանում չարաշահելով Ն.Տեր-Կարապետյանի վստահությունը, զանգահարելու պատրվակով վերջինիցս վերցրել է «Սամսունգ E-530» մոդելի բջջային հեռախոսը, դուրս է եկել բնակարանից՝ խաբեությամբ հափշտակելով Ն.Տեր-Կարապետյանի 52.000 ՀՀ դրամ արժողությամբ, «Սամսունգ E-530» մոդելի բջջային հեռախոսը:

Կարծում ենք՝ կրկնակիության և համակցության ինստիտուտների գոյության պայմաններում դատարանը սխալ քրեաիրավական գնահատական է տվել Ա-ի կատարած արարքներին՝ դատարանը չպետք է գողությունը երկու անգամ ցույց տար: Դատարանը կատարվածը պետք է որակեր որպես կրկին անգամ կատարված գողություն և կրկին անգամ կատարված խարդախություն, այսինքն՝ 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետ և 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետ⁸:

Նկատենք, որ տեսության մեջ նույնպես որոշ հեղինակներ նշում են, որ կրկնակիություն առաջացնող հանցագործություններից առաջինը պետք է որակել ինքնուրույն, իսկ դրան հաջորդողները որպես կրկին անգամ կատարված: Տ.Է.Կառանև իր դիրքորոշումը հիմնավորելու համար համեմատական է անցկացնում ավարտված և չավարտված հանցագործությունների որակման կանոնների հետ և նշում. «Եթե կատարված արարքներից առաջինն ավարտված է, իսկ երկրորդը՝ չավարտված, օրինակ, եթե անձը կատարում է գողություն, հետո՝ գողության փորձ, ապա արարքներն այս

դեպքում պետք է որակվեն կրկնակիության և համակցության կանոնով, քանի որ քրեական պատասխանատվության հիմքերի տեսանկյունից ավարտված և չավարտված հանցագործությունների հանցակազմերը տարբեր են, այդքանով էլ անտրամաբանական կլինի, եթե միաբնույթ երկու ավարտվածի դեպքում արարքները որակվեն միայն կրկնակիության կանոնով, քանի որ անձը երկու ավարտվածի համար ավելի մեղմ է պատժվում, քան մեկ ավարտվածի և մեկ չավարտվածի համար⁹: Այստեղից էլ հեղինակը հետևություն է անում, որ կրկնակիությունը պետք է որակվի երկու հոդվածներով:

Որոշ պրակտիկ իրավաբաններ նույնպես գտնում են, որ կրկնակիության դեպքում կատարվածը պետք է որակել և համակցությամբ և կրկնակիությամբ: Սակայն նրանք այդպիսի որակման համար հիմք են ընդունում ոչ թե ավարտված և չավարտված հանցագործությունների որակման կանոնները, քանի որ նրանց կարծիքով, թե՛ ավարտված, թե՛ չավարտված հանցագործությունների դեպքում կատարվածը պետք է որակել՝ մեկ հոդվածով հղում կատարելով ընդհանուր մասի համապատասխան հոդվածի վրա, այլ տարբեր հոդվածներով նախատեսված կրկնակիություն առաջացնող հանցագործությունների որակման կանոնները: Բանն այն է, որ, ինչպես նշեցինք, տարբեր հոդվածներով նախատեսված կրկնակիություն առաջացնող հանցագործությունները որակվում են և՛ համակցությամբ, և՛ կրկնակիությամբ, ուստի ըստ նրանց՝ անտրամաբանական է, որ միևնույն հոդվածով նախատեսված հանցագործությունները

որ որակվեն մեկ հոդվածով, իսկ տարբեր հոդվածներով նախատեսված կրկնակիություն առաջացնող հանցագործությունները երկու հոդվածով, օրինակ, գողության և կողոպուտի դեպքում, քանի որ անտրամաբանական է, որպեսզի գողության և կողոպուտի դեպքում անձը ենթարկվում է պատասխանատվության երկու հոդվածով, իսկ երկու և ավելի գողության դեպքում մեկ հոդվածով:

Լ.Ինոգամովա-Խեգայր նույնպես նշում է, որ անտրամաբանական է, որ անձը **երկու միատես հանցագործության (ընդգծումը մերն է)**, կամ մեկ ավարտված և մեկ չավարտված հանցագործության համար ավելի խիստ է պատժվում, քան այն անձը, ով կատարել է, օրինակ, չորս ավարտված միաբնույթ հանցագործություններ, քանի որ, այս դեպքում խախտվում է արդարության սկզբունքը¹⁰, որն արտահայտվում է նրանով, որ պատիժ նշանակելիս դատարանն առաջին դեպքում պետք է ղեկավարվի համակցության կանոնով և նշանակված պատիժները լրիվ կամ մասնակի գումարի, ինչի արդյունքում կարող է առավել խիստ պատիժ նշանակվել, իսկ երկրորդի դեպքում՝ դատարանը սահմանափակվում է համապատասխան հոդվածի սանկցիայի առավելագույն սահմանով, սակայն հեղինակը գտնում է, որ թե՛ ավարտված, թե՛ չավարտված հանցագործությունների դեպքում պետք է կիրառել ոչ թե համակցության կանոնը, այլ կրկնակիության կանոնը: Բանն այն է, որ ըստ նրա, այս դեպքում կարող է առկա լինել կրկին դատապարտվելու անթույլատրելիության սկզբունքի խախտում: Կրկին դատապարտվելու անթույլատ-

Քրեական իրավունք

րելիության սկզբունքի խախտումն արտահայտվում է նրանով, որ եթե անձը երկու անգամ կատարում է հասարակ գողություն, ապա նրա արարքը պետք է որակվի որպես կրկին անգամ կատարված, այսինքն՝ հողվածի առավել ծանրացնող մասով, իսկ եթե սրա հետ մեկտեղ առաջին գողությունը որակվի նաև ինքնուրույն, ապա կստացվի, որ անձի կատարած առաջին գողությունը երկու անգամ արժանանում է քրեաիրավական գնահատականի՝ առաջին անգամ ինքնուրույն, իսկ երկրորդ անգամ՝ որպես կրկին անգամ կատարված: Սակայն քանի որ միևնույն արարքի համար կրկին դատվելն անթույլատրելի է, ուստի հեղինակը գտնում է, որ կատարվածը պետք է որակվի միայն կրկնակիության կանոնով, առանց համակցության¹¹:

Այն, որ թե՛ ավարտված, թե՛ չավարտված հանցագործությունները պետք է որակվեն մի հողվածով, բխում է նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի 33-րդ հողվածից, որի 3-րդ մասի համաձայն՝ հանցագործության նախապատրաստության և հանցավորձի համար պատասխանատվությունը վրա է հասնում սույն օրենսգրքի հատուկ մասի նույն հողվածով, ինչ ավարտված հանցագործության համար՝ հղում կատարելով սույն օրենսգրքի 34-րդ կամ 35-րդ հողվածին: Եթե այս կանոնը կիրառենք, ապա կստացվի հետևյալ կերպ, օրինակ, եթե անձը կատարում է գողություն հետո գողության փորձ, կամ հակառակը, ապա կատարվածը կորակվի հետևյալ կերպ՝ 34-177-րդ հողվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետ: Իսկ ինչ վերաբերում է այն հանգամանքին, թե կատարված երկու հանցագործություններից առաջինն է ավարտվել նախապատ-

րաստության կամ հանցավորձի փուլում, թե երկրորդը, ապա դա ցույց կտրվի դատավճռի նկարագրական-պատճառաբանական մասում:

Ինչևէ, համաձայնելով այն հեղինակների հետ, որ միևնույն հողվածով նախատեսված կրկնակիություն առաջացնող հանցագործությունները պետք է որակել բացառապես համապատասխան հողվածի կրկնակիության հատկանիշով՝ առանց համակցության, ինչը վերաբերում է նաև ավարտված և չավարտված հանցագործություններին, քանի որ հակառակ դեպքում խախտվում է կրկին դատապարտվելու անթույլատրելիության սկզբունքը, նշենք, որ արարքների որակման հիշյալ կանոնը լուծելով՝ մի խնդիր կառաջացնի մեկ այլ, ոչ պակաս կարևոր խնդիր:

Նախ՝ առաջարկված կանոնը, թեև բացառում է միևնույն հողվածով կամ հողվածի մասով նախատեսված հանցագործությունների կատարման դեպքում կրկին դատվելու անթույլատրելիության սկզբունքի խախտումը, սակայն չի բացառում այդ սկզբունքի խախտումը այն դեպքերում, երբ անձը կատարում է տարբեր հողվածներով նախատեսված կրկնակիություն առաջացնող հանցագործություններ: Բանն այն է, որ տարբեր հողվածներով նախատեսված կրկնակիություն առաջացնող հանցագործությունների դեպքում կատարվածը որակվում է ինչպես կրկնակիության, այնպես էլ համակցության կանոնով, ինչի արդյունքում անձի կատարած երկու արարքներից առաջին երկու անգամ գնահատվում է՝ առաջին անգամ ինքնուրույն, իսկ երկրորդ անգամ որպես կրկին անգամ կատարված:

Երկրորդ՝ կրկնակիությունը չի կարող ապահովել այն խնդրի իրականա-

ցումը, ինչի համար այն «ստեղծված է»: Խոսելով հանցագործությունների բազմակիության կողմից լուծման ենթակա խնդիրների մասին՝ տեսության մեջ նշվում է. «Քանի որ բազմակիությունը ցույց է տալիս ինչպես հանցագործությունների, այնպես էլ դրանք կատարող անձի հանրային բարձր վտանգավորությունը, ուստի այդպիսի հանցավորության դեմ պայքարի արդյունավետությունը մեծապես պայմանավորված է ռեպրեսիայի խստացումով»¹², մինչդեռ, առաջարկված կանոնը ցույց է տալիս, որ կապ չունի, թե անձը, օրինակ, երկու անգամ է գողություն կատարել, թե տասը, միևնույն է, նրա արարքը պետք է որակվի միայն կրկնակիության հատկանիշով՝ 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետ, եթե անգամ ընդունենք այն մոտեցումը, որ կրկնակիության դեպքում կատարվածը պետք է որակել ինչպես կրկնակիության, այնպես էլ համակցության կանոնով, ապա միևնույն է, կրկնակիությունը չի կարող լուծել իր առջև դրված խնդիրները:

Բանն այն է, որ եթե անձը 10 անգամ կատարել է գողություն, ապա, միևնույն է, նրա կատարած 10 հանցագործությունները հնարավոր չի լինում քրեաիրավական որակման մեջ արտացոլել, քանի որ, եթե առաջինը որակենք ինքնուրույն, միևնույն է, մնացած ինը կլանվում են կրկնակիության հատկանիշի կողմից¹³, մինչդեռ, եթե անձը, օրինակ, 10 անգամ տարբեր հաջորդականությամբ կատարեր գողություն, կողոպուտ, խարդախություն, ավազակություն և այլն, ապա կատարված յուրաքանչյուր հանցագործություն պետք է որակել համակցության և միաժամանակ

կրկնակիության կանոնով, քանի որ քրեական պատասխանատվության հիմքերի տեսանկյունից դրանք տարբեր հանցակազմեր են: Հետևաբար, ստացվում է, որ տարբեր հոդվածներով նախատեսված հանցանքների կատարման դեպքում ռեպրեսիան ապահովվում է, քանի որ կատարվածը որակվում է համակցությամբ, հետևաբար և պատիժը նշանակվում է համակցության կանոնով՝ լրիվ կամ մասնակի գումարման սկզբունքով, իսկ միևնույն հոդվածով նախատեսված հանցանքների դեպքում՝ ոչ, քանի որ այս դեպքում պատիժը նշանակվում է հոդվածի սանկցիայի շրջանակում: Մինչդեռ, կրիմինոլոգիայում համընդհանուր ճանաչում է ստացել այն մոտեցումը, որ միևնույն հանցանքի պարբերաբար կատարումը ցույց է տալիս այն կատարող անձի առավել մեծ հանրային վտանգավորության մասին, քան այն անձի, ով կատարում է տարբեր հանցագործություններ, քանի որ առաջինը մասնագիտանում է կոնկրետ տեսակի հանցանքի կատարման մեջ, նրա մոտ ձևավորվում են կայուն կրիմինոգեն հակումներ¹⁴:

Հետևաբար, ոչնչով արդարացված չէ այն իրավիճակը, որ կրկնակիության դեպքում անձն առավել մեղմ է պատժվում, քան համակցության դեպքում: Հանգամանք, որը կասկածի տակ է դնում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածում ամրագրված՝ արդարության և պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքի գոյությունը:

Կարծում ենք՝ քրեական պատասխանատվության տարբերակումը միևնույն հոդվածով կամ հոդվածի

Քրեական իրավունք

մասով նախատեսված հանցագործությունների դեպքում, որոնցից ոչ մեկի համար անձը դատապարտված չի եղել, պետք է կառուցվի այն նույն տրամաբանությամբ, ինչ տարբեր հոդվածներով նախատեսված հանցագործությունների դեպքում, այլ կերպ՝ քրեական պատասխանատվության տարբերակումը երկու գողության կամ կողոպուտի դեպքում պետք է հիմնվի նույն տրամաբանության վրա, ինչ, օրինակ, կողոպուտի և առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառելու դեպքում¹⁵: Իսկ սա հնարավոր է ապահովել միայն երկու և ավելի հանցագործություններին քրեաիրավական գնահատական տալու հարցում օրենսդրական հիմնարար փոփոխություններ մտցնելու ճանապարհով:

Ելնելով վերոշարադրյալից՝ կարծում ենք՝ նպատակահարմար է հրաժարվել կրկնակիության ինստիտուտից, որն ինչպես նշեցինք՝

1. օրյեկտիվորեն չի կարող ապահովել հանցագործությունների բազմակիության գործառույթների իրականացումը.

2. խախտում է կրկին դատապարտվելու անթույլատրելիության սկզբունքը.

3. խախտում է արդարության և

պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքը.

4. կասկածի տակ է դնում իրավական որոշակիության սկզբունքը:

Կրկնակիության իստիտուտից հրաժարվելու դեպքում անհրաժեշտ է փոփոխության ենթարկել նաև համակցության ինստիտուտը, մասնավորապես՝ չ՛չ քրեական օրենսգրքի 20-րդ հոդվածում համակցությունը պետք է բնորոշել հետևյալ կերպ.

«Հանցագործությունների համակցություն է համարվում միևնույն անձի կողմից երկու և ավելի հանցագործությունների կատարումը, որոնցից ոչ մեկի համար նա դատապարտված չի եղել»:

Արդյունքում երկու և ավելի հանցագործությունների կատարումը, որոնցից ոչ մեկի համար անձը դատապարտված չի եղել, կորակվի համակցության կանոնով, անկախ այն բանից, թե կատարվածը նախատեսված է միևնույն հոդվածով կամ հոդվածի մասով, թե տարբեր հոդվածներով: Իսկ դատվածության դեպքում անձի կատարած երկրորդ հանցագործությունը կորակվի ըստ փաստացի կատարվածի, իսկ դատվածությունը հաշվի կառնվի պատիժ նշանակելիս՝ որպես ռեցիդիվ:

1. չ՛չ քրեական իրավունք, ընդհանուր մաս, Երևան, 2003, էջ 313:

2. Թվում է, թե բերած օրինակում առկա է հանցագործությունների համակցություն, քանի որ երկրորդ կողոպուտն իր մեջ պարունակում է միևնույն հոդվածի տարբեր մասերով նախատեսված հատկանիշներ՝ կրկնակիությունը՝ 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետ և առանձնապես խոշոր չափը՝ 176-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետ: Սակայն, քանի որ կրկնակիությունը կլանվում է առանձնապես խոշոր չափի կողմից, հետևաբար ստացվում է, որ անձի կատարած երկրորդ արարքում առկա է միայն 176-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետի հատկանիշը, իսկ որպեսզի կատարված երկու հանցանքները որակվեն

համակցության կանոնով պարտադիր է, որպեսզի կատարված հանցանքները նախատեսված լինեն կամ տարբեր հոդվածներով կամ միևնույն հոդվածի տարբեր մասերով, ուստի կատարվածը չի կարող որակվել նաև համակցության կանոնով:

3. Հետաքրքիրն այն է, որ չ՛չ քրեական օրենսգրքում կապված կրկնակիության հետ առկա է նաև մեկ այլ թերություն: Ինչպես նշեցինք հանցանքը կարող է որակվել կրկնակիության կանոնով /հատկանիշով/, եթե հատուկ մասի համապատասխան հոդվածում այն նշված է որպես տվյալ հանցակազմը որակյալ դարձնող հատկանիշ, քանի որ այլ կերպ հնարավոր չէ արարքը որակել կրկնակիության հատկանիշով:

Մինչդեռ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի վերաբերյալ թույլ է տալիս նշել, որ ընդհանուր մասում կրկնակիությունն այդ տրամաբանությամբ չէ սահմանված: Բանն այն է, որ հատուկ մասում նշված լինելու տրամաբանությամբ, արարքը կրկնակիության հատկանիշով որակելու նպատակով պայմանավորված, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ուղղակիորեն սահմանված է, որ տարբեր հոդվածներով նախատեսված երկու կամ ավելի հանցանք կատարելը կրկնակի է համարվում միայն Քրեական օրենսգրքի հատուկ մասով նախատեսված դեպքերում: Այստեղ հարց է ծագում. եթե արարքը կրկնակիության հատկանիշով որակելու համար պարտադիր է, որպեսզի հատուկ մասի համապատասխան հոդվածում կրկնակիությունը սահմանված լինի որպես տվյալ հանցակազմը որակյալ դարձնող հատկանիշ, ապա ՀՀ քրեական օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ինչու է նշվում միայն տարբեր հոդվածներով նախատեսված հանցագործությունների մասին. չէ՞ որ այս կանոնը կիրառելի է կրկնակիության բոլոր դեպքերի համար: Նկատենք, որ պատասխանը մեկն է. օրենսդիրը անհետևորդականություն է դրսևորել կրկնակիության ինստիտուտը կանոնակարգելիս: Խնդիրն այն է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 21-րդ հոդվածն ունի ներքին հակասություն: Փաստորեն, մի դեպքում՝ 21-րդ հոդվածի 1-ին մասում խոսվում է կրկնակիության՝ որպես բազմակիության տեսակի մասին, իսկ մյուս դեպքում՝ 21-րդ հոդվածի 3-րդ մասում կրկնակիության որպես հանցակազմի հատկանիշի մասին:

4. Հանգամանք, որը վկայում է այն մասին, որ կասկածի տակ է դրվում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածով ամրագրված արդարության և պատասխանատվության անհատականացման, ինչպես նաև 6-րդ հոդվածում ամրագրված օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքները:

5. **Կրճարյաց Բ.Ո.** Общая теория квалификации преступлений. М., 2006, с. 267.

6. Հանցանքը կարող էր որակվել կրկնակիության հատկանիշով, եթե հատուկ մասից բացառվեր կրկնակիության հատկանիշը, իսկ ընդհանուր մասում՝ կրկնակիությունը սահմանող հոդվածում նշվեր, որ արարքում կրկնակիության հատկանիշը ցույց տալու համար հղում է կատարվում ընդհանուր մասի կրկնակիությունը սահմանող հոդվածի վրա, ինչպես դա արվում է հանցագործության նախապատրաստության և հանցավորձի դեպքում, օրինակ, 141-րդ և 21-141-րդ հոդվածներ: Այլ կերպ ասած, եթե օրենքում նշված լիներ, որ կրկնակիության հատկանիշով արարքը որակելիս հատուկ մասի համապատասխան հոդվածի հետ մեկտեղ հղում է կատարվում ընդհանուր մասի կրկնակիությունը սահմանող հոդվածի վրա, ապա հարցը կհամարվեր լուծված, և վերևում թվարկված բոլոր հիմնախնդիրները կստանալին իրենց լուծումը, սակայն այստեղ այլ հարցեր են առաջանում: Խնդիրն այն է, որ նման պայմաններում կրկնակիությունը կիմաստագրվի, որովհետև ռեպրեսիայի հարցը չի լուծի, քանի որ յուրաքանչյուր դեպքում ռեպրեսիան կապահովվի համակցության շնորհիվ, ուստի առավել տրամաբանական կլինի կրկնակիությունն ընդհանրապես բացառել քրեական օրենսգրքից, իսկ դրա փոխարեն համակցու-

թյան հասկացության մեջ նշվի, որ համակցություն են առաջացնում ինչպես տարբեր հոդվածներով, այնպես էլ միևնույն հոդվածով նախատեսված հանցանքների կատարումը:

7. Վ.Պ. Մավրովը գրում է. «Կատարվածը կրկնակիության հատկանիշով որակել նշանակում է, որ անձը ենթարկվում է քրեական պատասխանատվության միաժամանակ մի քանի միանման հանցագործությունների համար, կամ մի արարքի համար, սակայն որը կատարվել է կրկին անգամ»: Այսպիսով, արարքի կրկնակիության հատկանիշով որակումն իր մեջ ընդգրկում է առաջին և դրան հաջորդող բոլոր միանման արարքները: Կրա համար, ըստ հեղինակի, իմաստ չունի առաջին արարքը հատուկ արտացոլելը, քանի որ անհրաժեշտություն չկա արտացոլել նաև դրան հաջորդող հանցագործությունները: **Малков В.П.** Множественность преступлений и ее формы по советскому уголовному праву. Казань, 1982, с. 82.

8. **Караев Т.Э.** Повторность преступлений. М., 1983, с. 52-53.

9. **Людмила Иногамова-Хегай** Неоднократность и конкуренция норм: некоторые спорные вопросы квалификации преступлений и назначения наказания // Уголовное право, 2/2002, с. 6.

10. **Людмила Иногамова-Хегай** Неоднократность и конкуренция норм: некоторые спорные вопросы квалификации преступлений и назначения наказания // Уголовное право, 2/2002, с. 32.

11. **Федор Бразжик** Множественность преступлений-отражение их совокупной общественной опасности. // Уголовное право, 3/2000, с. 7. **Владислав Щельцов** Проблемы конструирования института множественности преступлений // Уголовное право, 1/2001, с. 43.

12. Ավելին, այս դեպքում կատարվի, որ անձի կատարած առաջին արարքը հաջորդ իննի հետ արժանանում է գնահատականի, ինչի արդյունքում խախտվում է կրկին դատվելու անթույլատրելիության սկզբունքը:

13. **Федор Бразжик** Множественность преступлений-отражение их совокупной общественной опасности. // Уголовное право, 3/2000, с. 7. **Владислав Щельцов** Проблемы конструирования института множественности преступлений // Уголовное право, 1/2001, с. 43.

14. Վաղիսյակ Շապելովը նշում է. «Ռեպրեսիայի խստացումը տարբեր հոդվածներով կամ միևնույն հոդվածի տարբեր մասերով նախատեսված հանցանքների դեպքում, ի տարբերություն միևնույն հոդվածով կամ հոդվածի մասով նախատեսված հանցագործությունների, ոչնչով արդարացված չէ: Ավելին, քանի որ տարբեր հոդվածներով նախատեսված հանցագործությունները հաճախ կատարվում են մի արարքով, հետևաբար, ընդհանրապես արդարացված չէ, որպեսզի այդ հանցագործությունների դեպքում ռեպրեսիան խստացվի այն պատճառով, որ այդ հանցագործությունները ուսնձգում են տարբեր օրելիությունից դեմ // **Владислав Щельцов** Проблемы конструирования института множественности преступлений // Уголовное право, 1/2001, с. 43.

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՒՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԸ
(ԱՅՍՈՒՒՆԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով «Առեքսիմբանկ» ՓԲԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն) վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 02.07.2008 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ դիմումի Արթուր Հունանյանի ընդդեմ ՀՀ ԱՆ դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության Երևանի ստորաբաժանման (այսուհետ՝ Ծառայություն) հարկադիր կատարողի և Ընկերության՝ Ծառայության ավագ հարկադիր կատարողի 14.01.2004 թվականի որոշումն անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ Արթուր Հունանյանը պահանջել է անվավեր ճանաչել գումար բռնագանձելու վերաբերյալ կատարողական վարույթ հարուցելու մասին հարկադիր կատարողի 14.01.2004 թվականի որոշումը:

Աջափնյակ և Դավթաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 19.01.2005 թվականի վճռով Արթուր Հունանյանի դիմումը բավարարվել է:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 02.07.2008 թվականի որոշմամբ Ընկերության վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, Աջափնյակ և Դավթաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 19.01.2005 թվականի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Ընկերությունը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

1) Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 52-րդ, 219-րդ հոդվածների պահանջները:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Գործի նյութերում առկա է Վճռաբեկ դատարանի 26.05.2005 թվականի որոշումը, որով հաստատվել է Ընկերության, Արթուր Հունանյանի և Լուսյա Անուշյանի հաշտության համաձայնությունը, որն իր մեջ ներառում է սույն գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքներ:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

Մինչդեռ, Վերաքննիչ դատարանը, Վճռաբեկ դատարանի որոշումը ոչ միայն բավարար հիմք չի համարել սույն գործի լուծման համար, այլև դատական ակտում ապացուցված հանգամանքները կրկին է քննարկել:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 02.07.2008 թվականի որոշումը և գործի վարույթը կարճել:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1. Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին աստիճանի դատարանի 29.01.2001 թվականի թիվ 2-197 կատարողական թերթի համաձայն՝ Արթուր Հունանյանից հոգուտ «Առէքսիմբանկ» ՓԲԸ-ի պետք է բռնագանձել 23.963 ԱՄՆ դոլարին համարժեք դրամ՝ բռնագանձումը տարածելով գրավադրված գույքի՝ ք. Երևան, Վարդանանց փողոցի 7-րդ շենքի թիվ 33 բնակարանի վրա:

2. Գույքը հանձնելու մասին 15.11.2001թ. պայմանագրի համաձայն՝ հարկադիր կատարողը գրավադրված՝ Վարդանանց փողոցի 7-րդ շենքի 33-րդ բնակարանը, կայացած աճուրդի 22.400 ԱՄՆ դոլարին համարժեք դրամ մեկնարկային գնով, սեփականության իրավունքով հանձնել է պարտատիրոջը, իսկ վերջինս ընդունել է գույքը գրավով ապահովված պահանջի համապատասխան գումարի դիմաց:

3. ՀՀ ԱՆ ԴԱՀԿ ծառայությանը հասցեագրված Ընկերության 12.01.2004թ. թիվ 07/16 գրության համաձայն՝ 10.01.2004 թվականի դրությամբ, Արթուր Հունանյանի պարտքը «Առէքսիմբանկ» ՓԲԸ-ին կազմում է 12.558,41 ԱՄՆ դոլար (այդ թվում՝ գումարի նկատմամբ հաշվարկված բանկային տոկոսները):

4. Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին աստիճանի դատարանի 25.12.2003 թվականի վճռով ճանաչվել է Արթուր Հունանյանի սեփականության իրավունքը ք. Երևան, Վարդանանց փողոց 7-րդ շենք, թիվ 33 բնակարանի վրա կառուցված 148 քմ ընդհանուր մակերեսով վերնահարկի և ձեղնահարկի նկատմամբ:

5. Ընկերության պահանջով ՀՀ ԱՆ դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայության Երևանի բաժնի ավագ հարկադիր կատարողի 14.01.2004թ. որոշմամբ 29.01.2001թ.-ի թիվ 2-197 կատարողական թերթի հիման վրա հարուցվել է կատարողական վարույթ, որի ընթացքում հարկադիր կատարողի 14.01.2004 թվականի որոշմամբ արգելանք է դրվել ք. Երևան, Վարդանանց 7-րդ շենք, թիվ 33 բնակարանի վրա կառուցված 148 քմ ընդհանուր մակերեսով վերնահարկի և ձեղնահարկի, ինչպես նաև այլ գույքի վրա՝ 12.558,41 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամի չափով:

6. Հարկադիր կատարողի 15.09.2004թ. որոշմամբ կարճվել է 14.01.2004 թվականի որոշմամբ հարուցված կատարողական վարույթը՝ կատարողական թերթի պահանջները փաստացի կատարելու հիմքով:

7. Վճռաբեկ դատարանի 26.05.2005թ. թիվ 3-337 (ՎԴ) որոշման համաձայն՝ Վճռաբեկ դատարանը, քննարկելով ՀՀ քաղաքացիական գործերով վերաքննիչ դատարանի 16.12.2004թ. վճռի դեմ Արթուր Հունանյանի ներկայա-

Դատական պրակտիկա

ցուցչի վճռաբեկ բողոքը քաղաքացիական գործով ըստ հայցի Արթուր Հունանյանի ընդդեմ ՀՀ ԱՆ դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության Երևանի ստորաբաժանման՝ աճուրդն անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին, և ըստ հայցի Լուսյա Անուշյանի ներկայացուցչի ընդդեմ ՀՀ ԱՆ դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության Երևանի ստորաբաժանման՝ աճուրդը և աճուրդով գնված բնակարանի առուծախի պայմանագիրն անվավեր ճանաչելու և անվավերության հետևանքներ կիրառելու պահանջի մասին, որոշել է հաստատել կողմերի միջև կնքված հաշտության համաձայնությունը և կարճել քաղաքացիական գործի վարույթը:

Հաշտության համաձայնության 2-րդ կետում նշված է, որ Ընկերությունն ընդունում է, որ «Երևանի Վարդանանց փողոց 7-րդ շենք թիվ 33 ա /վերնահարկ և ձեղնահարկ/ բնակարանը վերաձևակերպվի Արթուր Հունանյանի անվամբ կամ գրանցված մնա և տրվի սեփականության իրավունքի վկայական», իսկ 4-րդ կետով սահմանվել է, որ հաշտության համաձայնությունը պալատի կողմից հաստատվելուց հետո կողմերը միմյանց նկատմամբ որևէ պահանջ /բացառությամբ հաշտության համաձայնության պարտավորություններից/ չունեն:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները.

Քննելով վճռաբեկ բողոքը վերը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ բողոքը հիմնավոր է մասնակիորեն հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 219-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանն իրավունք չունի նոր ապացույց ընդունելու և բողոքը քննելիս հիմնվում է միայն այն ապացույցների վրա, որոնք ներկայացվել են առաջին ատյանի դատարանին: Եթե առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ ապացույցը չի ներկայացվել կողմերի կամքից անկախ հանգամանքներով, ապա վերաքննիչ դատարանը բեկանում է գործը և այն ուղարկում համապատասխան առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության, եթե գտնում է, որ ապացույցն էական նշանակություն ունի գործի լուծման համար:

Սույն գործի վերաքննության փուլում Ընկերության կողմից ներկայացվել է Վճռաբեկ դատարանի 26.05.2005թ. թիվ 3-337 (ՎԳ) որոշումը, որը թե հայցվորը և թե պատասխանողը հնարավորություն չեն ունեցել ներկայացնելու ստորադաս դատարան, քանի որ այն Վճռաբեկ դատարանի կողմից հրապարակվել է սույն գործի՝ առաջին ատյանի դատարանում դատաքննության ավարտից հետո: Բացի այդ, վերոնշյալ դատական ակտն էական նշանակություն ունի գործի քննության համար, քանի որ դրանով հաստատվել է կողմերի հաշտության համաձայնությունը:

Այսպիսով, սույն գործի փաստերից հետևում է, որ Վճռաբեկ դատարանի 26.05.2005թ. թիվ 3-337 (ՎԳ) որոշումն առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ չի ներկայացվել կողմերի կամքից անկախ հանգամանքներով, և նշված ապացույցն էական նշանակություն ունի գործի լուծման համար: Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վերաքննիչ

Դատական պրակտիկա

դատարանը, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 219-րդ հոդվածի հիմքով, պետք է բեկաներ Աջափնյակ և Դավթաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 19.01.2005 թվականի թիվ 2-203 վճիռը և գործն ուղարկեր ստորադաս դատարան՝ նոր քննության:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարություն օրենսգրքի 228-րդ հոդվածի ուժով վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով՝ վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 02.07.2008 թվականի որոշումը, և գործն ուղարկել Վարչական դատարան՝ նոր քննության:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 – 2 (114 – 116)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

85

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՈՐՈՇՈՄ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով Մամիկոն Մանուկյանի վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 01.04.2008 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Մամիկոն Մանուկյանի ընդդեմ «Հայփոստ» փակ բաժնետիրական ընկերության (այսուհետ՝ Ընկերություն), Ընկերության արհմիութենական կոմիտեի՝ որոշակի ժամկետով կնքված աշխատանքային պայմանագիրն անորոշ ժամկետով կնքված պայմանագիր համարելու, Ընկերության գլխավոր տնօրենի 02.10.2002թ. թիվ 287 հրամանը, 14.06.2007թ. ծանուցումը, 26.06.2007թ. թիվ 110-03 հրամանը, 09.07.2007թ. թիվ 255 հրամանն անվավեր ճանաչելու, հարկադիր պարապուրդի ամբողջ ժամանակահատվածի համար վճարելու և այդ գումարի նկատմամբ տուժանք վճարելու պահանջների մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ Մամիկոն Մանուկյանը պահանջել է Ընկերության հետ որոշակի ժամկետով կնքված աշխատանքային պայմանագիրը համարել անորոշ ժամկետով կնքված պայմանագիր, անվավեր ճանաչել Ընկերության գլխավոր տնօրենի 02.10.2002թ. թիվ 287 հրամանը, 14.06.2007թ. ծանուցումը, 26.06.2007թ. թիվ 110-03 հրամանը, 09.07.2007թ. թիվ 255 հրամանը, ինչպես նաև Ընկերությունից բռնագանձել հարկադիր պարապուրդի ամբողջ ժամանակահատվածի համար և այդ գումարի նկատմամբ տուժանքի գումարը:

Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 28.12.2007 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 01.04.2008 թվականի որոշմամբ Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 28.12.2007 թվականի վճիռը բեկանվել է և գործն ուղարկվել նույն դատարան՝ նոր քննության:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Մամիկոն Մանուկյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, փաստարկները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում՝ ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի պահանջները, որի արդյունքում խախտել է

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 95-րդ հոդվածը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Մամիկոն Մանուկյանի կողմից կատարված աշխատանքը չի կրել ժամանակավոր բնույթ, ուստի նրա հետ չէր կարող կնքվել ժամկետային աշխատանքային պայմանագիր:

Այսպես, Մամիկոն Մանուկյանը Ընկերությունում աշխատել է 2001 թվականից որպես Ընկերության իրավաբանական վարչության պետ, կատարելով նույն աշխատանքը, որի պայմաններում նրա հետ աշխատանքային իրավա-հարաբերությունները չէին կարող կարգավորվել որոշակի ժամկետով կնքված պայմանագրով:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 01.04.2008 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 28.12.2007 թվականի վճռին:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը`

1. Ընկերության և Մամիկոն Մանուկյանի միջև 25.07.2006 թվականին կնքվել է թիվ 362 աշխատանքային պայմանագիրը մինչև 31.12.2006 թվականը, որով Մամիկոն Մանուկյանը նշանակվել է աշխատանքի Ընկերության իրավաբանական վարչության պետ:

Վերոհիշյալ պայմանագրով նախատեսված ժամկետը լրանալուց հետո 01.01.2007 թվականին կնքվել է նոր ժամկետային թիվ 329 աշխատանքային պայմանագիրը մինչև 30.06.2007 թվականը:

2. Ընկերության գլխավոր տնօրենի 26.06.2007 թվականի թիվ 110-13 հրամանով պայմանագրի ժամկետը լրանալու հիմքով Մամիկոն Մանուկյանն ազատվել է զբաղեցրած պաշտոնից:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքերի սահմաններում` Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բողոքը հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 94-րդ հոդվածի համաձայն` աշխատանքային պայմանագիրը կնքվում է`

1. անորոշ ժամկետով, եթե աշխատանքային պայմանագրում դրա գործողության ժամկետը նշված չէ.

2. որոշակի ժամկետով, եթե աշխատանքային պայմանագրում դրա գործողության ժամկետը նշված է:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն քաղաքացիական գործով անհրաժեշտ է պատասխանել հետևյալ իրավական հարցերին.

1) *արդյո՞ք կարող է կնքվել որոշակի ժամկետով աշխատանքային պայմանագիր` անկախ կատարվելիք աշխատանքի բնույթից կամ կատարման պայմաններից.*

2) *որո՞նք են որոշակի ժամկետով աշխատանքային պայմանագիր կնքելու*

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

համար նախատեսված պայմանների բացակայությամբ կնքված պայմանագրի իրավական հետևանքները.

1) Որոշակի ժամկետով աշխատանքային պայմանագրի կնքման օրինականության մասին:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 95-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին պարբերության համաձայն՝ որոշակի ժամկետով աշխատանքային պայմանագիր է կնքվում, եթե աշխատանքային հարաբերությունները չեն կարող որոշվել անորոշ ժամկետով՝ հաշվի առնելով կատարվելիք աշխատանքի բնույթը կամ կատարման պայմանները, եթե նույն օրենսգրքով կամ օրենքով այլ բան նախատեսված չէ: Նույն հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերի համաձայն՝ ընտրովի պաշտոններում աշխատողների հետ աշխատանքային պայմանագիրը կնքվում է ընտրված ժամանակահատվածով. աշխատանքային պայմանագիրը որոշակի ժամկետով կարող է կնքվել նաև, եթե աշխատողը գործատուին մատուցում է անձնական բնույթի ծառայություններ, աշխատանքը կատարում են տնաշխատները, կատարվում է համատեղությամբ աշխատանք, կատարվում են սեզոնային աշխատանքներ, կատարվում է ժամանակավոր (մինչև երկու ամիս ժամկետով) աշխատանք:

Վերոնշյալ հոդվածից հետևում է, որ որոշակի ժամկետով աշխատանքային պայմանագիրը հանդիսանում է **բացառություն ընդհանուր կանոնից**, այսինքն, **որպես կանոն, աշխատանքային հարաբերությունները պետք է կարգավորվեն անորոշ ժամկետով պայմանագրով և միայն բացառիկ դեպքերում է թույլատրելի որոշակի ժամկետով աշխատանքային պայմանագրի կնքումը**: Այսինքն, որոշակի ժամկետով աշխատանքային պայմանագիր կարող է կնքվել միայն այն դեպքերում, երբ կատարվելիք աշխատանքը կամ կատարման պայմանները կրում են ոչ մշտական բնույթ կամ առկա են ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 95-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերով սահմանված նախապայմանները (տես օրինակ՝ Սուրեն Մկրտումյանի ընդդեմ «ՎՏԲ-Հայաստան բանկ» ՓԲԸ-ի՝ աշխատանքային պայմանագրի մասը, ազատման հրամանը, աշխատանքում վերականգնելու և հարկադիր պարապուրդի գումարը բռնագանձելու պահանջի մասին քաղաքացիական գործով Վճռաբեկ դատարանի 23.05.2008 թվականի թիվ 3-321 որոշումը):

Սինչդեռ, Վերաքննիչ դատարանը, առանց անդրադառնալու և գնահատման առարկա դարձնելու սույն քաղաքացիական գործով առկա աշխատանքային իրավահարաբերության բնույթը և նման իրավահարաբերության առկայության պայմաններում՝ ժամկետային աշխատանքային պայմանագրի կնքման օրինաչափության հարցը, հայցի մերժման հիմքում դրել է այն հանգամանքը, որ Մամիկոն Մանուկյանի հետ կնքված աշխատանքային պայմանագիրը լուծվել է ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 111-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան (որոշակի ժամկետով կնքված աշխատանքային պայմանագրի լուծումը նրա գործողության ժամկետը լրանալու պատճառով)՝ գնահատելով հայցվորին աշխատանքից ազատելու գործընթացի իրավաչափության հարցը:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Մասնավորապես, Վերաքննիչ դատարանը, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան, բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտությամբ չի գնահատել հայցվորի և Ընկերության միջև կնքված աշխատանքային պայմանագրի 2.1 և 2.2 կետերով սահմանված՝ աշխատողի իրավունքների և պարտականությունների ցանկը, որով հիմնավորվում է, որ հայցվորի աշխատանքը կրել է մշտական բնույթ:

2) Որոշակի ժամկետով աշխատանքային պայմանագիր կնքելու համար նախատեսված պայմանների բացակայությամբ կնքված պայմանագրի իրավական հետևանքների մասին:

«Եվրոպական սոցիալական խարտիայի» 24-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ աշխատանքից ազատվելու դեպքերում աշխատողների պաշտպանվածության իրավունքի արդյունավետ կիրառումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են ճանաչել՝ աշխատանքից միայն այնպիսի հիմնավոր պատճառներով ազատվելու աշխատողի իրավունքը, որոնք կապված են նրա ընդունակությունների կամ վարքի հետ կամ հիմնված են ձեռնարկության, հաստատության կամ ծառայության գործնական պահանջների վրա:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի համաձայն՝ աշխատանքային պայմանագիրը լուծվում է՝ 1) կողմերի համաձայնությամբ, 2) պայմանագրի գործողության ժամկետը լրանալու դեպքում, 3) աշխատողի նախաձեռնությամբ, 4) գործատուի նախաձեռնությամբ, 5) նույն օրենսգրքով նախատեսված այլ դեպքերում:

Սույն քաղաքացիական գործի փաստերի համաձայն՝ Մամիկոն Մանուկյանի և Ընկերության միջև կնքված աշխատանքային պայմանագիրը լուծվել է գործատուի նախաձեռնությամբ՝ հայցվորի ընդունակության կամ վարքի, ինչպես նաև ձեռնարկության, հաստատության կամ ծառայության գործնական պահանջների հետ առնչություն չունեցող հիմքով:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ կոլեկտիվ և աշխատանքային պայմանագրերը չեն կարող բովանդակել այնպիսի պայմաններ, որոնք աշխատանքային օրենսդրությամբ, աշխատանքային իրավունքի նորմեր պարունակող այլ նորմատիվ իրավական ակտերով սահմանված աշխատանքային պայմանների համեմատ վատթարացնում են աշխատողի դրությունը: Եթե կոլեկտիվ կամ աշխատանքային պայմանագրերով սահմանված պայմանները հակասում են նույն օրենսգրքին, օրենքներին, այլ նորմատիվ իրավական ակտերին, ապա այդ պայմաններն իրավաբանական ուժ չունեն:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ որոշակի ժամկետով աշխատանքային պայմանագիր կնքելու համար անհրաժեշտ հիմքերի բացակայության պայմաններում կնքված պայմանագիրը առաջացնում է գործատուի կողմից աշխատողի աշխատանքային իրավունքների և երաշխիքների սահմանափակում, հետևաբար, նման պայմանագիրը պետք է համարվի անորոշ ժամկետով կնքված և դրա նկատմամբ պետք է կիրառվեն անորոշ ժամկետով պայմանագրի նկատմամբ կիրառելի նորմերը:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքը հիմնավոր համարելով Վճռաբեկ

Դատական պրակտիկա

դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի ուժով վերանայվող դատական ակտը բեկանելու համար:

Միաժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետով սահմանված՝ առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում, Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալով Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 01.04.2008 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 28.12.2007 թվականի վճռին:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՈՒՐԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՈՒՐԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՈՒՐԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով Սասուն Պասկևիչյանի վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 15.02.2005 թվականի վճռի դեմ՝ ըստ հայցի ՀՀ կառավարությանն առընթեր մաքսային պետական կոմիտեի (այսուհետ՝ Կոմիտե) ընդդեմ Սասուն Պասկևիչյանի՝ մաքսային կանոնների խախտման համար վարչական տուգանքի և պետական տուրքի գումարները բռնագանձելու պահանջների մասին և հակընդդեմ հայցի՝ Կոմիտեի 10.11.2003 թվականի վարչական տույժ կիրառելու մասին որոշումն անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ Կոմիտեն պահանջել է Սասուն Պասկևիչյանից բռնագանձել մաքսային կանոնների խախտման համար վարչական տուգանքի և պետական տուրքի գումարները:

Հակընդդեմ հայցով դիմելով դատարան՝ Սասուն Պասկևիչյանը պահանջել է անվավեր ճանաչել վարչական տույժ կիրառելու մասին Կոմիտեի 10.11.2003 թվականի որոշումը:

Ավան և Նոր-Նորք համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 11.10.2004 թվականի վճռով հայցը մերժվել է, իսկ հակընդդեմ հայցը՝ բավարարվել:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 15.02.2005 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Սասուն Պասկևիչյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում՝ ներքոհիշյալ հիմնավորմամբ.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 78-րդ հոդվածը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը գործը քննել է պատասխանողի բացակայությամբ, առանց դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին պատշաճ ձևով ծանուցելու:

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 – 2 (114 – 116)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

Վերաքննիչ դատարանը Սասուն Պասկեհիչյանին հասցեագրված ծանուցագրերն ուղարկել է Երևանի Գ-այի պողոտա 25, բնակարան 21 հասցեով: Մինչդեռ, առաջին ատյանում դատաքննության ժամանակ Սասուն Պասկեհիչյանի կողմից 06.10.2004 թվականին ներկայացված հակընդդեմ հայցից պարզվել է, որ վերջինս բնակվում է Երևանի Բաղրամյան 1-ին նրբանցք, թիվ 26 տանը: Հետևաբար, Վերաքննիչ դատարանը, գործին մասնակից չդարձած անձի իրավունքների վերաբերյալ վճիռ կայացնելով, չի ապահովել պատասխանողի մասնակցությունը գործի քննությանը՝ զրկելով վերջինիս «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքներից:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 15.02.2005 թվականի վճիռը և գործն ուղարկել նոր քննության:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) Վերաքննիչ դատարանը դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին Սասուն Պասկեհիչյանին ծանուցել է Երևանի Գ-այի պողոտա 25, բնակարան 21 հասցեով, մինչդեռ հակընդդեմ հայցի համաձայն՝ վերջինս բնակվում է Երևանի Բաղրամյան 1-ին նրբանցք, թիվ 26 տանը:

2) 15.02.2005 թվականի դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին Սասուն Պասկեհիչյանին պատշաճ ձևով տեղեկացնելու վերաբերյալ գործում որևէ ապացույց առկա չէ:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները.

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքերի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բողոքը հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 78-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ գործին մասնակցող անձինք դատական ծանուցագրերով տեղեկացվում են դատական նիստի կամ առանձին դատավարական գործողություններ կատարելու ժամանակի և վայրի մասին: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ ծանուցագիրն ուղարկվում է պատվիրված նամակով՝ հանձնման մասին ծանուցմամբ կամ հաղորդագրության ձևակերպումն ապահովող կապի այլ միջոցների օգտագործմամբ կամ հանձնվում է ստացականով: Սա ենթադրում է գործին մասնակցող անձանց դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին իրազեկելու կապակցությամբ դատարանի ակտիվ գործողություններ, որոնք պետք է իրականացվեն միայն վկայակոչված հոդվածով նախատեսված միջոցների և եղանակների օգտագործմամբ: Ընդ որում, անկախ ծանուցման եղանակից, ծանուցումը պետք է լինի այնպիսին, որով հնարավոր է ապացուցել գործին մասնակցող անձին (անձանց) դատական նիստի մասին տեղեկացնելու փաստը:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Վերաքննիչ դատարանը, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 78-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան, Սասուն Պասկեհիչյանին պատշաճ ձևով չի տեղեկացրել

Դատական պրակտիկա

դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին, գործը քննել է նրա բացակայությամբ ու վճիռ կայացրել: Քաղաքացիական գործում առկա չէ 15.02.2005 թվականի դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին Սասուն Պասկևիչ-յանին ուղարկված դատական ծանուցագիր, կամ վերջինիս պատշաճ ծանուցելու վերաբերյալ որևէ այլ ապացույց:

Վճռաբեկ դատարանն իր նախկին որոշումներում անդրադարձել և գնահատման առարկա է դարձրել այն դեպքերը, երբ դատարանը գործը քննել է գործին մասնակցող անձանցից որևէ մեկի բացակայությամբ: Մասնավորապես, Վճռաբեկ դատարանը, հիմք ընդունելով ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածը և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը, արձանագրել է կողմերի իրավահավասարության և մրցակցության դատավարական սկզբունքների խախտում և, ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով, բեկանել է դատական ակտը (իրավական հիմնավորումները տե՛ս Շենգավիթի թաղապետարան ընդդեմ Ալվինա և Լիանա Կազկոներ, Արամ, Ֆրունզ և Նարեկ Մարկոսյաններ, 21.12.2006թ., քաղաքացիական գործ թիվ 3-2236/Ա (բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը փոխհատուցմամբ դադարեցնելու պահանջով) Վճռաբեկ դատարանի որոշումների ընտրանի, հատոր առաջին, էջ 473-476):

Վերը նշվածի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը նպատակահարմար չի համարում կրկին անդրադառնալ նշված իրավական հարցի գնահատականին:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը բավարար է, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 228-րդ հոդվածի համաձայն, ՀՀ քաղաքացիական վերաքննիչ դատարանի վճիռը բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 15.02.2005 թվականի վճիռը և գործն ուղարկել Վարչական դատարան՝ նոր քննության:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 – 2 (114 – 116)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՈՐՈՇՈՒՄ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով Անահիտ Անտոնյանի վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 26.03.2008 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Միքայել Մեժլումյանի ընդդեմ Ռուդոլֆ, Անդրանիկ, Սահակ, Հրաչիկ Վարդանյանների և Անահիտ Անտոնյանի, երրորդ անձ Գայանե Գալոյանի՝ հողամասի նկատմամբ ձեռքբերման վաղեմության ուժով սեփականության իրավունքը ճանաչելու և առանձնացնելու պահանջի մասին, Անահիտ Անտոնյանի հայցի ընդդեմ Ռուդոլֆ, Հրաչիկ Վարդանյանների և Միքայել Մեժլումյանի, երրորդ անձ Գայանե Գալոյանի՝ բաժինն առանձնացնելու և սեփականության իրավունքի խախտումը վերացնելու պահանջի մասին, Գայանե Գալոյանի հակընդդեմ հայցի ընդդեմ Միքայել Մեժլումյանի, Անահիտ Անտոնյանի՝ անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցումը, սեփականության իրավունքի վկայականները մասնակի անվավեր ճանաչելու և համասեփականատեր ճանաչելու պահանջի մասին, անհատ ձեռնարկատեր Հրաչիկ Վարդանյանի սնանկության գործով կառավարիչ Արամ Կարապետյանի հայցի ընդդեմ Ռուդոլֆ, Անդրանիկ, Սահակ Վարդանյանների, Միքայել Մեժլումյանի, Գայանե Գալոյանի, Անահիտ Անտոնյանի՝ բաժինն առանձնացնելու և տունը հրապարակային սակարկություններով վաճառելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Միքայել Մեժլումյանը պահանջել է առանձնացնել իր կողմից փաստացի գբադեցված Երևանի Պռոշյան 5ա հասցեում գտնվող 450քմ հողամասը և ձեռքբերման վաղեմության ուժով ճանաչել սեփականության իրավունքն այդ հողամասի նկատմամբ:

Դիմելով դատարան՝ Անահիտ Անտոնյանը պահանջել է Երևանի Պռոշյան 5ա հասցեի Միքայել Մեժլումյանի հետ համատեղ օգտագործվող հողամասից առանձնացնել իր բաժինը և վերացնել սեփականության իրավունքի խախտումը՝ Միքայել Մեժլումյանին պարտավորեցնել քանդել ցանկապատը և վերականգնել հողամասի նախկին վիճակը:

Հակընդդեմ հայցով դիմելով դատարան՝ Գայանե Գալոյանը պահանջել է մասնակի անվավեր ճանաչել Միքայել Մեժլումյանին պատկանող անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցումը, սեփականության

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

իրավունքի վկայականները և Երևանի Պռոշյան 5ա հասցեում 104,7քմ շինությանը զբաղեցված հողամասի նկատմամբ իրեն ճանաչել համասեփականատեր:

Գիմելով դատարան՝ անհատ ձեռնարկատեր Հրաչիկ Վարդանյանի սնանկության գործերով կառավարիչ Արամ Կարապետյանը պահանջել է առանձնացնել Հրաչիկ Վարդանյանին սեփականության իրավունքով պատկանող վիճելի հողամասի 1/10-րդ մասը և հրապարակային սակարկություններով վաճառել ամբողջ տունը:

Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 15.11.2007 թվականի վճռով Սիքայել Մեժլումյանի և Գայանե Գալոյանի հայցերը մերժվել են, Անահիտ Անտոնյանի հայցը բավարարվել է մասնակիորեն, իսկ Հրաչիկ Վարդանյանի սնանկության գործերով կառավարիչ Արամ Կարապետյանի հայցի մասով գործի վարույթը կարճվել է:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 26.03.2008 թվականի որոշմամբ Գայանե Գալոյանի, Սիքայել Մեժլումյանի և Անահիտ Անտոնյանի վերաքննիչ բողոքները բավարարվել են մասնակիորեն՝ բեկանվել է Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 15.11.2007 թվականի վճիռը և գործն ուղարկվել է նույն դատարան՝ նոր քննության: Դատարանի վճիռը մնացած մասով թողնվել է անփոփոխ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Անահիտ Անտոնյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Սիքայել Մեժլումյանը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը չի կիրառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 197-րդ և 202-րդ հոդվածները, որի արդյունքում խախտել է ՀՀ Սահմանադրության 8-րդ և 31-րդ հոդվածները, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 163-րդ հոդվածը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Գործի փաստերի համաձայն՝ համատեղ սեփականության ներքո գտնվող 1303,8քմ մակերեսով հողամասը համասեփականատերերի փաստացի օգտագործման արդյունքում բաժանվել է երկու՝ 702քմ և 604,7քմ մակերեսներով մասերի: Վեճի առարկա 604,7քմ մակերեսով հողամասը երկու սեփականատերերի՝ Անահիտ Անտոնյանի և Սիքայել Մեժլումյանի միջև առանձնացնելու մասին համաձայնություն առկա չէ, հետևաբար այն պետք է դիտել հավասար:

Անահիտ Անտոնյանը պահանջել է առանձնացնել իր բաժինը Սիքայել Մեժլումյանի հետ համատեղ օգտագործվող հողամասից և պարտավորեցնել քանդել ցանկապատը և վերականգնել հողամասի նախկին վիճակը: Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանը հայցը բավարարել է մասնակիորեն՝ պարտավորեցնելով միայն քանդել ցանկապատը և վերականգնել հողամասի նախկին վիճակը: Վերաքննիչ դատարանը բողոքը մասնակիորեն բավարարելով կոնկրետ չի նշել, թե վճռի որ մասն է բեկանվում

Դատական պրակտիկա

և որ մասն է թողնվում անփոփոխ, ինչպես նաև չի նշել գործի քննության ծավալը:

Փաստորեն ստորադաս դատարանն Անահիտ Անտոնյանի և Միքայել Մեժլումյանի միջև առկա վեճը՝ ընդհանուր սեփականության ներքո գտնվող 604,7քմ հողամասից սեփականատերերի բաժիններն առանձնացնելու հարցը չեն լուծել, որի արդյունքում խախտվել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 197-րդ և 199-րդ հոդվածները:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է Անահիտ Անտոնյանի և Միքայել Մեժլումյանի մասերով բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 26.03.2008 թվականի որոշումը և դատական ակտը փոփոխել:

2.1 Միքայել Մեժլումյանի վճռարեկ բողոքի պատասխանի հիմնավորումները

1994 թվականի նվիրատվության պայմանագրով Միքայել Մեժլումյանն Անահիտ Անտոնյանին նվիրել է շինություններ, որոնք գտնվել են 1308քմ մակերեսով հողամասի վրա: Մինչդեռ Միքայել Մեժլումյանն Անահիտ Անտոնյանին հողամաս չի նվիրել: Նվիրատվության պայմանագրի առարկա է միայն շինությունը: Հետևաբար Վերաքննիչ դատարանը, չկիրառելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 197-րդ և 199-րդ հոդվածները, իրավացիորեն նշել է, որ հնարավոր չէ Անահիտ Անտոնյանին հատկացնել հողամաս, որը նրան չի նվիրվել և չի պատկանում:

3.Վճռարեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

1) 10.08.1994 թվականի նվիրատվության պայմանագրով Միքայել Մեժլումյանն Անահիտ Անտոնյանին նվիրել է Երևանի Պռոշյան 5ա հասցեի 136,8քմ մակերեսով բնակելի, 32քմ մակերեսով օժանդակ և 238,9քմ այլ մակերեսներից բաղկացած տնատիրությունը, որը գտնվում է ընդհանուր հողամասի վրա:

2) Կադաստրի Կենտրոն տարածքային ստորաբաժանման 07.08.2007 թվականի թիվ Ել-55602 մասնագիտական եզրակացության համաձայն՝ Երևանի Պռոշյան 5 և Պռոշյան 5ա հասցեների շինությունները գտնվում են 1308քմ մակերեսով հողամասի վրա:

3) Երևանի Պռոշյան 5 և Պռոշյան 5ա հասցեում գտնվող 1308քմ մակերեսով համատեղ սեփականություն հանդիսացող հողամասի վրա առկա են 3 գույքային միավորներ՝ 1. Պռոշյան 5 հասցեում գտնվող շինություններ՝ գրանցված Հրաչիկ, Սահակ, Անդրանիկ և Ռուդոլֆ Սարգսի Վարդանյանների անվամբ (285,5քմ բնակելի տուն, 58,5քմ և 24,05քմ ավտոնակներ և 52,98քմ օժանդակ մակերես), 2. Պռոշյան 5ա հասցեում գտնվող շինություններ՝ գրանցված Անահիտ Անտոնյանի անվամբ (407,5քմ բնակելի տուն), 3. Պռոշյան 5ա հասցեում գտնվող շինություններ՝ գրանցված Գայանե Գալոյանի անվամբ (104,7քմ մակերեսով բնակելի տան 2-րդ հարկ, 96քմ մակերեսով հողամաս և նրա վրա առկա 22,3քմ օժանդակ շինություն) և Միքայել Մեժլումյանի անվամբ (Գայանե Գալոյանին պատկանող տան 2-րդ հարկի 82,9քմ մակերեսով մասը և բնակելի տան 1-ին հարկ՝ 84,86քմ մակերեսով և 59,55քմ նկուղային հարկ):

4.Վճռարեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն անհիմն է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 199-րդ հոդվածի համաձայն՝ համատեղ սեփականության մասնակիցների միջև ընդհանուր գույքը բաժանվում կամ նրանցից մեկի բաժինն առանձնացվում է ընդհանուր գույքի նկատմամբ իրավունքում մասնակիցներից յուրաքանչյուրի բաժինը նախապես որոշելուց հետո, որի հիմքերն ու կարգը սահմանվում են նույն օրենսգրքի 197-րդ հոդվածի կանոններով: Ընդհանուր գույքը բաժանելիս և դրանից բաժին առանձնացնելիս համատեղ սեփականության մասնակիցների բաժինները համարվում են հավասար, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով կամ մասնակիցների համաձայնությամբ:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 197-րդ հոդվածի համաձայն՝ բաժնային սեփականության ներքո գտնվող գույքը կարող է բաժանվել դրա մասնակիցների միջև նրանց համաձայնությամբ: Բաժնային սեփականության մասնակիցն իրավունք ունի պահանջել առանձնացնելու իր բաժինն ընդհանուր գույքից: Բաժնային սեփականության մասնակիցների միջև ընդհանուր գույքը բաժանելու կամ դրանից նրանցից մեկի բաժինն առանձնացնելու եղանակի և պայմանների մասին համաձայնության բացակայության դեպքում բաժնային սեփականության մասնակիցն իրավունք ունի դատական կարգով պահանջել ընդհանուր գույքից բնեղենով առանձնացնելու իր բաժինը:

Սույն գործով Վերաքննիչ դատարանը, անդրադառնալով Անահիտ Անտոնյանի և Միքայել Մեժլումյանի վերաքննիչ բողոքներին, գտել է, որ դրանք պետք է բավարարվեն, քանի որ Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանը չի հետազոտել և գնահատման առարկա չի դարձրել գործում առկա մի շարք ապացույցներ, մասնավորապես, Կադաստրի Կենտրոն տարածքային ստորաբաժանման 31.05.2006 թվականի թիվ ԵԼ-3392 գրությունը, Երևան քաղաքի 26 Կոմիսարների շրջանի ժողդատարանի 06.06.1986 թվականի վճիռը, Պռոշյան 3, 5, 7, 9^թ և 1-ին նրբանցքի 30/2 տան բնակիչների հայտարարությունը, 14.09.1994 թվականի բնակելի տան նվիրատվության պայմանագիրը:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հիմնավոր է Վերաքննիչ դատարանի եզրահանգումն այն մասին, որ Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանը չի հետազոտել և գնահատման առարկա չդարձնելով գործում առկա մի շարք ապացույցներ, չի լուծել Անահիտ Անտոնյանի և Միքայել Մեժլումյանի միջև առկա վեճը:

Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը բողոքը համարում է անհիմն, քանի որ Վերաքննիչ դատարանը, արձանագրելով Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի կողմից թույլ տրված դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումները, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 221-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով սահմանված լիազորությունների շրջանակներում գործն ուղարկել է նոր քննության:

Հետևաբար առաջին ատյանի դատարանում գործն ըստ էության լուծված

Դատական պրակտիկա

չլինելու պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը քննարկման առարկա չի դարձնում նյութական իրավունքի նորմերի խախտման վերաբերյալ բողոքի պատճառաբանությունները:

Ինչ վերաբերում է Անահիտ Անտոնյանի պահանջներին առանձին անդրադառնալուն, ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Անահիտ Անտոնյանի և Միքայել Մեժլումյանի պահանջների միջև առկա է փոխադարձ կապ ու դրանց համատեղ քննությունը կարող է ապահովել վեճի առավել ճիշտ լուծումը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 26.03.2008 թվականի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով «Արդշինինվեստբանկ» ՓԲԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն) վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 04.05.2008 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ Ընկերության հայցի ընդդեմ Սպարտակ, Էդգար, Էրիկ, Նավասարդ Սկրտչյանների, Նաիրա Արուստամյանի՝ վարկային պայմանագրով պարտքը բռնագանձելու, բռնագանձումը գրավի առարկայի և այլ գույքի վրա տարածելու, վարկային պայմանագրով նախատեսված տոկոսները հաշվեգրելու պահանջների մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Ընկերությունը պահանջել է Սպարտակ, Էդգար, Էրիկ, Նավասարդ Սկրտչյաններից, Նաիրա Արուստամյանից համապարտությամբ բռնագանձել 3.135.042,65 ՀՀ դրամ և 62.700,90 ՀՀ դրամ վճարված պետական տուրքը, գումարի բռնագանձումը տարածել գրավի առարկայի՝ Երևանի Վ.Շենգավիթ 10 փողոցի 19ա շենքի թիվ 17 բնակարանի, ինչպես նաև պատասխանողներին սեփականության իրավունքով պատկանող այլ գույքի վրա, 2.801.000 ՀՀ դրամ հիմնական վարկի գումարին հաշվեգրել տոկոսներ 30.11.2007 թվականից սկսած մինչև պարտավորության փաստացի կատարման օրը, ներառյալ թիվ 01 վարկային պայմանագրի 18-րդ կետով նախատեսված տարեկան 25,2 տոկոս տոկոսադրույքով:

Շենգավիթ համայնքի ընդհանուր իրավասության դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 18.01.2008 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 04.05.2008 թվականի որոշմամբ Ընկերության վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, Շենգավիթ համայնքի ընդհանուր իրավասության դատարանի 18.01.2008 թվականի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Ընկերությունը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը սխալ է մեկնաբանել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 249-րդ հոդվածը, խախտել է ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածները:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանն իրավացիորեն հաստատված է համարել Սպարտակ Սկրտչյանի կողմից վարկային պայմանագրով ստանձնած պարտավորությունների խախտման փաստը և գտել է, որ Ընկերությունը, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 249-րդ հոդվածի հիման վրա, իրավունք ունի առանց դատարան դիմելու բռնագանձում տարածել գրավի առարկայի վրա և իրացնել այն: Նշված հոդվածում օգտագործվող «իրավունք ունի» արտահայտության Վերաքննիչ դատարանի կողմից տրված մեկնաբանությունը վկայում է, որ ըստ դատարանի այն դեպքում, երբ սահմանված է նման իրավունք, գրավառուն պարտավոր է օգտվել այդ իրավունքից, այսինքն՝ Վերաքննիչ դատարանն այդ իրավունքը մեկնաբանել է որպես այդ իրավունքից օգտվելու պարտականություն:

Սինչդեռ պայմանագրով Ընկերությանը տրված այդ իրավունքը երբեք չի կարող մեկնաբանվել որպես դատական կարգով պաշտպանության սահմանափակում, քանի որ իրավունքը վարքագծի կանոնը կիրառելու հնարավորությունն է և ոչ թե պարտականությունը:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 04.05.2008 թվականի որոշումը և հայցն ամբողջությամբ բավարարել:

3.Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) 01.02.2007 թվականին Ընկերության և անհատ ձեռնարկատեր Սպարտակ Սկրտչյանի միջև կնքվել է թիվ 01 վարկային պայմանագիրը:

2) 01.02.2007 թվականին Ընկերության և Սպարտակ, Էդգար, Էրիկ, Նավասարդ Սկրտչյանների, Նաիրա Արուստամյանի միջև կնքվել է թիվ 01 անշարժ գույքի գրավի (հիփոթեքի) պայմանագիրը, որով վերջիններս գրավ են դրել Երևանի Վ.Շենգավիթ 10 փողոցի 19ա շենքի 17-րդ բնակարանը՝ 01.02.2007 թվականի թիվ 01 վարկային պայմանագրով Սպարտակ Սկրտչյանի ստանձնած պարտավորությունների կատարումն ապահովելու համար:

Պայմանագրի 8.3 կետի համաձայն՝ գրավառուն իրավունք ունի պարտապանի կողմից վարկային պարտավորության ցանկացած խախտման դեպքում պայմանագրով նախատեսված կարգով առանց դատարան դիմելու բռնագանձում տարածել և իրացնել գրավի առարկան, եթե պարտապանը և/կամ գրավատուն վարկային պարտավորությունը վաղաժամկետ չկատարեն:

Գրավի պայմանագրից ծագած իրավունքները ենթարկվել են պետական գրանցման:

3) Սպարտակ Սկրտչյանը խախտել է 01.02.2007 թվականի վարկային պայմանագրից բխող պարտավորությունները:

4.Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 249-րդ հոդվածի առաջին մասի առաջին կետի համաձայն՝ գրավառուն իր պահանջի բավարարման նպատակով իրավունք ունի առանց դատարան դիմելու գրավի առարկայի վրա բռնագանձում տարածել:

լու և իրացնելու այն, այդ թվում՝ գրավ դրված գույքը հիմնական պարտավորության համապատասխան չափի դիմաց գրավառուին կամ գրավառուի նշած երրորդ անձին ի սեփականություն հանձնելու, եթե դա նախատեսված է գրավի պայմանագրով:

Սույն գործով կողմերի միջև կնքված գրավի պայմանագրի 8.3 կետի համաձայն՝ գրավառուն իրավունք ունի պարտապանի կողմից վարկային պարտավորության ցանկացած խախտման դեպքում պայմանագրով նախատեսված կարգով առանց դատարան դիմելու բռնագանձում տարածել և իրացնել գրավի առարկան, եթե պարտապանը և/կամ գրավատուն վարկային պարտավորությունը վաղաժամկետ չկատարեն:

Դատարանի կողմից հայցի մերժման հիմքում դրվել է այն հանգամանքը, որ Ընկերությունն իրավունք ունի առանց դատարան դիմելու բռնագանձում տարածել գրավի առարկայի վրա և իրացնել այն:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հայցը վերոնշյալ հիմքով մերժելով, Դատարանը խախտել է անձի՝ արդար դատաքննության իրավունքի տարր հանդիսացող՝ դատարանի մատչելիության իրավունքը հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ շահագրգիռ անձն իրավունք ունի սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով դիմել դատարան՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ, օրենքներով և այլ իրավական ակտերով սահմանված կամ պայմանագրով նախատեսված իր իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանության համար:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածի առաջին մասը յուրաքանչյուր անձի համար սահմանում է արդար դատաքննության իրավունք, որի բաղկացուցիչ մասն է հանդիսանում անձի դատական պաշտպանության իրավունքը:

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի առաջին մասը յուրաքանչյուր անձի համար երաշխավորում է իր քաղաքացիական իրավունքներին և պարտականություններին առնչվող հայցով դատարան դիմելու իրավունք (Տե՛ս Կրեուզն ընդդեմ Լեհաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 19.06.2001 թվականի վճիռը, կետ 52):

Քաղաքացիական հայցով դատարան դիմելու իրավունքն իրենից ներկայացնում է դատական պաշտպանության իրավունքի բաղկացուցիչ մասը (Տե՛ս Աքսոյն ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի 18.12.1996 թվականի վճիռը, կետ 92, «Սուրբ եկեղեցիներն» ընդդեմ Հունաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 09.12.1994 թվականի վճիռը, կետ 80):

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի առաջին մասը յուրաքանչյուրի համար ապահովում է իր քաղաքացիական իրավունքներին և պարտականություններին վերաբերող **ցանկացած վեճը** դատարանին ներկայացնելու իրավունք, (Տե՛ս Գուլդերն ընդդեմ Մեծ Բրիտանիայի գործով Եվրոպական դատարանի 21.02.1975 թվականի վճիռը, կետեր 34-36):

Դատական պրակտիկա

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վերաքննիչ դատարանի կողմից խախտվել է անձի՝ ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ և 19-րդ և Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածներով երաշխավորված արդար դատաքննության իրավունքի տարր հանդիսացող դատարանի մատչելիության իրավունքը:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 249-րդ հոդվածը սխալ մեկնաբանելու մասին բողոքի փաստարկներին, ապա Վճռաբեկ դատարանը դրանք հիմնավոր է համարում հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի համաձայն՝ քաղաքացիները և իրավաբանական անձինք իրենց պատկանող քաղաքացիական իրավունքները՝ ներառյալ **դրանց պաշտպանության իրավունքը, իրականացնում են իրենց հայեցողությամբ:**

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի համաձայն՝ քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանությունը, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված գործերի ենթակայությանը համապատասխան, իրականացնում է դատարանը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 249-րդ հոդվածի առաջին մասի առաջին կետի համաձայն՝ գրավառուն իր պահանջի բավարարման նպատակով իրավունք ունի առանց դատարան դիմելու գրավի առարկայի վրա բռնագանձում տարածելու և իրացնելու այն, այդ թվում՝ գրավ դրված գույքը հիմնական պարտավորության համապատասխան չափի դիմաց գրավատուին կամ գրավառուի նշած երրորդ անձին ի սեփականություն հանձնելու, եթե դա նախատեսված է գրավի պայմանագրով:

Վերոնշյալ հոդվածներից հետևում է, որ նույնիսկ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 249-րդ հոդվածով Ընկերությանն իր իրավունքների պաշտպանության լրացուցիչ եղանակ ընձեռելու պայմաններում վերջինս իր հայեցողությամբ է իրականացնում իր իրավունքների պաշտպանությունը: Ուստի նյութական իրավունքի որևէ նորմ (այդ թվում՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 249-րդ հոդվածը) չի կարող մեկնաբանվել որպես ՀՀ Սահմանադրությամբ, իրավական այլ ակտերով և միջազգային պայմանագրերով երաշխավորված դատական պաշտպանության իրավունքը սահմանափակող դրույթ:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը բավարար է, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի համաձայն, Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 04.05.2008 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել Շենգավիթ համայնքի ընդհանուր իրավասության դատարան՝ նոր քննության:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 – 2 (114 – 116)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննելով ՀՀ գլխավոր դատախազի վճռաբեկ բողոքը Լյովա Գառնիկի Շահինյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանի 2006 թվականի հուլիսի 14-ի դատավճռի դեմ,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2006 թվականի փետրվարի 7-ի դատավճռով Լյովա Գառնիկի Շահինյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 179-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, 38-189 հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված հանցանքների համար և դատապարտվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 179-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով՝ ազատազրկման վեց տարի ժամկետով՝ առանց գույքի բռնագրավման, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 38-189 հոդվածի 3-րդ մասով ազատազրկման՝ երկու տարի ժամկետով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածով սահմանված կարգով պատիժների մասնակի գումարման սկզբունքի կիրառմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 179-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով նշանակված պատժին՝ 6 տարի ժամկետով ազատազրկմանը, մասնակիորեն գումարվել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 38-189 հոդվածի 3-րդ մասով նշանակված երկու տարի ժամկետով ազատազրկման 1 տարին և վերջնական պատիժ է սահմանվել ազատազրկում 7 տարի ժամկետով՝ առանց գույքի բռնագրավման՝ պատժի կրման սկիզբը հաշվելով 2005 թվականի փետրվարի 22-ից: Բացի այդ, դատարանը վճռել է Լ.Շահինյանից հօգուտ ՀՀ պետական բյուջե բռնագանձել 2.655.400 դրամ՝ որպես հանցագործությամբ պետությանը պատճառված վնասի հատուցում:

2. 2006 թվականի փետրվարի 21-ին Լ.Շահինյանը, իսկ 2006 թվականի փետրվարի 22-ին Լ.Շահինյանի շահերի պաշտպան Լուսինե Սահակյանը առաջին ատյանի դատարանի 2006 թվականի փետրվարի 7-ի դատավճիռը բողոքարկել են ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարան՝

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

դատավճիռը բեկանելու և արդարացման դատավճիռ կայացնելու պահանջով:

ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանը, քննության առնելով Լ.Շահինյանի և նրա պաշտպանի վերաքննիչ բողոքները, 2006 թվականի հուլիսի 14-ի դատավճռով Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2006 թվականի փետրվարի 7-ի դատավճիռը թողել է անփոփոխ, իսկ Լ.Շահինյանի և նրա պաշտպան Լ.Սահակյանի վերաքննիչ բողոքները՝ առանց բավարարման:

3. ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանի 2006 թվականի հուլիսի 14-ի դատավճռի դեմ Լ.Շահինյանի և նրա պաշտպան Լ.Սահակյանի կողմից 2006 թվականի հուլիսի 21-ին և 2006 թվականի հուլիսի 24-ին վճռաբեկ բողոքներ են բերվել՝ քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու պահանջով:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը 2006 թվականի օգոստոսի 7-ի որոշմամբ ներկայացված բողոքը վերադարձրել է՝ տրամադրելով մեկամսյա ժամկետ վճռաբեկ բողոքի թերությունները վերացնելու և այն կրկին ներկայացնելու համար:

2006 թվականի սեպտեմբերի 7-ին Լ.Շահինյանը վերակազմելով վճռաբեկ բողոքը, այն ներկայացրել է վճռաբեկ դատարան: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2006 թվականի սեպտեմբերի 15-ի որոշմամբ բողոքը վերադարձվել է:

2006 թվականի դետեմբերի 29-ին Լ.Շահինյանի պաշտպան Լ.Սահակյանը, իսկ 2007 թվականի հունվարի 22-ին Լ.Շահինյանը այլ հիմքով վճռաբեկ բողոք են բերել ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանի 2006 թվականի հուլիսի 14-ի դատավճռի դեմ՝ դարձյալ քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու պահանջով: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի փետրվարի 16-ի որոշմամբ վերոնշյալ վճռաբեկ բողոքները վերադարձվել են:

ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանի 2006 թվականի հուլիսի 14-ի դատավճռի դեմ 2008 թվականի հոկտեմբերի 14-ին ՀՀ գլխավոր դատախազի կողմից բերվել է վճռաբեկ բողոք:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը 2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ի որոշմամբ բողոքն ընդունել է վարույթ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի հիմքով:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստական հանգամանքները.

Սույն վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստական հանգամանքները.

4. Լ.Շահինյանը 2001 թվականի փետրվարի 26-ին հիմնադրել է «Շալե Կոնսալտինգ» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունը և նշանակվել է այդ ընկերության տնօրեն: Ընկերությունն իրականացրել է խորհրդատվական գործունեություն, բայց առողիտորական գործունեություն իրականացնելու թույլտվություն չի ունեցել: 2001 թվականի մարտին Լ.Շահինյանը ծանոթացել է առողիտորական գործունեություն իրականացնելու

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 116)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

թույլտվություն ունեցող «Աուդիտ Խորհրդատու» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության հիմնադիր Սուրեն Մանուկյանի հետ և նրա համաձայնությամբ դարձել նաև հիշյալ ընկերության տնօրենը:

2001 թվականի ապրիլի 16-ին Լ.Շահինյանը որպես մասնագետ աշխատանքի է ընդունել իր ուսանողական ընկեր Լևոն Հովհաննիսյանին, իսկ 2001 թվականի ապրիլի 20-ին, երբ նշանակվել է ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության ֆինանսական վերահսկողության վարչության պետի տեղակալի պաշտոնում, «Շալե Կոնսալտինգ» և «Աուդիտ Խորհրդատու» ՍՊ ընկերությունների տնօրեն է նշանակել Լ.Հովհաննիսյանին: Սակայն փաստացի հանդիսանալով «Շալե Կոնսալտինգ», «Աուդիտ Խորհրդատու», իսկ ավելի ուշ նաև «Աուդիտ Խորհուրդ Սերվիս» ՍՊ ընկերությունների ղեկավար՝ 2002-2003թթ. ընթացքում Լ.Հովհաննիսյանի հետ նախնական համաձայնությամբ, կեղծ փաստաթղթեր կազմելու և օգտագործելու միջոցով, յուրացման եղանակով հափշտակել է «Աուդիտ Խորհրդատու» և «Աուդիտ Խորհուրդ Սերվիս» ՍՊ ընկերություններին պատկանող առանձնապես խոշոր չափերի, համապատասխանաբար 60.0 մլն և 16.0 մլն դրամ գումարները:

5. Լ.Շահինյանը 2001-2002թթ. ընթացքում կազմակերպել է, առանց ծառայությունների մատուցման, Լ.Հովհաննիսյանի կողմից «Շալե Կոնսալտինգ» ՍՊ ընկերության անունից «Աուդիտ Խորհրդատու» ՍՊ ընկերության համար խորհրդատվական ծառայություններ մատուցելու վերաբերյալ կեղծ փաստաթղթերի կազմումն ու տրամադրումը, որի արդյունքում 2001-2002թթ-ի ընթացքում, «Աուդիտ Խորհրդատու» ՍՊ ընկերության միջոցներից «Շալե Կոնսալտինգ» ՍՊ ընկերությանը վճարվել է 7.965.900 դրամ գումար, որի հետևանքով պետական բյուջե չի վճարվել 2.655.400 դրամի ԱԱՀ-ի և շահութահարկի գումար՝ պետությանը պատճառելով նույնքան գումարի առանձնապես խոշոր վնաս:

Լ.Շահինյանը, միաժամանակ հանդիսանալով «Շալե Կոնսալտինգ» և «Աուդիտ Խորհրդատու» ընկերությունների գործադիր տնօրեն, 2001 թվականի ապրիլի 18-ին խորհրդատվական ծառայություններ մատուցելու վերաբերյալ պայմանագիր է կնքել երկու ընկերությունների միջև, որում որպես «Աուդիտ Խորհրդատու» ՍՊ ընկերության տնօրեն է ներգրավել Լ.Հովհաննիսյանին այն դեպքում, երբ վերջինս ընկերության աշխատող չի եղել, համապատասխան լիազորագիր և ընկերության անունից հանդես գալու իրավունք չի ունեցել:

Վճռաբեկ բողոքի պահանջը, փաստարկները և հիմքերը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

6. Վճռաբեկ բողոքում նշվում է՝ թեև նախաքննությամբ և դատաքննությամբ հիմնավորվել է, որ Լ.Շահինյանը կազմակերպել է առանց ծառայությունների մատուցման կեղծ փաստաթղթերի կազմումն ու տրամադրումը, որի հետևանքով «Աուդիտ Խորհրդատու» ՍՊ ընկերության կողմից պակաս է հաշվարկվել և պետբյուջե չի վճարվել 1.327.700 դրամ ԱԱՀ-ի և 1.327.700 դրամ շահութահարկի գումար, որի հետևանքով պետությանը պատճառվել է նույն-

Դատական պրակտիկա

քան գումարի վնաս, սակայն հանրորեն վտանգավոր արարքը կատարվել է 2001-2002 թթ-ին: Նշված ժամանակահատվածում գործող քրեական օրենսգրքով կեղծ փաստաթղթերի կազմումն ու տրամադրումն արգելված, հետևաբար և քրեորեն հետապնդելի արարքներ չեն եղել: Հիմք ընդունելով վերոնշյալը՝ բողոք բերող անձը գտնում է, որ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանը պատիժ նշանակելիս հաշվի չի առել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 12-րդ և 13-րդ հոդվածներով սահմանված դրույթները:

7. Վերոգրյալի հիման վրա՝ բողոքի հեղինակը խնդրել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 38-189-րդ հոդվածի 3-րդ մասով բեկանել Երևանի Կենտրոն և Նոր-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2006 թվականի փետրվարի 7-ի և ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանի 2006 թվականի հուլիսի 14-ի դատական ակտերը և այդ մասով վարույթը կարգել:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

8. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացվել է հետևյալ հարցը. իրավաչափ էր արդյոք կեղծ ձեռնարկատիրության կազմակերպման համար Լ.Շահինյանին դատապարտելը՝ այն դեպքում, երբ նրան մեղսագրվող արարքները կատարվել էին նախքան կեղծ ձեռնարկատիրության հանցակազմի ամրագրումը քրեական օրենսգրքում:

9. ՀՀ Սահմանադրության 22-րդ հոդվածի համաձայն. «Մարդուն չի կարելի հանցագործության համար մեղավոր ճանաչել, եթե արարքի կատարման պահին գործող օրենքով այն հանցագործություն չի համարվել: Պատասխանատվություն սահմանող կամ պատասխանատվությունը խստացնող օրենքը հետադարձ ուժ չունի»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 12-րդ հոդվածի համաձայն. «Արարքի հանցավորությունը և պատժելիությունը որոշվում են դա կատարելու ժամանակ գործող քրեական օրենքով: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «Հանցանքը կատարելու ժամանակ է համարվում հանրության համար վտանգավոր արարքը կատարելու ժամանակը՝ անկախ հետևանքները վրա հասնելու պահից»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «Արարքի հանցավորությունը սահմանող, պատիժը խստացնող կամ հանցանք կատարած անձի վիճակն այլ կերպ վատթարացնող օրենքը հետադարձ ուժ չունի»:

«ՀՀ իրավական ակտերի մասին» օրենքի 78-րդ հոդվածի համաձայն. «Իրավական ակտը տարածվում է մինչև դրա ուժի մեջ մտնելը ծագած հարաբերությունների վրա, այսինքն՝ ունի հետադարձ ուժ միայն սույն օրենքով և այլ օրենքներով, ինչպես նաև տվյալ իրավական ակտով նախատեսված դեպքերում: Հետադարձ ուժ չի կարող տրվել իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց իրավունքները կամ ազատությունները սահմանափակող, դրանց իրականացման կարգը խստացնող կամ պատասխանատվություն սահմանող կամ պատասխանատվությունը խստացնող կամ պարտականություններ սահմանող կամ պարտականությունների կատարման կարգ սահմանող կամ խստացնող, իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց գործունեության նկատմամբ հսկողության կամ վերահսկողության կարգ սահմանող կամ

խստացնող, ինչպես նաև նրանց իրավական վիճակն այլ կերպ վատթարացնող իրավական ակտերին»:

Արարքը քրեականացնող կամ ՀՀ քրեական օրենսգրքով արգելված արարքի համար պատասխանատվությունը խստացնող օրենքին հետադարձ ուժ տալու անթույլատրելիությունը բխում է մարդու իրավունքների վերաբերյալ մի շարք միջազգային-իրավական ակտերից, մասնավորապես՝ Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 11-րդ, Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 15-րդ, «Մարդու իրավունքների և հիմնական ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածների դրույթներից:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Ոչ ոք չպետք է մեղավոր ճանաչվի որևէ գործողության կամ անգործության համար, որը կատարման պահին գործող ներպետական կամ միջազգային իրավունքի համաձայն, հանցագործություն չի համարվել: Չի կարող նաև նշանակվել ավելի ծանր պատիժ, քան այն, որը կիրառելի է եղել հանցագործության կատարման պահին»:

Արարքը քրեականացնող կամ քրեական օրենսգրքով արգելված արարքի համար նախատեսված պատասխանատվությունն ու պատիժը խստացնող օրենքի հետադարձ ուժի անթույլատրելիության շեշտադրմանն են ուղղված Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի որոշումները: Մասնավորապես՝ *Ս.Ռ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության և Ս.Վ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* (C.R. v. The United Kingdom, 1995թ., գանգատ N 20190/92, կետ 32; S.W. v. The United Kingdom, 1995թ., գանգատ N 20166/92, կետ 34) գործերով որոշումներում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն այն դիրքորոշումն է արտահայտում, որ 7-րդ հոդվածով սահմանված երաշխիքը հանդիսանում է իրավունքի գերակայության անբաժան տարրը, կարևոր տեղ է զբաղեցնում Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների պաշտպանության համակարգում: Դա հատկապես դրսևորվում է այն հանգամանքով, որ Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածի համաձայն՝ դրանից որևէ բացառություն չի թույլատրվում նույնիսկ պատերազմի կամ ազգի կյանքին սպառնացող այլ արտակարգ դրության ժամանակ: 7-րդ հոդվածը պետք է մեկնաբանել կամ կիրառել այնպես, ինչպես բխում է նրա առարկայից և նպատակներից, որպեսզի ապահովվի կամայական հետապնդումից, դատապարտումից և պատժից արդյունավետ պաշտպանությունը:

Գ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (G. v France, 1995թ., գանգատ N 15312/89) գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նշել է, որ միայն օրենքով կարող է սահմանվել, թե որ արարքներն են համարվում հանցագործություններ և ինչ պատիժներ են նախատեսվում դրանց կատարման համար, և արգելվում է օրենքի հետադարձ ուժը, եթե դա ի վնաս մեղադրյալի է:

Կոկինակիսն ընդդեմ Հունաստանի (Kokkinakis v. Greece, 1993թ. գանգատ N 14307/88, կետ 52), գործով՝ 7-րդ հոդվածը (1-ին մաս) չի սահմանափակվում միայն ի վնաս մեղադրյալի օրենքի հետադարձ ուժի արգելմամբ: Այն սահմա-

Դատական պրակտիկա

նում է ավելի ընդհանուր բնույթի սկզբունք՝ հանցագործության սահմանումը և դրանց համար պատիժը պետք է նախատեսվի միայն օրենքով, և որ քրեական օրենքը չպետք է լայնորեն մեկնաբանվի ի վնաս մեղադրյալի, օրինակ՝ անալոգիայի կիրառմամբ, ինչը նշանակում է, որ հանցագործությունները պետք է հստակորեն սահմանվեն օրենքով: Այս պահանջը կատարված է համարվում, եթե անձը կարող է համապատասխան նորմերի ձևակերպումից, անհրաժեշտության դեպքում նաև դատարանի մեկնաբանության միջոցով իմանալ, թե որ գործողությունների և անգործության համար կարող է ենթարկվել պատասխանատվության:

10. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն. «Քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթը ենթակա է կարճման, եթե արարքի մեջ հանցակազմ չկա»:

Սույն գործով դատապարտյալ Լ.Շահինյանը մեղավոր է ճանաչվել յուրացման և վատնման և կեղծ ձեռնարկատիրության կազմակերպման համար: Յուրացման և վատնման հանցակազմը նախատեսված է ինչպես ՀՀ 1961թ., այնպես էլ գործող՝ 2003թ. քրեական օրենսգրքում, մինչդեռ կեղծ ձեռնարկատիրության հանցակազմն առաջին անգամ նախատեսվել է ՀՀ 2003թ. քրեական օրենսգրքում. 1961թ. օրենքում այն նախատեսված չի եղել:

Սույն գործի քննության ընթացքում պարզվել է, որ Լ.Շահինյանին մեղաազրվող 38-189-րդ հոդվածով նախատեսված արարքը կատարվել է 2001-2002 թթ-ի ընթացքում, այսինքն՝ այն ժամանակահատվածում, երբ կեղծ ձեռնարկատիրությունը քրեական օրենսգրքով արգելված, հետևաբար և քրեորեն պատժելի չէր, ուստի և ՀՀ քրեական օրենքի 38-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով չէր կարող հանցակցությանը կատարվել:

Ստացվում է, որ սույն գործով Լ.Շահինյանը մեղավոր է ճանաչվել այնպիսի արարքի հանցակցելու համար, որը դրա կատարման պահին գործող քրեական օրենքով հանցագործություն չի համարվել: Այսինքն՝ արարքի քրեականացման մասով հետադարձ ուժ է տրվել 2003 թվականի քրեական օրենսգրքին, ինչը Վճռաբեկ դատարանը, հիմք ընդունելով վերոգրյալը, անթույլատրելի է համարում:

11. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանը, 2006 թվականի հուլիսի 14-ի դատավճռով անփոփոխ թողնելով Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2006 թվականի փետրվարի 7-ի դատավճիռը, խախտել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետը, որի համաձայն՝ դատավճիռը բոլոր դեպքերում ենթակա է բեկանման, եթե գործով վարույթի կարճման կամ քրեական հետապնդման դադարեցման համար հիմքերի առկայության դեպքում առաջին ատյանի դատարանը չի կարճել վարույթը կամ չի դադարեցրել հետապնդումը: Չբեկանելով առաջին ատյանի դատարանի ակտը՝ ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանը թույլ է տվել քրեադատավարական օրենքի էական խախտում, որը ազդել է գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա:

Դատական պրակտիկա

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի համաձայն. «Գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի վերանայման արդյունքում վճռաբեկ դատարանը ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն բեկանում է դատական ակտը և կարճում է գործի վարույթն ամբողջովին կամ դրա մի մասը (...): Վճռաբեկ դատարանը, հիմք ընդունելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետը, որոշում է կայացնում ինչպես առաջին ատյանի, այնպես էլ ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանի դատական ակտերի՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 38-189-րդ հոդվածի մասով բեկանելու վերաբերյալ:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը և ղեկավարվելով ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 421-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Բողոքը բավարարել: Լյովա Գառնիկի Շահինյանի նկատմամբ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2006 թվականի փետրվարի 7-ի և այն անփոփոխ թողնելու մասին ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանի 2006 թվականի հուլիսի 14-ի դատավճիռները մասնակիորեն բեկանել և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 38-189-րդ հոդվածի 3-րդ մասով գործի վարույթը կարճել ու քրեական հետապնդումը դադարեցնել՝ արարքում հանցակազմի բացակայության պատճառաբանությամբ: Լյովա Գառնիկի Շահինյանի նկատմամբ նշանակված 7 (յոթ) տարի ազատազրկումը պակասեցնելով 1(մեկ) տարով՝ թողնել կրելու ազատազրկում 6 (վեց) տարի ժամկետով:

2. Դատավճիռների մնացած մասերը թողնել անփոփոխ:

3. Որոշումն ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 – 2 (114 – 116)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

109

РЕЗЮМЕ - RESUME

ФАКТИЧЕСКИЕ И ФОРМАЛЬНЫЕ ПЕРЕМЕЩЕНИЯ КОМПАНИЙ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ

ВАГРАМ АВETИСЯН

*ДОЦЕНТ КАФЕДРЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА ЕГУ,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК*

В статье автор говорит, что этот вопрос не должен рассматриваться и решаться отдельно в разных странах. Автор пишет, что очень важно четко различать формальное и фактическое перемещение фирмы или компании. Когда речь идет о фактическом перемещении, то уставное место нахождения остается неизменным, и компания перемещает в другое государство только свой правящий аппарат и фактическое местонахождение.

IN FACT AND FORMAL MOVEMENTS OF THE COMPANIES IN EUROPEAN UNION

VAHRAM AVETISYAN

*THE PROFESSOR OF THE CHAMBER
OF CIVIL LAW OF YSU,
PhD IN LAW*

In the article it is spoken that this question shouldn't be discussed and solved partly in different countries. The author wrote that it is too important strictly differ the formal and in fact movement of the firm or company. When it is spoken about in fact movement the whereabouts of the company remained unchangeable, and the company moved to the other country only its managerial centre and in fact whereabouts.

The article closed by few examples of such movements of foreign companies.

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 – 2 (114 – 116)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

РЕЗЮМЕ-RESUME

ПОНЯТИЕ ИСКА, ЭЛЕМЕНТЫ И ВИДЫ

ГРЕТА АРЗУМАНЯН

*СУДЬЯ АПЕЛЛЯЦИОННОГО СУДА НКР,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК*

В этой статье автор пытается дать подробный анализ понятия иска, его видов и составляющих элементов. Автор приводит несколько примеров определений данного понятия и отмечает два элемента понятия иска: судебный и материально-правовой. В статье автор дает свое определение понятия иска. Итак, иск-это правовое требование, направленное как ответчику, так и суду, с тем, чтобы расследовать и решить спор. Надо также отметить, что определение иска является спорным, но это никак не влияет на научное и практическое значение понятия иска.

THE NOTION OF ACTION (SUIT), ITS ELEMENTS AND TYPES

GRETA ARZUMANYAN

*JUDGE OF THE APPELLATE COURT OF NKR,
PhD IN LAW*

In this article the author tried to display the detailed analyze of the notion action, its types and components. She brought a few definitions of the given notion and mentioned two types of the notion action: judicial and one that based on material and right. The author also gave its own definition of the notion action. So, action is a legal demand both to the replier and to the court in order to investigate and solve the argument. It is also worth to mention that this definition is disputable, but it wouldn't have any influence on the scientific and practical essence of the notion action.

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 – 2 (114 – 116)

ՊՍՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

РЕЗЮМЕ - RESUME

ЗДАНИЯ И СООРУЖЕНИЯ КАК НЕДВИЖИМОЕ ИМУЩЕСТВО

АРПИНЕ ОГАННИСЯН

***ПОМОЩНИК ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НАЦИОНАЛЬНОГО
СОБРАНИЯ РА, ПРЕПОДАВАТЕЛЬ ЮРИДИЧЕСКОГО
ФАКУЛЬТЕТА ЕГУ***

В статье пишется, что здания и сооружения как особые объекты недвижимости в экономическом обороте получили широкое распространение, особенно за последние несколько лет. Действующие законы не устанавливают какое-либо правовое ограничение между понятиями здание и сооружение. В законе нет также и четких формулировок и определений этих двух объектов. Автор приводит факты, что ряд изменений, проведенных в гражданском кодексе РА, послужил началом для процесса, ведущего к укоренению концепции «единый объект». Но в то же время необходимы законодательные изменения, после которых можно констатировать факт, что единственным объектом недвижимого имущества является земельный участок.

BUILDINGS AND CONSTRUCTIONS AS REAL PROPERTY

ARPINE HOVHANNISYAN

***THE ASSISTANT OF THE CHAIRMAN
OF THE NATIONAL ASSAMBLEY OF THE RA,
THE LECTURER OF THE FACULTY OF LAW OF YSU***

It is written in this article that the buildings and constructions as the special objects of property spread widely in economical turnover, especially in few last years. The acting laws don't carry out any legal limitations between those two things, i.e. buildings and constructions. There aren't also any strict definitions and regulations of these objects in law. The author brought some facts that the chain of reforms made in the Civil Code of RA became the starting point for the process which lead to the rooting of the conception « the united object». But at the same time there is need of some law changes after which we can state the fact that the one and only object of the real property should be a plot.

РЕЗЮМЕ - RESUME

СООТНОШЕНИЕ ВЕТВЕЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

АРТУР ПОГОСЯН

*СУДЬЯ АДМИНИСТРАТИВНОГО СУДА РА,
ПРЕПОДАВАТЕЛЬ РУССКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО)
УНИВЕРСИТЕТА, КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК*

Согласно Конституции РА, выделяют три ветви государственной власти: законодательная, исполнительная и судебная власти. В этой статье автор предлагает выделить еще и одну ветвь власти-органы местного самоуправления, являющиеся политической ветвью более, чем другой.

Автор придерживается мнения, что когда речь идет о действующих ветвях государственной власти Армении, о степени их независимости и равноправии, то надо быть более дальновидным и терпимым, так как все они имеют более формальное содержание, чем практическое.

THE BALANCE BETWEEN THE BRANCHES OF STATE POWER IN THE RA

ARTHUR POGHOSYAN

*JUDGE OF THE ADMINISTRATIVE COURT
OF THE RA, LECTURER OF THE RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) UNIVERSITY, PhD IN LAW*

According to the Constitution of the RA, there are three branches of state power in Armenia: legislative, executive and judicial power.

In this article the author suggested to point out one more branch, i.e the bodies of local self-government, which have political nature more than any other.

The author is also in the opinion that when it is spoken about the actual branches of state power of Armenia, about the level of their independence and equality of rights, one should be more patient and far-sighted, because all these types of state powers have more formal than practical nature.

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 – 2 (114 – 116)

ՀԱՍՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

РЕЗЮМЕ - RESUME

СУДЕБНЫЙ КОНТРОЛЬ КАК ГАРАНТ ЗАКОННОСТИ В ДОСУДЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

РАФИК МЕЛКОНЯН

*СУДЬЯ СУДА ОБЩЕЙ ЮРИСДИКЦИИ
ТАВУШСКОГО МАРЗА РА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК*

В статье речь идет о том, что контроль над досудебным процессом должен осуществляться не только на основе соответствующего иска проверить законность и основательность действий лиц, осуществляющих досудебный процесс, но и посредством ходатайств по расследованию и решению вопроса об ограничениях некоторых конституционных прав и свобод человека и гражданина.

THE JUDICIAL CONTROL AS A GUARANTEE OF FAIR PRE-TRIAL PROCESS

RAFIK MELKONYAN

*JUDGE OF THE COURT
OF COMMON JURISDICTION
OF TAVUSH MARZ OF THE RA,
PhD IN LAW*

In the article it is spoken about that the control over the pretrial process should be fulfilled not only on the base of appeal to check up the legality and validity of the actions made by the persons who are in charge of the pretrial process, but also on the base of the petitions to investigate and solve the problems connected with the limitations of some constitutional rights and freedom of a human being.

РЕЗЮМЕ - RESUME

МЕЖДУНАРОДНЫЕ НОРМЫ О ПРОВЕДЕНИИ СУДЕБНОГО ЗАСЕДАНИЯ В ОТСУТСТВИИ ОБВИНЯЕМОГО

АРА КАЗАРЯН

ЭКСПЕРТ ООО «АРНИ КОНСАЛТ»

В статье говорится в каких случаях может проводится судебное заседание или слушание дела в отсутствии обвиняемого. Приводятся примеры, когда суд может удалить обвиняемого из зала заседаний. В большинстве случаев обвиняемые сами провоцируют судей и умышленно ведут к тому чтобы отсрочить слушание дела, выражая тем самым свое неуважительное отношение к суду, и все это ради одной цели- избежать правосудия. Заключается статья тем, что своим неуважительным поведением обвиняемый лишает себя защиты международного права, а суд, наоборот, проводя заседание без обвиняемых, не нарушает международные нормы, гарантирует присутствие защитников и обеспечивает условия конкурентного судебного заседания.

THE INTERNATIONAL NORMS OF HEARING THE CASE WITHOUT THE ACCUSED

ARA GHAZARYAN

EXPERT OF "ARNI CONSULT" LTD

In the article it is written about in which cases the hearing of a case could be possible without the accused. The examples are brought when the court is in charge to remove the accuse out of the hall. In general, the accused themselves behaved bad and displayed no respect towards the judges on purpose in order to postpone the hearing, and by showing the court their non-worthy attitude they follow the one and only goal, i.e to avoid the justice. The article is ended by the fact that with such a disrespectful behavior the accused deprived himself of the protection of international rights, but the court by hearing the case without accused doesn't violate any international norm, guaranteed the presence of the defendant and provision of the competitionary terms of the case hearing.

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 - 2 (114 - 115)

ՊԱՏԱՎԱԾ
Իշխանություն

115

РЕЗЮМЕ - RESUME

ПОНЯТИЕ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВОЕ СУДЕБНОЕ РАЗБИРАТЕЛЬСТВО И ЕГО ПРАВОВАЯ СУЩНОСТЬ

УНАН ТЕР-ВАРДАНЯН

***СОВЕТНИК ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КАССАЦИОННОГО СУДА РА,
АСПИРАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ АКАДЕМИИ УПРАВЛЕНИЯ***

Автор приводит примеры и высказывания по данному вопросу некоторых ученых, представляет читателю их позиции и точки зрения по данной теме, а также обобщает статью своим определением понятия права на справедливое судебное разбирательство. По мнению автора, право на справедливое судебное разбирательство это субъективная комбинация судебных прав, которая гарантирует каждому возможность беспрепятственно обращаться в суд и находить решения.

THE NOTION OF THE RIGHT ON FAIR TRIAL AND ITS LEGAL ESSENCE

HUNAN TER-VARDANYAN

***ADVISER OF THE CHAIRMAN
OF THE CASSATION COURT OF THE RA,
POST-GRADUATE STUDENT
OF THE PUBLIC ADMINISTRATION
ACADEMY OF THE RA***

The author gave some opinions of the few scientists about the given question, introduced their positions about this theme and summarized the article with his own definition of the right on fair trial. The author is in opinion that the right on fair trial is a subjective combination of judicial rights, which guaranteed everyone to appeal to the court and find definite solutions.

РЕЗЮМЕ - RESUME

ПРОСТИТУЦИЯ КАК СОЦИАЛЬНОЕ ЯВЛЕНИЕ

АЙК АРАМЯН

**ВЕДУЩИЙ (ГЛАВНЫЙ) СПЕЦИАЛИСТ
ЮРИДИЧЕСКОГО ОТДЕЛА МУНИЦИПАЛИТЕТА
АРАБКИРСКОЙ ОБЩИНЫ,
СТУДЕНТ ВТОРОГО КУРСА
МАГИСТРАТУРЫ ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА ЕГУ**

В статье говорится о проституции, как о социальном явлении, возникшем еще в 7 веке д.н.э. в Древней Греции. Это явление также старо как мир. Автор пишет об определениях, данных явлению «проституция» в разные времена разными народами. В статье есть также информация о направлениях, оценивающих это явление, об основных видах социального контроля над этим явлением. В статье ставится вопрос, какой подход более приемлем для решения данной дилеммы: узаконить или запретить проституцию?

PROSTITUTION AS SOCIAL PHENOMENON

HAYK ARAMYAN

***THE LEADING SPECIALIST
OF THE JUDICIAL DEPARTMENT
OF THE MUNICIPALITY OF ARABKIR COMMUNITY,
SECOND-YEAR MASTER OF
THE FACULTY OF LAW OF YSU***

In this article it is written about prostitution as a social phenomenon, which appeared in the 7th century BC in Ancient Greece. This phenomenon is as ancient as a world. The author wrote about the definitions which were given to the "prostitution" in different times by different nations. There is also an information about the directions appreciating this phenomenon, about the main types of the social control over this fact. The question aroused in the article: which variant is more acceptable for the solution of this dilemma-to legalize or to prevent prostitution?

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 – 2 (114 – 116)

ԿՍՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

РЕЗЮМЕ - RESUME

СООТНОШЕНИЕ МНОГОКРАТНОСТИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРИ СОУЧАСТИИ И РЕЦИДИВЕ (ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ РЕГУЛИРОВАНИЙ, СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ И ПЕРСПЕКТИВАХ РАЗВИТИЯ)

СЕРГЕЙ МАРАБЯН

***НАЧАЛЬНИК ОРГАНИЗАТОРСКОГО УПРАВЛЕНИЯ
СУДЕБНОГО ДЕПАРТАМЕНТА РА***

В своей статье автор попытался дать правовой анализ законодательных реформ и судебной практики. В специальной части УК в случае исключения понятия судимости норма разделения многократности и рецидива была бы ясна: есть судимость значит есть рецидив; нет судимости- значит многократность, как в случае при соучастии и рецидиве. Это значит, что если лицо имеет судимость за преступление совершенное в прошлом и снова совершает то же преступление, то его деяние рассматривается как фактически содеянное, а факт судимости учитывается как рецидив и по отношению к нему применяется строгое наказание.

THE CORRELATION OF THE FREQUENCY OF THE CRIMES WITH THE COMPLICITY AND RELAPSE (THE LEGAL ANALYSE OF THE LEGISLATIVE REGULATIONS, JUDICIAL PRACTICE AND DEVELOPMENT OUTLOOK (PERSPECTIVE))

SERGEY MARABYAN

***THE HEAD OF THE ORGANIZATIONAL DEPARTMENT
OF THE JUDICIAL DEPARTMENT OF THE RA***

In this article the author tried to give a loyal analyze of legislative reforms and judicial practice. In the special part of CC of RA in case of excluding the essence of conviction the norm of dividing the frequency and relapse would be clear: if there is a conviction it means there is a relapse; if there is not a conviction —it means there is a frequency, as in the case of complicity and relapse. And this in its turn means that if a person has a conviction for the crime he made in past and he made the same in present, his actions are considered as committed in fact, and the fact of being convicted is taken into consideration as relapse and a severe punishment is applied for such crime.

***

Գնալո՞ք քիչ է...
Այնքան հեռացիր,
Որ ժամանակը
Չամաչի քեզնից:

Որ օրը բացվի
Առանց տանջանքի,
Որ խղճմտանքը
Չպատի սիրտս:

Գնա և քեզ հետ
Տար տառապանքիս
Օրերը տխուր...

Հիշողությանդ
Դռները բացվեն,
Ու սրբագործվեն
Քո պաղ արցունքով...

Եվ մի մոռացիր
Տիրոջն աղոթել,
Որ տա քեզ ներում
Տանջանքիս համար:

Եվ հիշիր՝ ես քեզ
Վաղուց եմ ներել,
Երբ դաժանությանդ
Կացինն էր իջնում սրտիս պատերին:

Գնալո՞ք քիչ է...
Այնքան հեռացիր,
Որ ժամանակը
Չամաչի քեզնից:

Հարգարժան Հոբելյարներ

ՀՀ դատավորների միությունը շնորհավորում է Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի նախագահ **Գագիկ ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ** 55-ամյակը,
 Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր **Սուրեն ՍԱՅՅԱՆԻ** 55-ամյակը,
 Հյուսիսային քաղաքացիական դատարանի դատավոր **Արշակ ՇԱՀՈՅԱՆԻ** 55-ամյակը,
 Շենգավիթի համայնքի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր **Գագիկ ԽԱՆԳԱՆՅԱՆԻ** 50-ամյակը,
 Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր **Սլավիկ ԹՈՐՈՍՅԱՆԻ** 50-ամյակը,
 ՀՀ վարչական դատարանի դատավոր **Էդվարդ ՆԱՀԱՊԵՏՅԱՆԻ** 50-ամյակը,
 Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր **Հայկ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԻ** 45-ամյակը,
 Երևանի քրեական դատարանի դատավոր **Ալեքսանդր ԱԶԱՐՅԱՆԻ** 40-ամյակը,
 ՀՀ վարչական դատարանի նախագահ **Տիգրան ՄՈՒԿՈՒԳՅԱՆԻ** 40-ամյակը,
 ՀՀ վարչական դատարանի դատավոր **Արգիշտի ԳԱԶԱՐՅԱՆԻ** 40-ամյակը,
 Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր **Ալեքսանդր ՄԵՐԱՆԳՈՒՅԱՆԻ** 40-ամյակը,
 Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր **Արմեն ԳԱՆԻԵԼՅԱՆԻ** 35-ամյակը, մաղթում նրանց անսպառ եռանդ և արդյունավետ գործունեություն:

ՀՀ դատավորների միությունն առանձնահատուկ շնորհավորում է Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր **Յուրա ՌԱՇԻԳՅԱՆԻ** 65-ամյակը, մաղթում նրան քաջառողջություն և երկար տարիների կյանք:

Հարգելի պարոն Ռաշիդյան, տարիների Ձեր անբասիր աշխատանքը, արդարադատության իրականացման գործում ներդրած ավանդը, Ձեր կողմից դրսևորած մարդկային և բարոյական բարձր հատկանիշները, հատկապես աշխատանքում դրսևորած հումանիզմն արժանի են բարձր գնահատականի: Ձեր ունեցած մասնագիտական փորձն ու գիտելիքները դեռ երկար տարիներ կարող են օգտակար լինել մեր հանրությանը:

Արդարադատության բնագավառում երկարամյա աշխատանքի և ունեցած ներդրման համար ՀՀ դատավորների միության խորհրդի 06.02.2009թ. քիվ 1 որոշմամբ Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Յուրա Վարդգեսի ՌԱՇԻԳՅԱՆԻՆ շնորհվեց ՀՀ դատավորների միության պատվոգիր:

ԻՐՏԵԿ ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԿՐԻՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
 Երևան, Աբովյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2009 1 – 2 (114 – 116)
ԴԱՏԱԿԱՆ
 Իշխանություն
 120